

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ COVID-19

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції

23 квітня 2020 року

Одеса
Фенікс
2020

УДК 347.4: 340.115.7
П 78

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора Є. О. Харитонова

Упорядники-укладачі:
Лоншакова Валерія Сергіївна – лаборант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»;
Красова Вікторія Віталіївна – лаборант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія».

Група організаційного та технічного забезпечення Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції:

Спасова К. І. – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Лоншакова В. С. – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

П 78	Проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19 : матер. Всеукр. науково-практичної онлайн-конференції (23 квітня 2020 р.) [Електронний ресурс]. / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2020. – 193 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12616 ISBN 978-966-928-519-5 УДК 347.4: 340.115.7
------	---

Матеріали видано за авторською редакцією.
Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу
несуть учасники Всеукраїнської онлайн-конференції,
їхні наукові керівники та рецензенти, структурні підрозділи вищих
навчальних закладів і установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978-966-928-519-5

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2020

ПЕРЕДМОВА

Виклик, що чекає відповідей правознавців

Коронавірус виявився для людства значною мірою несподіванкою.

Хоча ще п'ять років тому – у 2015 році – під час виступу на щорічній міжнародній конференції TED (майданчику, де обговорюються «ідеї, гідні розповсюдження») Білл Гейтс закликав людство витратити кошти, передусім, на боротьбу з особливо небезпечними вірусами.

При цьому він не обмежився закликами загального характеру, а навів низку вагомих аргументів на користь актуальності завдання для людства бути готовими до боротьби з такими вірусами, котрі, на його думку, є найбільшою загрозою глобальної катастрофи.

Попереджаючи, що людство не готове до наступного спалаху епідемії. Білл Гейтс на прикладі вірусу Ебола показав, що проблема боротьби з нею полягала не у низькій ефективності системи, а у відсутності системи як такої: у постраждалих регіонах нікому було проконтролювати процес лікування; ніхто не контролював діагностику; ніхто не розумів, як лікувати. Насправді, це був провал світового масштабу. Те, що хвороба майже не поширилася далі трьох країн Західної Африки, було простим везінням. Наступного разу нам може не поталанити. Це може виявитися вірус, при якому заразні хворі відчувають сили для подорожі на літаку або для походу в магазин. Вірус може бути природного характеру, як Ебола, а може бути створений біотерористами. Тому існують чинники, здатні зробити ситуацію в тисячу разів небезпечнішою (як, наприклад, при іспанці, від якої загинуло понад 30 млн осіб).

Оцінюючи потенційну небезпеку у грошовому вимірі, Гейтс нагадав, що за підрахунками Світового банку глобальна епідемія грипу призведе до падіння світового добробуту більш ніж на 3 трильйони доларів і втрати багатьох мільйонів життів. При цьому такі дані наводилися ним не з метою залякування, а для акцентування уваги на тому, що Ебола дала людству добрий урок: вона послужила нам раннім оповіщенням, попереджувальним сигналом. Якщо ми почнемо готуватися зараз, ми будемо у всеозброєнні.¹

На жаль, попри вагомість аргументів Біла Гейтса, його виступ не набув достатньо вагомого резонансу і зустріти коронавірус у всеозброєнні у людства не склалося.

Ще наприкінці лютого інвестори вважали, що спалах захворювання зачепить тільки економіку Китаю. Однак із зростанням кількості захворювань

¹ Білл Гейтс, 2015: Найкращі уроки у боротьбі з епідемією можна дістати з досвіду підготовки до війни. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2911665-bill-gejts-2015-najkrasi-uroki-u-borotbi-z-epidemieu-mozna-distati-z-dosvidu-pidgotovki-do-vijni.html>

такими стрімкими темпами, що епідемія почала поступатися місцем пандемії, усе більш помітними ставали загрози у гуманітарній та економічній сферах: держави почали закривати кордони, скоротилася міжнародна глобальна торгівля та потоки людей.

Встановлення карантину потягло заборони та обмеження низки прав приватної особи. Такі обмеження припускаються тимчасовими, але ніхто не може прогнозувати, скільки триватиме криза та якими будуть її реальні масштаби. Це створює загрозу «звикання» суспільства до вирішення низки важливих питань шляхом публічного адміністрування за відсутності для цього належним чином створеного нормативного підґрунтя. Тим більше, що якась цілісна концепція регулювання (модернізації регулювання) цивільних відносин в умовах епідемії/пандемії наразі у нашій державі відсутня.

У підсумку можна констатувати, що з погляду впливу пандемії на концепцію цивільного права, її наслідком є Виклик самому баченню сутності регулювання відносин у сфері приватного права.

Такий Виклик не може залишатися без відповідей правознавців (вивчення та аналізу проблем, що виникли у зв'язку з епідемією та карантинном; підготовки пропозицій щодо тлумачення та застосування чинного законодавства і практики його застосування; удосконалення положень законодавства, що має регулювати цивільні відносини у особливих умовах тощо).

Варто зазначити, що, попри ту обставину, що проблеми обмеження прав людини у зв'язку з карантинном, захисту прав приватної особи, регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності в особливих умовах, праці та навчання за допомогою віддаленого доступу тощо, активно обговорюються (у тому числі фахівцями) у соціальних мережах, спеціальні дослідження та їх обговорення, поки що не проводилися. Враховуючи такий стан речей кафедра цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» виступила ініціатором проведення онлайн-конференції, присвяченої проблемам регулювання цивільних відносин в умовах епідемії/пандемії COVID-19.

Тези конференції пропонуються широкому загалу. Крім того, на матеріалах конференції підготована колективна монографія «Права приватної особи в умовах пандемії: здійснення та захист», котра має вийти друком найближчим часом.

Усі бажаючі запрошуюються до дискусії. Обговорення триває.

*Доктор юридичних наук, професор, зав. кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія», член-
кореспондент НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України
Євген Олегович Харитонов*

Харитонов Євген Олегович,
*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ТА ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛІСТИКИ

Пандемія цього року стала одним з найбільших викликів Часу XXI ст., торкнувшись, практично, усіх аспектів буття людству.

Як вважають деякі західні економісти, результатом пандемії може бути кардинальна зміна тенденцій розвитку світу, зокрема, послаблення інтеграційних процесів та посилення позицій «націоналістів». Якщо наприкінці лютого інвестори вважали, що спалах захворювання зачепить тільки економіку Китаю, то наразі кордони закриті, скорочується міжнародна торгівля, падає фондовий ринок. Нинішня криза показує, які ризики містить міжнародна інтеграція, і є чинником «законних національних обмежень» глобальної торгівлі та потоків людей. Зазначені обмеження роблять економіку країн національною, а політику – націоналістичною.

Хоча заборони ввели тимчасово, для боротьби з пандемією, але припускається, що криза, до якої призвело поширення коронавірусу, буде довгостроковою. Вона перериває міжнародні ланцюжки постачань і додає популярності політикам, які виступають проти мігрантів. Це послаблює глобалізацію. Епідемія показала, що під час кризи не завжди можна розраховувати на своїх сусідів і союзників. Це зміцнює впевненість у своїй правоті тих, хто вірить в сильний уряд і пріоритет суспільних потреб над свободою особистості та національних інтересів над міжнародним співробітництвом. Після пандемії прихильникам глобалізації доведеться довго пояснювати іншим, чому вона важлива [1].

Ситуація, що склалася, зумовлює проблему коригування концепції регулювання цивільних відносин в умовах інтеграційних процесів, які супроводжуються колізією публічного та приватного підходів.

Власне, така проблема існувала й раніше. Але у контексті звичайного буття Співтовариства переважала тенденція надання значної свободи дій учасникам цивільних відносин та суду. Як зазначав Я. Смітс, «питання створення Європейського цивільного кодексу є більше політичним, ніж юридичним.... в національних системах від правового позитивізму переважно відмовились». Навіть у Нідерландах, де із набранням чинності новим Цивільним кодексом у 1992 р. можна було очікувати чіткого закріплення ухвалених норм, суддям надається така свобода дій, що ці суди дійсно

формують право. Формування європейського приватного права шляхом нав'язування не відповідає правовому духу часу (Zeitgeist). Таке нав'язування є наслідком віри в централізовану політичну владу: ідея про те, що Європейський Союз може створити єдине право, яке характеризується правовою визначеністю та передбачуваністю, тільки шляхом запровадження однакового тексту, це спрощене твердження, сформоване прихильниками позитивізму за часів наполеонівської епохи. На думку П. Леграна, «розробка єдиних норм не призводить до формування єдиного права. Право ... є набагато більшим, ніж просто формальне тлумачення Європейського цивільного кодексу на засадах встановлених ним, а не відповідно до положень національного права, як це зазвичай передбачено у міжнародних договорах» [2, с. 219]. Звідси випливає той висновок, що перевага має надаватися не позитивістському підходу, а визначенню загальних засад впорядкування цивільних відносин, торгового обігу в ЄС тощо, методологічним підґрунтям чого мають слугувати Draft Common Frame of Reference (DCFR) – «Принципи, Дефініції і Модельних Правил Європейського приватного права» – науковий «Проект загальної довідкової схеми». Їх завдання полягає у забезпеченні підґрунтя вдосконалення концепту приватного права відповідно до базових цінностей європейської цивілізації, які мають враховуватися усіма європейськими країнами при визначенні характеру розвитку в них сучасного приватного права.

Однак умови пандемії змушують держави вдаватися до використання засобів публічного примусу, оскільки для того щоб стримати будь-який інфекційний патоген, а особливо такий заразний, як Covid-19, потрібні агресивні дії. Захисні заходи, подібні до закриття підприємств або соціального дистанціювання, ефективні лише тоді, коли вони поєднуються зі строгими, систематичними зусиллями, що дозволяють випередити поширення хвороби. Скажімо, у Сінгапурі, Південній Кореї та інших країнах, які зупинили поширення коронавірусу, успіх забезпечили безкомпромісні підходи, зокрема масове тестування, відстеження контактів і вибірковий карантин, чого, наприклад, США не зробили. Завдяки вжитим у Сінгапурі зусиллям, поширення інфекції було зупинене, лікарні не зіткнулися з потужним напливом нових пацієнтів, і усього три людини померли від цієї хвороби. Видима ефективність публічно-правових засобів вирішення проблем слугують потужним стимулом для схиляння шальки терезів на користь позитивістського підходу до регулювання цивільних відносин: прийняття нових законодавчих актів, доповнення Цивільного кодексу усе новими і новими нормами.

Разом із тим, оцінюючи успіхи у припиненні поширення вірусу шляхом запровадження жорстких обмежень, експерти звертають увагу на те, що часткове обмеження прав громадян, розширення повноважень правоохоронних

органів триватиме довго, до цього звикнуть і влада, і люди. Держава більше домінуватиме, визначатиме моделі поведінки. Після подолання пандемії влада може й надалі використовувати ці інструменти. Так Китай уже проводить таку політику. У стримуванні темпів поширення вірусу там застосовували електронне спостереження, розпізнавання облич, визначення місцеперебування людей, контенту, яким вони ділилися. Ліберальні країни можуть іти тим самим шляхом – розробляти програми відстежування людей, їхніх контактів і отримувати несанкціонований доступ до персональних даних – не лише листувань і камер стеження, а й особистих біометричних.

Відтак виникає проблема допустимості обмеження прав людини (приватної особи), котра розглядається тут у контексті колізії приватного та публічного інтересів, а у практичному сенсі виглядає як визначення алгоритму дій влади, спрямованих на запобігання поширенню епідемії.

Тут здається слушною позиція О. Костенка, згідно якій постанови Кабінету Міністрів щодо заходів по забезпеченню епідеміологічної безпеки (зокрема, адміністративними засобами) є припустимим способом регулювання суспільних відносин, але за умови, що ці урядові постанови відповідають Законам природного права.

У свою чергу, забезпечення такої відповідності може мати підґрунтям норми Конституції та Цивільного кодексу. Відтак одним з головних завдань оновлення/удосконалення (рекодифікації) цивільного законодавства має стати визначення приватно – правового статусу людини, котрий відповідав би європейським стандартам у цій галузі. На жаль, норми Цивільного кодексу у цій галузі виглядають морально застарілими і несуть на собі відбиток пострадянського підходу. Тому їх удосконаленню, у процесі ре кодифікації, уваги має приділятися більше, ніж удосконаленню будь-яких інших цивільних відносин. Це доцільно було б зробити шляхом вміщення у Цивільному кодексі після книги Першої «Загальні положення» книги Другої «Людина як приватна особа».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алла Кошляк, Євген Спірін. Світ після пандемії: глобалізація слабшає, націоналісти зміцнюють позиції. URL: https://thebabel.com.ua/texts/40815-svit-pislya-pandemiji-globalizaciya-slabshaye-nacionalisti-zmicnyuyut-poziciji-perekazuyemo-stattyu-foreign-policy?utm_source=page&utm_medium=publication

2. Смітс Я. Європейське приватне право як змішана правова система. Європейське право. № 2-4/2012. С. 219.

3. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Full Edition. Prepared by the Study Group on a European Civil Code

and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Ed. by Christian von Bar and Eric Clive. Vol. I-VI. Munich, 2009.

4. Хезелтайн В. Чому США програють війну з Covid-19. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/karantin-koronavirus-shcho-ne-tak-roblyat-ssha-ostanni-novini-50079723.html>

5. Анатолій Амелін. «Влада сильніше контролюватиме народ, прикриваючись його безпекою». URL: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_vlada-silnishe-kontrolyuvatime-narod-prikrivayuchis-jogo-bezpekoyu/958662?utm_source=gravitec&utm_medium=push&utm_campaign=

6. Костенко О. Природно-правова оцінка заходів по забезпеченню епідеміологічної безпеки, встановлених Кабінетом Міністрів України. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1558312054320753&id=100004259206425&mids=%2Fshareddialog.php%3Ffs%3D8%26fr%3D%252Fhome%252F%26m%3Dmessage%26sid%3D1558312054320753%26u%3Dhttps%253A%252F%252Fm.facebook.com%252Fstory.php%253Fstory_fbid%253D1558312054320753%2526id%253D100004259206425%26internal_preview_image_id%26referrer%3Dfeed_story_share_as_message&mdf=1

Харитоновна Олена Іванівна,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри інтелектуальної
власності та корпоративного права Національного університету «Одеська
юридична академія»*

ДЕЩО ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКІВ OFF-LABEL (ПОЗА ІНСТРУКЦІЄЮ) ТА COMPASSIONATE USE (З МІРКУВАНЬ ГУМАННОСТІ), COVID-19, НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Пандемія COVID-19, що шириться світом, загострила низку проблем, що існували у сфері забезпечення прав інтелектуальної власності на лікарські препарати, з одного боку, і забезпеченні прав людини на охорону життя і здоров'я, з іншого. Ці проблеми не є новими, оскільки права інтелектуальної власності, з одного боку, є важливим стимулом для розробки нових продуктів у сфері охорони здоров'я та водночас, є чинником серйозних суперечок між Світовою організацією торгівлі (СОТ) та Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ). Зокрема, ВООЗ висловлює побоювання в тому, що патентний захист нових лікарських препаратів за відсутності механізму контролю над цінами може стати чинником подорожчання цих ліків. Як зазначають на сторінках The Guardian дослідник Університетського медичного центру Гронінгена Еллен 'т Гоен і координатор проекту AccessIBSA Ачал Прабхала,

який веде кампанію за доступність ліків в Індії, Бразилії й ПАР, є багато ознак того, що лікарські засоби від коронавірусу з'являться досить скоро. Але сам факт їхнього існування не гарантує, що люди зможуть отримати доступ до них. Насправді, пандемія COVID-19 закінчиться так само, як і будь-яка інша: ліки і вакцини будуть поховані під патентними паперами. І фармацевтичні компанії будуть вирішувати, хто житиме, а хто помре.

30-го березня 2020 року Верховною Радою було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення лікування коронавірусної хвороби (COVID-19), який набув чинності з 1 квітня 2020 року. Зміни внесені до Основ законодавства України про охорону здоров'я та Закон України «Про лікарські засоби». Цей закон буде діяти протягом трьох місяців – до 1 липня. Закон встановив, що в інтересах лікування особи, хворої на коронавірусну хворобу (COVID-19), підтверджену за результатами лабораторного тестування, згідно з протоколом надання медичної допомоги, затвердженим Міністерством охорони здоров'я, за умови отримання інформованої згоди на медичне втручання відповідно до цього Закону можуть застосовуватися зареєстровані лікарські засоби off-label, а також незареєстровані в Україні лікарські засоби, що рекомендовані офіційним органом США, ЄС, Великобританії, Австралії, Канади та КНР. Слід зазначити, що внесені доповнення до законів є важливими, оскільки дозволяють розширити вибір методів та способів лікування в умовах пандемії з використанням світового досвіду.

Відповідно до змін передбачається чотири можливості застосування ліків поза традиційно процедурою застосування відповідно до інструкції (дві з-поміж яких існували і до внесення зазначених вище змін): 1) персоналізоване застосування незареєстрованого лікарського засобу з міркувань гуманності (існувало в редакції до 30 березня 2020 року); 2) застосування з міркувань гуманності незареєстрованого лікарського засобу для боротьби з COVID-19; 3) застосування зареєстрованого лікарського засобу off-label (існувало в редакції до 30 березня 2020 року); 4) застосування зареєстрованого лікарського засобу off-label з метою лікування COVID-19.

Off-label терапія (терапія поза інструкції) – це застосування за показаннями, що не були затверджені державними регулюючими органами та/або не були згадані в інструкції до застосування. Більш широке тлумачення запропоноване Європейським агентством з оцінки лікарських засобів (European Medicines Agency – ЕМА, 2013), надане у настанові з належної практики фармакологічного нагляду, згідно з яким застосування лікарських засобів off-label – це «ситуації, в яких лікарські засоби навмисно застосовують для медичних цілей не відповідно до затвердженої інформації про продукт.

Застосування лікарських засобів поза прямими показаннями включає також застосування у незатверджених дитячих вікових категоріях. За відсутності особливих вимог воно не включає застосування препарату поза межами ЄС за показаннями, ухваленими на цій території, але не ухваленими в ЄС». Специфіка застосування ліків off-label полягає в тому, що їх призначення, як правило, роблять поза рамками клінічних досліджень, застосування препаратів off-label відбувається свідомо (навмисно), відхиляється від передбаченої області застосування або вікової групи, і що воно локально прив'язане до країн ЄС. При цьому захворювання має бути тяжким, небезпечним для життя чи сильно впливати на здоров'я, що пов'язане з якістю життя пацієнта. Крім того, повинно бути відсутнім будь-яке інше лікування. Особливо часто така необхідність виникає при лікуванні рідкісних (орфанних) захворювань, туберкульозу, онкологічних захворювань, пацієнтів дитячого віку та ін.

Застосування ліків compassionate use (з міркувань гуманності) застосовується у випадках, коли: 1) пацієнт не може взяти участь у клінічних випробуваннях. Наприклад, випробування не передбачені для певного віку пацієнтів, або ж набрано максимальну дозволenu кількість їх учасників; 2) альтернативи для лікування хвороби не існує. Слід зазначити, що практично завжди при застосуванні з міркувань гуманності препарати надаються пацієнтам компаніями безоплатно. Саме такий підхід зараз застосовують виробники ліків по всьому світу для пацієнтів із COVID-19. 3 квітня 2020 року Комітет з лікарських засобів для застосування людиною ЕМА надав рекомендації щодо застосування з міркувань гуманності найперспективнішого для лікування COVID-19 ремдесивіру.

В зв'язку з застосуванням препаратів off-label та compassionate use, солідаризовані дослідження у цій сфері, виникає питання про використання результатів даних досліджень як під час пандемії, так і після неї, враховуючи великий попит на них у всьому світі. В умовах епідемії, а тим більше пандемії, власники фармацевтичних патентів мають можливість отримання надприбутків. Яким чином можна буде захистити права пацієнтів і не порушити права інтелектуальної власності?

Як зазначають у своєму дослідженні О.Ю. Кашинцева та М.М. Трофименко, ні використання off-label, ні отримання даних в результаті солідаризованих клінічних досліджень не підпадають під ознаки інформації, яка повинна захищатися від нечесного комерційного використання. Так, щодо застосування off-label за новим призначенням, то мова не йде про «нову хімічну речовину», оскільки лікарський засіб вже є зареєстрованим, а відтак відомим, а у випадку отримання даних у процесі використання з міркувань гуманності

незареєстрованого лікарського засобу, то ця інформація виводиться з режиму комерційної таємниці позиціями ВООЗ та ЕМА.

Відомо, що під час епідемій ситуація із захистом прав на фармацевтичні препарати дещо змінюється. Зокрема, уряди держав можуть приймати рішення щодо випуску необхідних ліків без отримання дозволу власника патенту. Так, У частині третій ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» зазначено, що з метою забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства Кабінет Міністрів України може дозволити використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначеній ним особі без згоди власника патенту в разі його безпідставної відмови у видачі ліцензії на використання винаходу (корисної моделі). Правовласник при цьому не позбавляється права використовувати патент самостійно, зокрема, видавати дозволи на його використання іншим. Також власнику патенту сплачується адекватна компенсація відповідно до економічної цінності винаходу (корисної моделі).

Очевидно, говорячи про співвідношення інтересів пацієнтів і власників патентів у сфері медицини, слід мати на увазі, що йдеться в даному випадку про захист здоров'я і життя, котрі є найвищою цінністю. Тому підхід до охорони прав інтелектуальної власності саме в цій сфері має бути дещо змінений, тим більше, що патенти на ліки були дозволені не так уже й давно: у Франції – в 1960, Німеччині – у 1968, Швеції – у 1978, Японії – у 1976 році. І хоча у законодавстві існує запобіжний механізм у вигляді примусових ліцензій, він не завжди є ефективним. Тут слід згадати слова Індіри Ганді, що світ, організований більш ефективно – це такий світ, у якому відкриття у галузі медицини будуть вільні від патентування, щоб ніхто не міг витягати вигоди з життя та смерті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The Guardian: Ліки від COVID-19 обов'язково з'являться, але хворі їх не отримають. Електронний ресурс. Режим доступу: https://antikor.com.ua/articles/374326-the_guardian_liki_vid_covid-19_obovjazkovo_zjavljatjsja_ale_hvori_jih_ne_otrimajutj
2. Етичні та правові норми регулювання застосування лікарських засобів поза прямими показаннями: європейська перспектива // Український медичний часопис. – 2015. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.umj.com.ua/article/85141/etichni-ta-pravovi-normi-regulyuvannya-zastosuvannya-likarskix-zasobiv-poza-pryamimi-pokazannjami-yevropejska-perspektiva>.
3. Даневич Б. Побороть коронавирус. Что может помочь украинцам . Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.liga.net/health/opinion/poborot-koronavirus-chto-mojet-pomoch-ukraintsam>
4. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ema.europa.eu/en/news/ema-provides-recommendations-compassionate-use-remdesivir-covid>

5. Кашинцева О.Ю., Трофименко М.М. Застосування ліків off-label та незареєстрованих лікарських засобів крізь призму права інтелектуальної власності. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://medcom.unba.org.ua/publications/5427-zastosuvannya-likiv-off-label-ta-nezareestrovanih-likars-kih-zasobiv-kriz-prizmu-prava-intelektualnoi-vlasnosti.html>

*Булеца Сібілла Богданівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ КЕРОВАНОГО ДОСТУПУ В УМОВАХ COVID-19

11 березня 2020 року ВООЗ оголосила COVID-19 пандемією. Станом на 20 квітня кількість зареєстрованих підтверджених випадків у світі становить майже 2, 408, 359 мільйона, хоча це, безумовно, недооцінка, враховуючи відсутність тестування [1]. За даними Центру громадського здоров'я, станом на 20 квітня в Україні 5710 підтверджені випадки COVID-19, з них 151 летальні, 359 пацієнтів одужали [2].

Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України було прийнято ряд законодавчих актів з метою створення правового підґрунтя для попередження та лікування коронавірусної хвороби (COVID-19), якими передбачено:

- 1) звільнення від ввізного ПДВ та мита для певних лікарських засобів, медичних виробів та засобів індивідуального захисту;
- 2) спеціальний механізм закупівлі певних товарів та послуг;
- 3) продовжено термін дії реєстраційних посвідчень на лікарські засоби, що закуповуються спеціалізованими організаціями, введення спрощених процедур державної реєстрації та встановлення можливості закупівлі незареєстрованих лікарських засобів;
- 4) суттєве спрощення допуску на ринок певних медичних виробів та засобів індивідуального захисту та інше.

Враховуючи виникнення у 21 столітті багатьох різних захворювань, лікування яких є дорогостоячим та потребує швидкого реагування, то на цьому тлі офіційні домовленості між споживачами та виробниками через невизначеність фінансового ризику щодо впровадження нових технологій, які були розроблені та впроваджені з метою забезпечення доступу до нових препаратів. Ці договори можуть приймати різні форми, включаючи договори про обсяг, гарантію результатів тощо. Вони мали різноманітні назви

(наприклад, договори про розподіл ризику, договори про ефективність, договір доступу пацієнтів тощо), які були узагальнені поняттям «договори керованого доступу» ДКД, у світі їх назва MEA-Managed Entry Agreements [3, с.101]. У провідних країнах для підвищення доступу (реєстрація і наявність на ринку і доступності (економічний доступ, тобто наявність фінансового забезпечення з державних, страхових коштів для пацієнта) до інноваційних препаратів активно розвиваються і впроваджуються договори керованого доступу.

Тривалість дії MEA становить 1-5 років залежно від класу інноваційного препарату, обсягів закупівель та законодавчих вимог кожної країни. Після закінчення терміну MEA вона підлягає повторному розгляду. Якщо ж угоду не поновлено, то фінансування на інноваційні ліки припиняється. Так, у Румунії період після завершення MEA до розгляду та затвердження нової може становити 1-3 міс. Протягом цього періоду фармкомпанія (виробник) фінансує за власні кошти всі витрати на лікування когорти пацієнтів, які вже розпочали прийом інноваційного препарату, до початку нової MEA, тобто пацієнти соціально і фінансово захищені [4]. У європейських країнах, таких як Італія, Великобританія та Швеція, інформація про препарати, які включені в MEA, є публічною і доступна на сайтах агентств з НТА. У Бельгії та Франції зміст угод є конфіденційним для усіх зацікавлених сторін. У Чеській Республіці зміст MEA конфіденційно обговорюється між компаніями-заявниками та Союзом страхових фондів, який відповідає за відшкодування коштів. У Швеції діє національний реєстр угод, який фінансується урядом на основі звітів від Національної ради з питань охорони здоров'я (Агентства з НТА), що подає обґрунтовані дані про обсяги використання препаратів у кількості упаковок та відповідних витрат [5].

Перший ДКД в Європі був узгоджений у листопаді 2015 року щодо використання вімізиму BioMarin (елосульфаза альфа) при лікуванні синдрому Morquio A (MPSIVA), дуже рідкісного успадкованого захворювання дітей – 105 та молодих людей у Великобританії – 88 з них в Англії. Вімізім – це перше і єдине лікування для усунення основних причин цього стану, але через брак інформації про тривале лікування та користь від препарату, який коштує близько 395 000 фунтів на пацієнта на рік, фінансування на це не відбулося [6].

Аналізували і збирали інформацію про ДКД у Бельгії, Шотландії, Швеції, Англії, Уельсу та Італії, виявили 164 конкретних договорів керованого доступу. Інформацію про ДКД в Бельгії, Швеції та Італії, отримували від органів охорони здоров'я, тоді як публічно доступні джерела

були доступні для Англії, Уельсу та Шотландії. 164 ДКД, включають 58 окремих препаратів. Більшість визначених ДКД застосували Італія (63/164), далі Шотландія (43/164), Англія (28/164) та Бельгія (28/164). Для Чехії для онкологічних препаратів застосовується 19 ДКД. У Франції Міністерство соціальних питань та охорони здоров'я вказало, що вся інформація про ДКД є суто конфіденційною. У Нідерландах було укладено договір щодо онкологічного препарату (ніволумаб) [7].

Закон України 531-ІХ [8] вніс зміни в Основи законодавства про охорону здоров'я і доповнили статтею 79¹ «Договори керованого доступу» [9], що містять такі положення:

1) вводиться термін «особа, що уповноважена на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я» (Уповноважена особа), такою особою є юридична особа, утворена центральним органом виконавчої влади (МОЗ), що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, за власною ініціативою або за його дорученням особа, уповноважена на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я, та/або за ініціативою заявника (власника реєстраційного посвідчення на оригінальний (інноваційний) лікарський засіб (оригінальний біологічний лікарський засіб)/або уповноваженого ним представника) (заявник) має право укладати договори керованого доступу із заявником, в яких передбачаються умови постачання оригінального (інноваційного) лікарського засобу (оригінального біологічного лікарського засобу) на територію України за кошти державного бюджету та/або місцевих бюджетів з метою забезпечення доступності таких лікарських засобів для пацієнтів, а також за кошти грантів (субгрантів) для виконання програм Глобального фонду;

2) вводяться спрощені процедури державної реєстрації лікарських засобів для цілей закупівель Уповноваженою особою за кошти державного бюджету, а саме:

а) 7-ми денна процедура автентичності для лікарських засобів, що зареєстровані компетентним органом Сполучених Штатів Америки, Швейцарської Конфедерації, Японії, Австралії, Канади та застосовується на території цих країн або компетентним органом Європейського Союзу за централізованою процедурою;

б) 30-ти денна процедура реєстрації для інших лікарських засобів.

3) до 31.03.2022 продовжено термін дії реєстраційних посвідчень на лікарські засоби, що закуповуються спеціалізованими організаціями, виданих до 31 березня 2020 року (можуть знаходитися в обігу лише для цілей закупівель за кошти державного бюджету для виконання програм та здійснення централізованих заходів з охорони здоров'я);

4) МОЗ надано право укладати договори керованого доступу щодо оригінальних лікарських засобів (незареєстрованих лікарських засобів), в яких передбачатимуться умови постачання оригінального лікарського засобу на територію України за кошти державного бюджету та/або місцевих бюджетів. Порядок проведення переговорів щодо договорів керованого доступу, види таких договорів та порядок їх укладення, виконання, зміни та припинення, а також типова форма такого договору затверджуються Кабінетом Міністрів України. Договір керованого доступу має передбачати такі положення:

а) кількість лікарських засобів, які заявник зобов'язується постачати на територію України протягом строку, визначеного договором керованого доступу;

б) умови щодо ціни на лікарські засоби, за якою заявник зобов'язується постачати лікарські засоби на територію України протягом строку, визначеного договором керованого доступу;

с) джерела фінансування придбання лікарських засобів, що є предметом договору керованого доступу;

д) умови щодо включення лікарського засобу до певного переліку лікарських засобів, що дозволяють закуповувати лікарські засоби за кошти державного бюджету та/або місцевих бюджетів, та/або здійснювати реімбурсацію лікарських засобів. У разі, якщо лікарський засіб, щодо якого буде укладено договір про доступ, за умовами договору про доступ підлягатиме реімбурсації, між Заявником та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення, укладатиметься договір про компенсацію відшкодування вартості лікарських засобів за програмою реімбурсації [10];

е) порядок розірвання договору керованого доступу. Договір керованого доступу може містити інші умови та зобов'язання сторін, що не суперечать законодавству.

5) продовжено термін дії Закону щодо здійснення державних закупівель із залученням спеціалізованих організацій до 30 квітня 2020 року [11];

б) у разі державної реєстрації в Україні генеричного лікарського засобу (подібного біологічного лікарського засобу) із такою самою міжнародною непатентованою назвою, формою випуску та дозуванням, що і лікарський засіб, щодо якого укладено договір керованого доступу, він підлягає достроковому розірванню 31 грудня поточного бюджетного року, якщо строк дії такого договору не закінчується раніше зазначеної дати. ДКД

визначає кількість міжнародних непатентованих імен, пов'язаних з одним або декількома інструментами ДКД, кількість різних показання ліків, пов'язані з одним або декількома інструментами ДКД (одне непатентоване ім'я може мати різні ДКД за різними показаннями) [12];

7) МОЗ розміщує на своєму офіційному веб-сайті інформацію про міжнародну непатентовану назву, торговельну назву, форму випуску та дозування лікарського засобу, щодо якого укладено договір керованого доступу, заявника, інформацію про уповноваженого представника заявника (за наявності), строк дії договору керованого доступу [9];

8) звільнено Особу, уповноважену на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я, від обов'язку отримання ліцензій та дозвільних документів в сфері обігу лікарських засобів;

9) встановлено обов'язок цієї Особи за необхідності залучати третіх осіб (суб'єктів господарювання, які мають необхідні дозволи та ліцензії) до діяльності з фактичного здійснення ввезення, контролю якості, зберігання та фактичного постачання закуплених Особою, уповноваженою на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я, лікарських засобів в межах території України;

10) детальний порядок ввезення, постачання і цільового використання медичних товарів затверджуватиметься Кабінетом Міністрів України;

11) впроваджено два види спрощених процедур реєстрації для пріоритетних для населення України лікарських засобів, що підлягатимуть закупівлі цією Особою за кошти державного бюджету;

12) у виключних випадках та для виключних категорій захворювань передбачено встановлення можливості закупівлі незареєстрованих лікарських засобів за кошти державного та місцевих бюджетів. Перелік лікарських засобів, що зможуть закуповуватися та ввозитися незареєстрованими за кошти державного бюджету, або закупівлі за кошти місцевих бюджетів, буде виключним та затверджуватиметься Кабінетом Міністрів України;

13) сторони договору керованого доступу можуть визначити окремі положення договору керованого доступу інформацією з обмеженим доступом, крім інформації, визначеної частиною сьомою цієї статті, та інформації, доступ до якої не може бути обмежено відповідно до законодавства. Посадові особи, які беруть участь у переговорах щодо укладення договорів керованого доступу, укладають та/або виконують такі договори, несуть відповідальність за незаконне розголошення інформації з обмеженим доступом, викладеної в таких договорах.

При укладенні МЕА необхідно визначити стратегію, спрямованої на використання МЕА, заснованої на результатах, та забезпечення їх використання лише у тому випадку, коли користь від договору перевищує вартість переговорів та виконання МЕА; чітке визначення невизначеностей у кожному рішенні щодо висвітлення та розробка МЕА, що ґрунтується на результатах, для забезпечення відповідності джерел даних та проектів досліджень, спрямованих на усунення існуючих невизначеностей. Забезпечення мінімального рівня прозорості вмісту, обмеження конфіденційності для тих частин МЕА, які можуть бути комерційно чутливими (зокрема ціни) [13, с.4-5].

В сьогоденних умовах клінічні експерти розглянули особливості впливу COVID-19 на доставку за договором про керований доступ асфотазу альфа для лікування дитячої гіпофосфатазії. Визначили, що критерієм припинення лікування є, якщо пропустили процедури лікування (відсутність 1 відвідування в будь-який 18-місячний період). Пацієнтам буде дозволено відновити лікування, якщо це клінічно доречно в рамках ДКД. Відбувається постійний моніторинг наявних пацієнтів з керованим доступом. Якщо пацієнти не в змозі пройти постійні обстеження, як того вимагає ДКД (наприклад, оскільки це небезпечно або обставини не дозволяють через COVID-19), то клінічні команди проводять оцінювання за допомогою відео- або телефонних консультацій у межах записів збору даних про керований доступ. Моніторинг збору даних та вирішення запитів даних здійснюватиметься віддалено за потребою, за допомогою телефону або Skype, якщо це підходить пацієнту та / або члену сім'ї [14]. Наприклад, поради клінічних експертів з метою перегляду можливого впливу COVID-19 на доставку за Договору про керований доступ для Translarna, лікування людей з м'язовою дистрофією Дюшенна. Вважають, що лікарні, повинні приймати додаткові рішення щодо того, як вони визначають пріоритетні ресурси для вирішення проблеми COVID-19 [15].

Гармонізація ДКД передбачає, що в кінцевому рахунку пацієнти, які отримують найбільшу користь від нового препарату, отримують доступ до нього. По-перше, має бути гнучкість та чіткість щодо обставин, за яких може застосовуватися ДКД. По-друге, для сприяння проведенню подальших досліджень результатів та мінімізації їх додаткових витрат споживачі та органи охорони здоров'я повинні покращити надання даних і повинні співпрацювати для розробки та підтримки ефективних систем збору даних. По-третє, щоб впродовж життя договори не стали затяжною серією переговорів про ціну чи відшкодування, повинна бути чітка домовленість про розподіл обов'язків щодо необхідних результатів, критеріїв,

можливостей збору даних, обсягу цілей тощо. По-четверте, договори не повинні призводити до більших перешкод у плані очікування вартості та тягаря надання даних. По-п'яте, споживачі повинні приймати докази з різних джерел, наприклад, як клінічні дослідження, так і спостережно-епідеміологічні дослідження. По-шосте, вимоги до даних повинні залишатися пропорційними узгодженим цільовим результатам, які потрібно продемонструвати, встановленими часовими рамками та міркуваннями щодо витрат та переваг додаткових даних. По-сьоме, споживачі / органи охорони здоров'я повинні забезпечити наявність відповідної інфраструктури та експертизи для забезпечення належного ведення та оцінки договору. По-восьме, крім договору не повинно існувати жодних спеціальних механізмів стримування витрат, що застосовуються до лікарських засобів. Нарешті, інформація про ДКД повинна бути доступною для громадськості за допомогою певних елементів таких угод, охоплених правилами конфіденційності, які дозволяють виробникам зробити найкращу пропозицію [3].

ДКД дозволяє укласти законодавчо регламентовані угоди між фармацевтичним виробником (постачальником) та платником медичних послуг (держава, страховий фонд). ДКД слід застосовувати в системі оцінки медичних технологій для оцінки витрат на схеми профілактики, діагностики та лікування, враховуючи показники ефективності, безпеки, якості життя, економічні аспекти і вплив на бюджет країни чи лікарні при впровадженні інноваційного лікарського засобу для зниження витрат у системі охорони здоров'я [16].

Таким чином, ДКД – це полегшення доступу до нових лікарських засобів, які встановлені у ряді країн ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) [12].

Отже, за допомогою ДКД в умовах COVID-19 пацієнти можуть отримувати нові методи лікування, поки довготермінові дані про них все ще збираються, за значно зниженою вартістю і до прийняття остаточних рішень щодо фінансування. Їх використання з часом буде зростати у зв'язку з високими цінами на нові лікарські засоби, зокрема на віруси, захворювання, що стосуються раку; бюджетне обмеження споживачів; обмеження в часі; невизначеність щодо ефективності нових лікарських засобів у рутинній клінічній допомозі (реальне життя); і готовність вирішити проблему, яка виникла у зв'язку із захворюванням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Coronavirus Cases. URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (дата звернення 20 квітня 2020).
2. Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції COVID-19. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-ncov-> (дата звернення 20 квітня 2020).
3. Ferrario, Alessandra and Kanavos, Panos Managed entry agreements for pharmaceuticals: the European experience. EMINet, Brussels, Belgium. 2013. URL: http://eprints.lse.ac.uk/50513/1/_Libfile_repository_Content_Ferrario%2C%20A_Ferrario_Managed_%20entry_%20agreements_2013_Ferrario_Managed_%20entry_%20agreements_2013.pdf (дата звернення 16 квітня 2020).
4. Заліська О.М., Стасів Х.-О. Я. Угоди керованого доступу для забезпечення доступності інноваційних препаратів для пацієнтів у країнах Центральної та Східної Європи. *Аптека*. № 7 (1178). 25 лютого 2019 р. URL: <https://www.apтека.ua/article/490252> (дата звернення 16 квітня 2020).
5. Заліська О.М., Стасів Х.-О. Я. Угоди керованого доступу до інновацій у системі оцінки медичних технологій: досвід використання у Європі. *Аптека*. № 4 (1175). 4 Лютого 2019 р. URL: <https://www.apтека.ua/article/487849> (дата звернення 16 квітня 2020).
6. Lynne Taylor Fast-track appraisals and Managed Access Agreements. December 23, 2016. URL: <https://pharmaphorum.com/views-and-analysis/fast-track-appraisals-managed-access-agreements/> (дата звернення 16 квітня 2020).
7. Kim Pauwels, Isabelle Huys, Sabine Vogler, Minne Casteels, and Steven Simoens Front Pharmacol. Managed Entry Agreements for Oncology Drugs: *Lessons from the European Experience to Inform the Future*. 2017. 8: 171. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5378787/> (дата звернення 16 квітня 2020).
8. Про внесення змін до деяких законів України, спрямованих на підвищення доступності лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них, які закуповуються особою, уповноваженою на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я: Закон України від 17.03.2020 № 531-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-20> (дата звернення 16 квітня 2020).
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення 16 квітня 2020).
10. Прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на підвищення доступності лікарських засобів, медичних виробів та інших товарів, які закуповуються Особою, уповноваженою на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я». 2020. URL: <https://rada.gov.ua/news/Novyny/191056.html> (дата звернення 16 квітня 2020).
11. COVID-19: звільнення від ПДВ, спрощені закупівлі та реєстрація, вплив на процеси. URL: <https://cratia.ua/uk/news/covid-19-zvilnennya-vid-pdv-sproscheni-zakupivli-ta-reestraciya-vpliv-na-procesi> (дата звернення 16 квітня 2020).
12. Alessandra Ferrario, Diana Araya, Tomasz Bochenek, Brian Godman etc. The Implementation of Managed Entry Agreements in Central and Eastern Europe: Findings and Implications. *PharmacoEconomics*. 2017. 35 (1). URL: https://www.researchgate.net/publication/319257328_The_Implementation_of_Managed_

Entry_Agreements_in_Central_and_Eastern_Europe_Findings_and_Implications (дата звернення 16 квітня 2020).

13. Martin Wenzl, Suzannah Chapman. Performance-based managed entry agreements for new medicines in OECD countries and EU member states How they work and possible improvements going forward. *Health Working Papers OECD*. No. 115. P.4-5. URL: <https://www.oecd.org/health/health-systems/HWP-115-MEAs.pdf> (дата звернення 16 квітня 2020).

14. COVID-19 (coronavirus) and the asfotase alfa (Strensiq) Managed Access Agreement. URL: <https://www.metabolicsupportuk.org/covid-19-coronavirus-and-the-asfotase-alfa-strensiq-managed-access-agreement/> (дата звернення 16 квітня 2020).

15. Impact of COVID-19 on Translarna Managed. 2020. URL: <https://www.musculardystrophyuk.org/news/news/impact-of-covid-19-translarna-managed-access-agreement/> (дата звернення 16 квітня 2020).

16. Заліська О.М., Стасів Х.-О. Я. «Угоди керованого доступу» для інноваційних лікарських засобів для забезпечення доступності препаратів у країнах Європи. *Аптека*. № 17/18 (1188/1189). 13 травня 2019 р. URL: <https://www.apteka.ua/article/500494> (дата звернення 13 квітня 2020).

Давидова Ірина Віталіївна,

*доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ ІНТЕРНЕТ-ЗАМОВЛЕНЬ ГРОМАДЯН В УМОВАХ COVID-19

В умовах розвитку інформаційного суспільства та стрімкого розвитку інформаційних технологій останні декілька років стрімко набувають популярності правочини, які вчиняються онлайн. Переваги вчинення правочинів за допомогою електронних засобів зв'язку очевидні: швидкий, оперативний обмін інформацією, зручність зберігання, оброблення, відправлення документів. В умовах пандемії, якою 11 березня 2020 року Всесвітньою організацією охорони здоров'я було визнане стрімке поширення нової респіраторної хвороби, вчинення правочинів за допомогою інформаційних технологій є вельми актуальним та набуло ще більшої популярності.

Нині діє ряд нормативно-правових актів, які забезпечують правове регулювання вчинення та виконання електронних правочинів, серед яких Закони України: «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронну комерцію», «Про публічні закупівлі», «Про електронні довірчі послуги» та ін.

Зокрема, під електронною торгівлею згідно з ним розуміється господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем; під електронним правочином – дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем; під електронним договором – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі. Саме порядок вчинення електронних правочинів, визначення умов їхньої дійсності та наслідків – основна мета правового регулювання у цій сфері.

Разом з тим, в умовах прийняття мір щодо запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, на практиці виникають питання щодо вчинення правочинів онлайн (інтернет-замовлень), які потребують швидкої реакції, практичного врегулювання, яке має бути законним та справедливим, таким що стоїть на захисті прав та інтересів приватної особи.

Відповідно до ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» з 12 березня 2020 р. до 11 травня 2020 р. встановлено на всій території України карантин, який передбачає ряд обмежень та правил, які мають на меті запобігти поширенню даного захворювання. Зокрема, відповідно до Порядку проведення протиепідемічних заходів, пов'язаних із самоізоляцією осіб, який також затверджений 11 березня 2020 року, досить велика група людей підлягає самоізоляції, серед яких: особи, які мали контакт з пацієнтом з підтвердженим випадком COVID-19; особи, щодо яких є підозра на інфікування, або особи, які хворіють на COVID-19 в легкій формі та не потребують госпіталізації; особи, що дали згоду на самоізоляцію з використанням електронного сервісу «Дій вдома» Єдиного державного веб-порталу електронних послуг; особи, які досягли 60-річного віку (з деякими виключеннями). Також в цю групу можна віднести і осіб, які не досягли 14 років, яким відповідно до аналізованої Постанови заборонено пересуватися без супровіду законних представників або повнолітніх родичів дитини. Отже, досить велика група осіб повинна здійснювати покупки не виходячи з дому.

Виходом з ситуації тут є більш активне використання можливостей інформаційних технологій при вчиненні правочинів, зокрема, при купівлі товарів, де інтернет-магазини і служби доставки сьогодні мають чи найбільший попит. Крім того, звичайні крамниці, які нині не мають права працювати

(наприклад, крамниці одягу, взуття тощо) і мали офіційний сайт «номінально», а реально реалізація здійснювалась офлайн, – зараз перейшли в онлайн простір та намагаються втримати своїх клієнтів.

Разом з тим, на практиці виникає багато питань щодо визнання недійсними правочинів, укладених за допомогою ІТ, зокрема, внаслідок помилки, та настання відповідних правових наслідків. Проаналізуємо деякі з них. Наприклад, особи, які повинні знаходитися на самоізоляції, замовили корм для тварин (у великих обсягах) в інтернет-крамниці, з доставкою до дому через Нову пошту. Оператор, який оформлював замовлення, помилився і оформив замовлення на Укрпошту (адже одного разу замовлення дійсно оформлено на Укрпошту і дані залишилися в базі), що значно ускладнило отримання даного товару, адже такий важкий товар працівник Укрпошти донести фізично не може і не має можливості його доставити транспортом внаслідок його відсутності. В даному разі замовник був вимушений порушити Постанову КМУ № 211 та виїхати на відділення Укрпошти для отримання замовленого товару (який був необхідний саме зараз, а не через місяць-два, коли завершиться карантин).

Інший прикладом (і таких досить багато) є замовлення товарів, коли оператор відправляє товар на інше відділення Нової пошти (помилка в номері відділення), що значно ускладнює його отримання (замовник витрачає час та кошти для того, щоб дістатися до потрібного відділення), або ж інший товар (приїхавши до відділення пошти виявляється, що товар прийшов не той, який замовляли, а його повернення викликає затримку часу, адже необхідно повернути кошти за нього, а вже потім замовити знову необхідний товар). Також ці дві помилки зустрічаються і в межах одного замовлення.

Непоодинокими є й випадки доставки товарів на іншу адресу, аніж вказана в замовленні, що свідчить про недостатню кваліфікацію працівників служби доставки, великий обсяг роботи та складність різкого переходу в онлайн режим.

В контексті зазначеного виникає питання про відшкодування замовнику витрачених коштів та часу, завдання шкоди та мати негативні наслідки для здоров'я та життя замовника (за умови, що таким товаром могли бути ліки, які необхідно вживати негайно, а не витрачати час для замовлення та отримання вдруге). Дані питання фактично не врегульовані та, нажаль, навряд чи будуть мати правові наслідки у вигляді відшкодування завданої шкоди, витрачених додаткових коштів, або ж погашення штрафу (наприклад, коли мова йшла про вимушене порушення самоізоляції).

Сафончик Оксана Іванівна,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В ПЕРІОД ДІЇ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19

Положення та норми сімейного законодавства України самі по собі не приводять до виникнення, зміни або припинення шлюбних правовідносин. Сімейно-правові норми передбачають певні життєві обставини, так звані юридичні факти, що породжують зазначені наслідки.

Категорія юридичного факту відображає динаміку суспільних відносин і, відповідно, правовідносин, найважливіша стадія якої – реалізація суб'єктивних прав і обов'язків [7, С. 203].

Шлюб як союз чоловіка і жінки, що має соціальне значення, визначає правове становище дітей, народжених у цьому союзі, майнові відносини між подружжям та їхні спадкові права. Щодо цих прав шлюб є юридичним фактом, однак укладення такого союзу залежить від волі майбутнього подружжя і є юридичним правочином [6, С. 286].

Подружжя як учасники сімейних правовідносин, які спрямовані на створення, зміну і припинення прав і обов'язків, часто зачіпають права інших осіб (наприклад, дітей) або інші суспільні інтереси. Тому як для виникнення шлюбу, так і для його припинення необхідно також настання певного факту або оформлення події в установленому законом порядку. Так, для визнання шлюбу дійсним необхідна згода на це осіб, які беруть шлюб, але разом з тим необхідна і реєстрація шлюбу в органах РАЦС.

Норми сімейного права регулюють зв'язки між подружжям, дітьми тощо, тобто регулюють відносини людей, зокрема тих, що перебувають у шлюбі. Відносини людей, оформлені у встановленому законом порядку, слід уважати шлюбом. Саме з моменту реєстрації шлюбу жінка отримує статус дружини і чоловік – статус чоловіка з правами й обов'язками, що звідси впливають, які вони регулюють у рамках конкретних правовідносин [10, С. 28-32].

У сімейному законодавстві України закріплено порядок укладення шлюбів. Порядок укладення шлюбу – це прямо регламентована чинним законодавством процедура, що включає в себе дії органу РАЦС і осіб, що вступають у шлюб, спрямовані на вчинення державної реєстрації створення сім'ї як акту цивільного стану [10, С. 28-32]. До цього порядку належать

умови, за яких шлюб уважатиметься укладеним. Так, шлюб за сімейним законодавством України укладається на умовах добровільності між чоловіком і жінкою (в Україні примушення жінки та чоловіка до шлюбу не допускається) (ст. 24 СК України), які досягли шлюбного віку (ст. 22 СК України), мають сімейну правоздатність (ст. 25 СК України), не є між собою родичами прямої лінії або братами та сестрами, не перебувають у іншому не припиненому шлюбі.

Сімейний кодекс України передбачає досягнення шлюбного віку (ст. 23) [8], встановлюючи особливе шлюбне повноліття тільки для жінок. Відповідно до ч. 1 ст. 22, шлюбний вік для жінки та для чоловіка настає у вісімнадцять років. Установлення шлюбного віку є однією з умов отримання права на укладення шлюбу [9], бо особа, яка прагне укласти шлюб, має досягти статевої зрілості (тобто бути фізично зрілою) та відповідного стану розумового, психічного, морального та соціального розвитку. Досягнення шлюбного віку має відбутися на день реєстрації шлюбу (ч. 2 ст. 22 СК України) [2], а це означає, що подати заяву може й особа, яка ще не досягла шлюбного віку, але досягне його не пізніше як протягом одного місяця з дня подачі заяви.

Відповідно до положень СК України укладення шлюбу зводиться до таких етапів: 1. Звернення до державного органу РАЦС жінки та чоловіка, які виявили бажання укласти шлюб (ч. 2 ст. 28 СК України); 2. Ознайомлення осіб, які бажають зареєструвати шлюб, з їхніми правами та обов'язками (ст. 29 СК України); 3. Прийняття державними органами РАЦС заяви за наявності всіх необхідних документів; 4. Заручини (ст. 31 СК України) [2]; 5. Реєстрація шлюбу (ст. 34 СК України).

Одночасно з цим, ураховуючи аспекти розвитку та інтеграції українського законодавства до міжнародно-правових актів сімейного права країн ЄС, СК України передбачає можливість пред'явлення відповідної заяви про укладення шлюбу не лише за особистою присутністю, а й через представників за умов засвідчення такої заяви нотаріально, за наявності нотаріально посвідченої довіреності. Однак зробити це можна лише за наявності поважних причин, що перешкоджають особистим зверненням [11, С. 1037-1044].

Однією з поважних причин на сьогодні є прийняті постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», норми обмежувальних заходів [4].

Отже, у зв'язку із введеними нормами обмежувальних заходів, громадяни України, які виявили бажання зареєструвати свої відносини уклавши шлюб, можуть користуватись допомогою державного проекту, який

надає українцям можливість звернутися із заявою на укладення шлюбу online на веб-порталі у сфері Державної реєстрації актів цивільного стану на сайті <http://dracs.minjust.gov.ua>. [5]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45-46. Ст. 356.
4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF> (дата звернення: 19.03.2020).
5. Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет: затв. наказом М-ва юстиції України від 09.07.2015 р. № 1187/5. URL: <http://законодавство.com/minyust-ukrajini/nakaz-vid-09072015-1187-pro-zaprovadjennya302198.html> (дата звернення: 19.03.2020).
6. Дождев В. Д. Римское частное право: учебник / под ред. В. С. Нерсисянца. Москва: Норма, 1996. С. 286.
7. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском праве. Москва, 1950. С. 203.
8. Ромовська З. Сімейний кодекс України: наук.-практ. комент. 3-є вид., перероб. і допов. Київ: Правова єдність: Алерта: КНТ: Центр навч. літ., 2009. 432 с.
9. Ромовська З. Українське сімейне право: підручник. Київ: Правова єдність: Алерта: КНТ: Центр навч. літ., 2009. 500 с.
10. Сафончик О. І. Теоретичні аспекти шлюбно-сімейних правовідносин. *Часопис цивілістики*: наук.-практ. журн. НУ «Одеська юридична академія». Одеса: ПП «Фенікс», 2015. Вип. 21. С. 28-32.
11. Сафончик О. І. Підстави виникнення шлюбно-сімейних правовідносин в Україні. *American Educational Research Association. Educational Researcher*. Issue 9 (2), December 2017. Vol. 46. American Educational Research Association, 2017. P. 1037-1044.

Сенюта Ірина Ярославівна,
*доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри медичного права ФПДО
Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького,
голова Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ*

ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ COVID-19 КРИЗЬ ПРИЗМУ «МОТРІЙЧИНОГО» ЗАКОНОДАВСТВА

Непрості умови, зумовлені пандемією, породили нормативне «виверження» численних законодавчих актів, що ухвалюються у турбулентному режимі, а відтак, спостерігається «мотрійчин» ефект, коли зміна, накладається на зміни та ще одну трансформацію, а згодом сам нормотворець у цьому плині втрачає орієнтир.

Одне з ключових особистих немайнових прав фізичної особи — право на медичну допомогу, гарантоване у ст. 284 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) також зазнало чималих новел у регламентації. У Постанові Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11.03.2020 р. № 211 (далі – Постанова №211) (*назва чинна на сьогодні – І.С.*) вперше при внесенні змін від 16.03.2020 р. було закріплено положення у п. 4: МОЗ України забезпечити тимчасове припинення проведення планових заходів з госпіталізації та планових операцій, крім термінових та невідкладних. МОЗ України прийняло Наказ №698 від 23.03.2020 р. «Про затвердження Тимчасових заходів у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги хворим на гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричинену коронавірусом SARS-CoV-2» і закріпило обов'язок за закладами охорони здоров'я тимчасово припинити планові госпіталізації пацієнтів.

У Постанову №211 були внесені зміни Постановою № 239 від 25 березня 2020 р. і ніби зняті обмеження щодо здійснення медичної практики, проте із застереженням за умови забезпечення відповідного персоналу засобами індивідуального захисту, а також дотримання відповідних санітарних та протиепідемічних заходів (п.п.8 п. 2). Проте все ж обмеження на планову медичну допомогу та планові госпіталізації у підзаконному акті залишено (п. 8). Отож, постає питання, яка мета внесення оновлень 25.03.2020 р. щодо медичної практики, яка все одно під обмежуванням. Наголосимо і на тому, що право на медичну допомогу конституційне, закріплене в ст. 49 Основного Закону держави як право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. У ст. 64 Конституції України передбачено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного

стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Відтак, обмеження конституційного права за ст. 49 Основного Закону України припустиме лише в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Привертає увагу Протокол надання медичної допомоги для лікування коронавірусної хвороби COVID-19, затверджений Наказом МОЗ України від 02.04.2020 р. №762 (зі змінами від 10.04.2020 р.).

У Протоколі зазначено, що він є частиною нормативно-правових актів, затверджених МОЗ України з метою забезпечення протистояння коронавірусній хворобі (COVID-19). Організаційні заходи, більшість клінічних аспектів, зокрема визначення випадку, госпіталізації за клінічними критеріями, групи ризику розвитку ускладнень захворювання, надання неспецифічного лікування тощо врегульовані Наказом МОЗ України «Організація надання медичної допомоги хворим на коронавірусну хворобу (COVID-19)» від 28.03.2020 №722 і впроваджуються у закладах охорони здоров'я шляхом розробки клінічних маршрутів пацієнтів і локальних протоколів. Звертаємо увагу, що Наказом МОЗ України «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2012 року № 751» від 29.12.2016 р. № 1422 були відмінені локальні протоколи і з набуттям чинності наказу 28.04.2017 р. такі в Україні не розробляються. Отож, чи вважати це поверненням ери локальних протоколів, чи все ж недоліком нормотворення: як видається, таки нормативний дисонанс.

Також важливо привернути увагу і до змін, пов'язаних із наданням згоди на медичну допомогу в умовах коронавірусу. Ні ст. 284 ЦК України, ні ст. 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Основи) не зазнали змін щодо алгоритму згоди на надання медичної допомоги. Проте такі зміни впроваджено відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання застосування обмежувальних протиепідемічних заходів, спрямованих на запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 25.03.2020 р. №245 (далі – Постанова №245). У п.п. 1 п. 1 Постанови №245 встановлено, що заклади охорони здоров'я мають право здійснювати обов'язкове медичне обстеження осіб, які мали контакт із хворими на гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричинену коронавірусом SARS-Cov-2, або мають симптоми COVID-19, якщо такі особи відмовляються від медичного обстеження у добровільному порядку. За письмовим клопотанням закладів охорони здоров'я Національна поліція здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, передбачених законом, для обов'язкового обстеження окресленого кола осіб. Відтак, видається, що на рівні підзаконного акту передбачено новий регламент

згоди на медичну допомогу, тобто виокремлено випадок, за якого згоди на медичне втручання не потрібно. Акцентуємо, що, згідно зі ст. 92 Конституції України, виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадянина.

Але нормативні контрверсії і тут мають місце, адже видається, що «обов'язковість» медичного обстеження все ж знята. У п. 5 Постанови №211 встановлено, що обов'язковій госпіталізації до обсерваторів (ізоляторів), які визначаються обласними, Київською міською державними адміністраціями, підлягають особи, які мали контакт із хворими або мають ознаки інфікування COVID-19 та відмовляються від медичного обстеження, за направленням лікуючого лікаря. Ці зміни до Постанови № 211 внесено 08.04.2020 р. Отож, нормотворець, можливо, забув, що заклав інший алгоритм у Постанові №245, в якій визначено в обов'язковому порядку без згоди особи проводити медичне обстеження. У Листі Міністерства юстиції України «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» від 26.12.2008 р. № 758-0-2-08-19 зазначено, що в разі існування неузгодженості між нормами, виданими одним і тим самим нормотворчим органом, застосовується акт, виданий пізніше, навіть якщо прийнятий раніше акт не втратив своєї чинності. Отож, слід використовувати норму Постанови №211 у редакції Постанови Кабінету Міністрів від 08.04.2020 р. №262, як таку, що видана пізніше. Отож, коли особа відмовляється від медичного обстеження вона підлягатиме обов'язковій госпіталізації до обсерваторів (ізоляторів).

Важливо привернути увагу і до змін у ст. 44 Основ, які мають строковий (діють до 01.07.2020) та безстроковий характер:

а) строкові зміни передбачені Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення лікування коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 539-IX.

У ч. 4 ст. 44 Основ зазначено, що в інтересах лікування особи, хворої на коронавірусну хворобу (COVID-19), підтверджену за результатами лабораторного тестування, згідно з протоколом надання медичної допомоги, затвердженим МОЗ України, за умови отримання інформованої згоди на медичне втручання відповідно до цього Закону можуть також застосовуватися:

- незареєстровані лікарські засоби, що рекомендовані офіційним органом Сполучених Штатів Америки, країн – членів Європейського Союзу, Великобританії, Швейцарської Конфедерації, Японії, Австралії, Канади, Китайської Народної Республіки, Держави Ізраїль для лікування коронавірусної хвороби (COVID-19) у відповідній країні;

- зареєстровані лікарські засоби за показаннями, не зазначеними в інструкції для медичного застосування, за умови наявності доведеної

ефективності щодо лікування коронавірусної хвороби (COVID-19) та/або якщо такі лікарські засоби рекомендовані офіційним органом Сполучених Штатів Америки, країн – членів Європейського Союзу, Великобританії, Швейцарської Конфедерації, Японії, Австралії, Канади, Китайської Народної Республіки, Держави Ізраїль для лікування коронавірусної хвороби (COVID-19) у відповідній країні.

Доцільно врахувати, що:

1) форма інформованої згоди на медичне втручання закріплена відповідно до Наказу МОЗ України від 02.04.2020 р. №762 (зі змінами від 10.04.2020 р.) – форма «Інформована добровільна згода пацієнта на проведення діагностики, лікування згідно із клінічним протоколом медичної допомоги «COVID-19».

Привернемо увагу до її нормативного недоліку. У цій Формі передбачено згоду на використання та обробку персональних даних за умови дотримання їх захисту відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних». Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про захист персональних даних», згоди на обробку персональних даних непотрібно, адже: а) обробка необхідна в цілях охорони здоров'я, встановлення медичного діагнозу, для забезпечення піклування чи лікування або надання медичних послуг, функціонування електронної системи охорони здоров'я та б) такі дані обробляються медичним працівником або іншою особою закладу охорони здоров'я чи фізичною особою – підприємцем, яка одержала ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та її працівниками, на яких покладено обов'язки щодо забезпечення захисту персональних даних та на яких поширюється дія законодавства про лікарську таємницю, працівниками центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення, на яких покладено обов'язки щодо забезпечення захисту персональних даних.

2) у випадку застосування ст. 44 Основ слід використовувати вікові цензи та згоду осіб, які компетентні надавати таку, відповідно до вимог ст. 44, а не 43 Основ, яка встановлює загальні вимоги до медичного втручання. Відтак, медичне втручання відповідно до вимог ст. 44 Основ щодо особи віком від 14 до 18 років здійснюватиметься за її письмовою згодою та письмовою згодою її батьків або інших законних представників; щодо особи, цивільна дієздатність якої обмежується, — за її письмовою згодою та письмовою згодою її піклувальників. Нагадуємо, що згідно зі ст. 284 ЦК України, ст. 43 Основ згода на медичне втручання надається особою з 14 років одноосібно.

б) безстрокові зміни передбачені Законом України «Про внесення змін до деяких законів України, спрямованих на підвищення доступності лікарських

засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них, які закупаються особою, уповноваженою на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я» від 17.03.2020 № 531-IX. А саме дозволено до застосування незареєстровані лікарські засоби, які можуть використовуватися в інтересах вилікування особи лише після отримання її письмової згоди та надання такій особі інформації про цілі, методи, побічні ефекти, можливий ризик та очікувані результати.

Спеціальної форми згоди не передбачено, відтак, застосовуватиметься форма відповідно до Наказу МОЗ України від 14.02.2012 р. №110 – форма первинної облікової документації № 003-6/о «Інформована добровільна згода пацієнта на проведення діагностики, лікування та на проведення операції та знеболення» або форма «Інформована добровільна згода пацієнта на проведення діагностики, лікування згідно із новим клінічним протоколом», затверджена Наказом МОЗ «Про створення та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги в системі Міністерства охорони здоров'я України» від 28.09.2012 р. №751. Остання застосовуватиметься у тому випадку, якщо лікування буде проводитись на підставі нового клінічного протоколу.

Під карантинний приціл попало чимало особистих немайнових прав, зміни вносяться хаотично, що призводить до таких як наведені нормативних реприз, прогалин, а все це межує з порушенням прав людини. В Україні введено режим надзвичайної ситуації, а не стану, отож, необхідно утримувати баланс між індивідуальним і публічним інтересом та удосконалити нормативну техніку, з метою превенції корозії цінностей правової держави.

*Адаховська Надія Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ПРО НАДАННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19 СТАТУСУ ФОРС-МАЖОРУ

Думки фахівців про надання пандемії COVID-19 статусу форс-мажору розділилися. Одні вказують, що пандемії трапляються досить часто і забирають велику кількість життів (наприклад, від щорічного сезонного грипу вмирає 250-300 тис. чол.). Отже, форс-мажором вона не є. На думку інших, дану пандемію відзначає особливо напружений характер, крайня ступінь інтенсивності поширення, що дозволяє кваліфікувати її як форс-мажор.

У будь-якому випадку, слід визнати, що на статус форс-мажору можуть претендувати як мінімум дії органів державної влади різних країн, спрямовані

на запобігання поширенню пандемії COVID-19. Закриття кордонів, заборона на пересування без вагомих причин, припинення авіап перевезень – все це, безумовно, впливає на виконання зобов'язань за договорами.

Кожну конкурентну ситуацію слід розглядати індивідуально на предмет наявності в ній ознак форс-мажору, викликаного пандемією COVID-19. Дуже багато, зокрема, буде залежати від того, правом якої країни регулюється договір.

Так, в юрисдикціях системи загального права (Англія, США, Сінгапур, Індія), які розвивалися під впливом прецедентного права і часто не мають кодифікованого цивільного законодавства, форс-мажор не завжди є правилом, застосовується за умовчанням.

Замість цього поняття «форс-мажору» і його конкретні умови повинні бути прямо зафіксовані в договорі, щоб сторони могли посилатися на настання таких обставин.

Включення таких умов є поширеною практикою, особливо в комплексних контрактах. Тому якщо контракт підпорядкований англійським правом, в першу чергу варто відкривати сам контракт і шукати там визначення «форс-мажору».

У країнах континентальної правової сім'ї (Німеччина, Україна, Китай, ОАЕ), де є кодифіковане законодавство, поняття «форс-мажору», як правило, закріплене в цивільних кодексах.

Хоча поняття «форс-мажор» відсутнє в ЦК України, однак про це йдеться в рекомендаціях Міжнародної торгової палати та у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Відповідно до форс-мажору відносять надзвичайні і незалежні від дій і волі сторін договору обставини, через які сторони договору не можуть виконати повністю або частково свої зобов'язання за договором. Форс-мажор – це юридична концепція, відповідно до якої сторона договору може уникнути відповідальності за невиконання договору при настанні певних обставин.

Поняття «форс-мажор» висвітлене у Законі України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва», де зазначено, що форс-мажор є непередбачуваними обставинами, які відбуваються незалежно від волі сторін, настання яких неможливо передбачити під час укладення договору та сторони договору не можуть вжити дієвих заходів щодо протидії цим непередбачуваним обставинам непереборної сили, тобто, свого роду істотним змінам обставин.

Стороні, яка посилається на форс-мажор, рекомендується звернутися до компетентного органу країни, де виникла форс-мажорна обставина, який видає відповідний сертифікат або свідоцтво.

Хтось може висунути аргумент, що за останні два десятиліття було кілька глобальних епідемій (атипова пневмонія, ебола, свинячий грип), що позбавляє корона вірус виняткового характеру. Як контраргумент інша сторона може заявити, що наслідки коронавірусу настільки сильно відрізняються від попередніх пандемій, що нинішній вірус було неможливо передбачити.

Відповідь на це питання буде в кінцевому рахунку залежати від багатьох факторів, в тому числі від характеру договірних відносин.

По-перше, ця норма диспозитивна, тобто сторони мають право змінити її на свій розсуд в договорі, що часто і відбувається. Відповідно, потрібно спочатку виходити із положень договору, який зазвичай передбачає детальну процедура взаємодії сторін.

По-друге, застереження про форс-мажор часто вимагає, щоб потерпіла сторона направила іншій стороні повідомлення протягом десяти днів з дати настання форс-мажору, щоб мати юридичну силу.

По-третє, до обставин непереборної сили, як правило, не відноситься порушення обов'язків з боку контрагентів. Це означає, що якщо постачальник не може поставити деталь в термін тому, що сам не зміг отримати її від заводу-виготовлювача, то стаття про форс-мажор не врятує такого постачальника. Відсутність коштів також не є форс-мажором.

Наслідки визнання коронавірусу форс-мажором також залежать від умов договору. Наприклад, це може бути як тимчасове припинення виконання зобов'язань сторонами, яке при певній тривалості дозволяє одній або двом сторонам розірвати договір, так і право сторони розірвати договір на самому початку.

В умовах пандемії, має значення не тільки її наслідки стосовно виконання вже укладених договорів, але і правильне визначення умов знову укладених договорів. Наскільки довго триватиме кризова ситуація з COVID-19 поки не ясно, ситуація постійно змінюється, державами вводяться нові обмежувальні заходи, організації та підприємці також змушені враховувати нові реалії економічної діяльності, в тому числі і невизначеність ситуації. У такій обстановці особливо важливим стає правильний розподіл ризиків між контрагентами. Учасникам обороту потрібно задуматися про включення в договори спеціальних умов щодо ризиків, пов'язаних з пандемією. Варто окремо відзначити, що сторони мають право не тільки передбачити порядок взаємодії в форс-мажорній ситуації, але і заздалегідь, з урахуванням всіх ризиків передбачити можливість перерозподілу ризиків і відшкодування однією стороною іншій майнових втрат при настанні певних обставин, не пов'язаних з порушенням зобов'язань.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,

ВПЛИВ COVID-19 НА ДОГОВІРНІ ПРАВОВІДНОСИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Пандемія COVID-19 спричинила безпрецедентні заходи з боку багатьох держав. Значно обмежені як міжнародні, так і внутрішні переміщення громадян. Накладені обмеження на здійснення підприємницької діяльності в ряді сфер. Багато компаній та фізичних осіб-підприємців стикаються зі складнощами при виконанні своїх зобов'язань – будь то по договорах оренди, поставки, підряду, кредитним або лізинговим зобов'язанням.

З точки зору права пандемія та державні заходи можуть бути розглянуті у слідуючих моментах: якщо кредитор втратив інтерес у виконанні зобов'язання внаслідок прострочення боржника через події непереборної сили / «форс-мажору», то він, за загальним правилом, може зажадати припинення договору; постійна неможливість виконання зобов'язання боржником через обставини непереборної сили може стати підставою для припинення зобов'язання; істотна зміна обставин може стати підставою для зміни або розірвання договору.

При цьому важливе значення мають положення договору, оскільки в ньому сторони можуть як узгодити додаткові підстави для звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язання або для його зміни чи припинення, так і, навпаки, виключити будь-які підстави.

Стаття 617 Цивільного кодексу України допускає звільнення боржника від відповідальності за невиконання зобов'язання, якщо особа доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Однак для такого звільнення необхідна наявність таких властивостей непереборної сили як надзвичайність, невідворотність та нездоланність [1, 2].

Пандемія та заходи з боку держави в принципі можуть бути класифіковані як обставини непереборної сили. Це також підтверджується Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [3]. Разом з тим, необхідно враховувати наступне:

- самі по собі пандемія і заходи з боку держави ще не означають, що виникли підстави для звільнення від відповідальності за статтею 617 ЦК України – в кожному конкретному випадку необхідно аналізувати, чи призвів «форс-мажор» до неможливості виконання зобов'язання, а також те, яким чином з боку договору розподілили ризики виникнення «форс-мажору»;

- обставина непереборної сили саме по собі лише звільняє від відповідальності за невиконання зобов'язання, але не звільняє від його виконання. Разом з тим, в договорах іноді зустрічаються положення про те, що якщо обставина непереборної сили триває певний період часу, то сторони мають право припинити такий договір;

- у разі виникнення обставин непереборної сили боржник повинен, за загальним правилом, негайно повідомити кредитора про їх виникнення. При порушенні цього обов'язку боржник може, крім іншого, бути зобов'язаний відшкодувати збитки, що виникли у кредитора внаслідок відсутності у нього відомостей про обставини непереборної сили. Разом з тим, оскільки пандемія і заходи з боку держави є загальновідомими обставинами, висновки судів щодо наслідків невиконання обов'язку щодо інформування можуть відрізнятися в кожному конкретному випадку.

- норми про обставини непереборної сили носять диспозитивний характер, та відповідно, певні обставини можуть бути виключені угодою сторін (або навпаки включені в цю угоду). У зв'язку з цим, в кожному конкретному випадку необхідно аналізувати положення угоди між кредитором і боржником.

Таким чином, ми бачимо, що суди, як правило, досить консервативно ставляться до звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язань на підставі статті 617 ЦК України. Однак у даній ситуації, з урахуванням її безпрецедентності і прийнятих мір (або мір, які знаходяться у процесі прийняття) державних заходів позиція судів може бути іншою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

2. COVID-19 – последствия для договоров, подчиненных английскому праву Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/20200323%20COVID2019%20and%20its%20impact%20on%20English%20Law%20C.pdf>

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20/stru#Stru>

Вороніна Надія Вікторівна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ЩОДО СТРАХУВАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Правовий статус медичних працівників пов'язаний з особливостями їх професійної діяльності. Цінність життя і здоров'я пацієнтів як об'єктів медичної діяльності обумовлює встановлення високої відповідальності за професійні правопорушення, обмеження деяких конституційних прав медичних працівників, наявність особливого режиму виконання ними професійних обов'язків. Разом з тим, сама медична діяльність пов'язана з ризиком для життя і здоров'я лікаря (шкідливі умови праці, підвищені психоемоційні та інтелектуальні навантаження, відсутність засобів захисту і т.д.). Але цей ризик часто недооцінюється або ігнорується, оскільки правові та деонтологічні норми вимагають від медичних працівників реалізації прав і інтересів пацієнтів незалежно від будь-яких обставин. В Україні медичні працівники знаходяться в зоні підвищеного ризику, на 20 квітня 2020 р. 1074 працівників медичної сфери захворіли на COVID-19 [1]. Зазначені негативні аспекти медичної діяльності вимагають адекватної компенсації. Професійний ризик медичних працівників, що відображає особливості їх професійної діяльності і «негативний» елемент їх правового статусу, підлягає компенсації. Вона являє собою сукупність заходів і способів, спрямованих на підтримку гідного рівня життя, збереження працездатності, підвищення кваліфікаційного рівня, та компенсацію професійного ризику медичних працівників.

В Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» визначено, що «захворювання на інфекційні хвороби медичних та інших працівників, що пов'язані з виконанням професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження збудниками інфекційних хвороб (надання медичної допомоги хворим на інфекційні хвороби, роботи з живими збудниками та в осередках інфекційних хвороб, дезінфекційні заходи тощо), належать до професійних захворювань. Зазначені працівники державних і комунальних закладів охорони здоров'я та державних наукових установ підлягають обов'язковому державному страхуванню на випадок захворювання на інфекційну хворобу в порядку та на умовах, установлених Кабінетом Міністрів України» [2].

Страховий випадок при пошкодженні здоров'я медичних працівників як складний юридичний факт характеризується наступними ознаками:

1) особливим характером пошкодження здоров'я (захворювання, яке могло бути викликано професійною діяльністю);

2) причиною виникнення захворювання (детермінація захворювання професійною діяльністю);

3) ступенем втрати працездатності;

4) встановленням факту заподіяння шкоди здоров'ю безпосередньо при виконанні професійних обов'язків (у випадках передбачених законодавством).

Будь-який страховий випадок характеризується кількома елементами, наприклад, при компенсації втрати працездатності в системі обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань крім факту ушкодження здоров'я, необхідно встановити зв'язок цього пошкодження з професійною діяльністю. Повинен бути встановлений певний характер захворювання, яке може бути обумовлено даної професійною діяльністю.

В Україні на сьогодні відсутня державна програми страхування медичного персоналу від COVID-19. Тому більшість лікарів не має відповідного медичного страхування, і в разі інфікування вірусом вони змушені будуть лікуватися за власний кошт. Верховна рада має визначити механізм, передбачивши в бюджетній програмі «Реалізація програми державних гарантій медичного обслуговування населення» або за рахунок резервного фонду уряд фінансування страхових виплат у таких випадках та в таких розмірах:

- у разі інфікування працівника – у 100-кратному розмірі прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб на 1 січня календарного року (210 200 грн).

- у разі смерті працівника – у 750-кратному розмірі прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб на 1 січня календарного року (1 576 500 грн) [3]. В даному випадку слід звернути увагу не лише на відшкодування шкоди, яка має здійснюватися у порядку державного забезпечення, а й з врахуванням цивільно-правових норм.

Перший Український Міжнародний Банк (ПУМБ) забезпечив за власний кошт півтори тисячі медиків медичним страхуванням від захворювання COVID-19 (коронавірус), незважаючи на те, що добровільне особисте страхування вимагає складання списків всіх застрахованих за письмовою згодою на страхування (особистий підпис кожного) і ще ряд додаткових витрат.[4, с.81]

Отже, необхідно внести зміни до Закону України «Про страхування», передбачивши обов'язкове страхування медичних працівників від COVID-19 «особисте страхування медичних працівників на випадок інфікування вірусом COVID-19 при виконанні ними службових обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В Україні понад тисяча медпрацівників захворіли на корона вірус. URL: https://24tv.ua/health/v_ukrayini_788_medikiv_zahvorili_na_koronavirus_n1327323
2. Про захист населення від інфекційних хвороб. Закон України від 06.04.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>
3. Пропозиції Порошенка зі страхування медпрацівників на випадок інфікування COVID-19 внесені на розгляд бюджетного комітету ВР. URL: <https://censor.net.ua/ua/n3188408>
4. Кривенко Ю. В. Законодавство України щодо цивільно-правового захисту прав військослужбовців: історія та сучасність.// Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. Випуск 78. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017-180 с. С.75-81

Глиняна Катерина Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Захист прав дитини в Україні є одним з основних напрямків діяльності держави. Україна як демократична держава дбає про інтереси неповнолітніх та малолітніх дітей, сприяє розвитку молодого покоління, задоволення його потреб. Для забезпечення дітям можливості визначити себе як особистість, реалізовувати свої можливості в безпечних і сприятливих умовах, в середовищі сім'ї або опікунів прийнято ряд документів на державному та міжнародному рівні.

Відповідно до п. 1 ст. 3 Конвенції ООН «Про права дитини» [1], схваленої резолюцією 44-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 44/25 від 20.11.1989 р., ратифікованої Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 р. №789-ХІІ, в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Стаття 27 Конвенції ООН «Про права дитини» передбачає кожній дитині право на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку. Батьки або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини, Україна взяла на себе зобов'язання, що складаються з чотирьох основних принципів: першочерговість інтересів дитини; забезпечення повноцінного життя; залучення до життя спільноти; відсутність дискримінації. Також, одним з головних міжнародних актів про захист прав дитини є Загальна декларація прав людини 1948 р. Проголосивши, що право на життя, свободу, особисту недоторканність, право на громадянство, на рівність перед законом та деякі інші основоположні права і свободи мають універсальний характер та володіння ними не повинно залежати від віку людини, Загальна декларація прав людини заклала основи міжнародного захисту прав дітей. У ст. 25 і ст. 26 Загальної декларації прав людини передбачено, що діти повинні бути об'єктом особливого захисту і допомоги [2].

Конвенція проголосила пріоритет інтересів дітей перед потребами держави, суспільства, релігії, родини. Ґрунтуючись на першорядності загальнолюдських цінностей і гармонійного розвитку особистості, вона визнає пріоритет інтересів дитини у суспільстві, наголошує на недискримінації дитини, за будь-якими ознаками чи мотивами, і що головне, на необхідність особливої турботи держави та суспільства про забезпечення охорони та захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Всі ці основоположні постулати щодо належного забезпечення прав дитини були втілені як у Конституції України [3], яка проголошує рівність прав дітей (статті 24, 52), охорону дитинства (ст. 51), заборону насильства над дитиною та її експлуатацію (ст. 52), право на життя (ст. 27), захист та допомогу держави дитині, позбавленій сімейного оточення (ст. 52), право на освіту (ст. 53), так і у Законі України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р., у якому визначено охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлено основні засади державної політики у цій сфері.

Особливої уваги та актуальності ці основні ідеї набувають сьогодні, саме в період боротьби кожної країни з так званою чумою 21-го століття – коронавірусу COVID-19.

Так, наприкінці 2019 року світ охопила пандемія коронавірусу COVID-19. До такого рішення прийшла Всесвітня організація охорони здоров'я 11 березня 2020 року, а відчули українці вплив пандемії 17 березня 2020 року, коли влада активно почала запроваджувати заходи карантину, спрямовані на максимально можливу ізоляцію кожного.

Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №211 від 11.03.2020 року «Про запобігання поширенню на території України

коронавірусу COVID-19» та постанови Кабінету Міністрів України від 16 березня 2020 р. № 215 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211» розроблено ряд заходів, які в першу чергу регламентують встановлення на усій території України карантину, заборонивши: відвідування закладів освіти її здобувачами; проведення всіх масових заходів, у яких бере участь певна кількість осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тощо. Цими необхідними мірами, уряд встановив нові умови життя громадян, їхнє існування в умовах самоізоляції, переведення на дистанційні форми роботи, навчання та спілкування.

Дотримання цих запропонованих заходів має важливе значення насамперед для громадян, які зобов'язанні забезпечити належні умови життя, існування, навчання, тощо у цей складний час.

Щодо забезпечення прав та інтересів дитини в умовах пандемії урядом були встановлені деякі обмеження щодо вільного пересування, спілкування, перебування у місцях загального значення, що в свою чергу знижає ризик захворювання більшої кількості людей.

Саме на батьків, та осіб які їх замінюють покладена відповідальність за дотримання всіх вимог, щодо безпеки та охорони здоров'я дітей.

Так, батьки зобов'язанні забезпечити виконання законодавства у сфері захисту прав дітей, звертаємо увагу, про неприпустимість порушення прав дітей та обов'язковість вжиття заходів в терміни визначеними нормативно-правовими актами. Крім того, з метою недопущення захворювання дитини на COVID-19, батькам та їх законним представникам рекомендується максимально обмежити перебування дітей у багатолюдних місцях, місцях відпочинку та проведення активного дозвілля в період дії обмежувальних заходів та пам'ятати, що саме на них законодавством України покладений обов'язок піклуватись за охорону здоров'я власної дитини.

Так, відповідно до ст.12 Закону України «Про охорону дитинства», батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватись про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Відповідно до ст. 55 Закону України «Про освіту», батьки здобувачів освіти зобов'язані: виховувати у дітей відповідальне ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих і довкілля; дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини, сприяти розвитку її здібностей, формувати навички здорового способу життя.

Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за порушення прав і обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання, невиконання та ухилення від виконання батьківських обов'язків.

У разі відмови від надання дитині необхідної медичної допомоги, якщо це загрожує її здоров'ю, батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність згідно з законом.

Законодавством України передбачено, що невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (ст.184 КпАП України), під чим розуміється ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей, що тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, від 850 до 1700 грн. Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – тягнуть за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, від 1700 до 5100 грн. Крім того, злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, що карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ст. 166 КК України).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України -27.09.1991 року). Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990 р. № 1.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року. Офіційний Вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.
3. Конституція України: затверджена Законом України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (із змін., внесеними згідно із Законом України від 1 лютого 2011 № 2952-VI (2952-17) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141; 2011.- № 10. -Ст. 68.

Еннан Руслан Євгенович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права інтелектуальної власності
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПОСОБИ ЛІКУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Охорона інтелектуальної власності в сфері медицини можлива за допомогою різних об'єктів. Авторське право надає можливість охороняти як твір науки різні статті, виступи на конференціях, доповіді лікарів. Однак застосування цього механізму захисту не дозволить досягти бажаного результату для захисту інтелектуальної власності медичних установ. Режим авторського права найбільше підійде для захисту прав медичних працівників з метою здійснення своїх особистих немайнових і майнових прав в науці. Режим службових творів непридатний, тому що створення творів в науці не є трудовим обов'язком медичних працівників. Також не цілком підходить режим секрету виробництва (ноу-хау). Оскільки однією з ознак секрету виробництва є дійсна або потенційна комерційна цінність внаслідок невідомості їх третім особам, якщо до таких відомостей у третіх осіб немає вільного доступу на законній підставі та власник таких відомостей приймає розумні заходи для дотримання їх конфіденційності, в тому числі шляхом введення режиму комерційної таємниці. Цю ознаку неможливо застосувати в зв'язку з необхідністю фіксації процесу і результатів лікування. Звичайно, медичні документи не публікуються у відкритому доступі, а в разі судового спору про якість результатів лікування режим комерційної таємниці можна забезпечити на закритому судовому засіданні. Однак режим комерційної таємниці не надасть змогу медичним закладам заробляти не тільки на застосуванні методів і способів лікування, але і на передачу виключних прав на використання способів лікування іншим клінікам.

Таким чином, найефективнішим є метод патентування способу лікування як винаходу. Однак, сам факт створення науково-технічного рішення не свідчить про створення винаходу, але тягне за собою виникнення права авторства, права на отримання патенту та інших прав і обов'язків. Найбільш характерними об'єктами патентування в сфері медицини є винаходи у вигляді пристроїв, а також способи лікування, профілактики і діагностики захворювань людини. З матеріальними пристроями медичного призначення особливих проблем в сфері патентування не виникає, однак способи і методи лікування становлять певні завдання дослідникам і практикам.

Винахід у вигляді пристрою, на відміну від способів і методів лікування, передбачає організацію виробництва їх об'єктів, наприклад лікарських засобів

або інструментарію. Тому питання реалізації виключного права і розпорядження даним правом ясно проглядаються з урахуванням економічної вигоди в умовах ринку. Інша ситуація виникає, коли предметом винаходів стають медичні способи. Метод це спосіб вирішення конкретного завдання, сукупність прийомів або операцій. При цьому необхідно розрізняти патентоспроможні і непатентоспроможні методи і методики. Так, не можна запатентувати методику ігор та математичні методи. Під технологією розуміється сукупність процесів обробки або переробки матеріалів у певній галузі виробництва. Запатентувати технологію також можна тільки в якості винаходу. При патентуванні технології рекомендується також патентувати технологічну схему (лінію).

Проводячи аналогію щодо морально-етичних проблем, що виникають з віднесенням їх до медичних пристроїв і речовин, які успішно патентуються і мають на меті отримання економічної вигоди, ми стикаємося з логічним протиріччям тези про вірогідність медичного обслуговування будь-якої людини і неможливості використання платних пристроїв і речовин, що вимагає скасування заборони на використання в рівній мірі як медичних способів, так і пристроїв і речовин. Про «штучність» заборони на патентування медичних способів свідчить і відома умовність меж між об'єктами медичного призначення, що патентуються і не патентуються. Наприклад, в європейській практиці способи діагностики захворювань людини, для здійснення яких не потрібно спеціальних медичних знань, відносяться до числа об'єктів, які охороняються а способи того ж призначення, що вимагають спеціальних медичних знань, не є охороноздатними.

Приблизно у 80-ти країнах світу методи і способи лікування неможливо запатентувати. Список включає майже всі європейські країни, а також країни Азії, Африки, Північної Америки, Південної Америки і Центральної Америки.

У США, наприклад, методи лікування вважаються патентоспроможними з 1954 р, коли випадок *Ex parte R.R Scherer Corporation* скасував *Ex parte Brinkerhoff*. У цій справі розглядалося оптовий спосіб упаковки капсул медичного призначення, який захищала медична компанія. Суд став на бік виробника медичних препаратів, оскільки вважав можливість розмиття імені виробника при перепакуванні даних капсул в роздрібному продажі.

Аналогічним чином в Австралії патентний захист став доступним для патентування методів і способів лікування з 1972 р, після Рішення Високого суду в справі *Joos v The Commissioner of Patents* про патентний захист в медицині і рішеннями двох справ Федерального суду. У цій справі суд досліджував результати, представлені Бернгардом Йоос в його дослідженні зміцнення людського волосся і нігтів шляхом змочування поверхні

кератинового матеріалу злегка кислому рідкої композицією, що містить діметілолтіомочевину і рідкий розчинник. Маючи при цьому крім специфіки самого складу для обробки також і певний процес нанесення, позивачеві вдалося переконати Суд щодо патентів в апеляційній інстанції, що склад – це винахід, а нанесення складу – це процес, який є методом або способом лікування людських нігтів і волосся. З 1976 р. методи лікування стали патентоспроможними в Японії. У Новій Зеландії ситуація й досі залишається невирішеною, оскільки патентоспроможність віддана більше фармацевтиці.

Однак методи лікування виключені з патентування в Великобританії. Виключення зі списку можливих об'єктів патентування можна простежити до 1914 р, коли було розглянуто справу *In the Matter of C & W's Application for a Patent*. У цій справі головний прокурор наполягав на відмові в підтвердженні видачі заявки на патентний захист для операції щодо вилученню токсичного свинцю з живих людей, оскільки припускав, що даний метод лікування не може бути запатентований, оскільки не може бути використаний в будь-якій формі виробництва або торгівлі, що не представляє жодної комерційної цінності. Також ця операція не може бути запатентована, оскільки при здійсненні її в надзвичайній ситуації, наприклад, в умовах військових дій, комерційна мета, тобто отримання прибутку, суперечила б загальногуманних цілям інституту лікування (медицини) в цілому. Після цього рішення протягом багатьох років було прийнято як аксіома, що не може бути жодних патентів на лікування.

У судовій практиці Великобританії є і виключення із загальної заборони патентування методів. Таким прикладом стало рішення Суду в справі *Davidson CJ in Wellcome Foundation v Commissioner for Patents*. У цій справі заявник виявив, що деякі хімічні сполуки, вже відомі суспільству, можуть володіти несподіваними специфічними протизапальними властивостями, які можуть бути використані в симптоматичному лікуванні різних запальних станів, присутніх в організмі людини і тварин. Суд змушений був підтвердити, що Закон передбачав відмову в патентоспроможності лікування або профілактики захворювання у людини на той момент часу, коли приймався; тому потрібно скасувати заборону, оскільки з розвитком науки і техніки він «виглядає технічно аномальним і нелогічним з огляду на те, що він наказує відмовляти в патентуванні методу лікування через суперечності етики і логіки». Суд, однак, вказав, що обмеження в патентоспроможності має застосовуватися, оскільки це суперечить умовам державної політики *the Statute of Monopolies*, яка забороняє створення монополії на суспільно-доступні методи лікування.

Слід також зазначити, що в 1970-ті р. Великобританія вже була на шляху розгляду можливості зміни до патентоспроможності медичної допомоги, коли Комітет, розглядаючи широке коло питань, пов'язаних з видачею патентів,

зіткнувся з комплексним процесом лікування, що поєднує в собі різні методи лікування людини. Однак, незважаючи на прийняті раніше англійськими судами рішення, Комітет дійшов висновку, що небажано дозволяти патентувати способи лікування без відповідних роз'яснень. Наслідком стала критика на адресу Комітету, оскільки він слідував до встановленої практики відмови від таких патентів, без формування своєї власної думки. В результаті доповіді цього Комітету методи лікування були виключені парламентом Великобританії з законодавства. Підсумки даної доповіді зіграли значну роль в розвитку виключення патентоспроможності медичного лікування в Європейській патентній конвенції (ЄПК).

Сьогодні більш поширена точка зору, згідно з якою економічне значення медичного лікування вимагає особливої уваги і логічного обґрунтування для відмови в патентування методу лікування. Звідси випливає питання: чи варто погоджуватися з позицією, згідно з якою патентування способів і методів лікування, а також їх захист в правовому полі є небезпечними і шкідливими для суспільства і призводить до монополізації ринку медичних послуг. Чи слід винахіднику ще в момент реєстрації розкривати інформацію про спосіб виготовлення і використання його в таких повних, ясних і малооб'ємних умовах, щоб надати можливість будь-якому фахівцеві в цій галузі техніки використовувати його секрет.

Вбачається за необхідне проаналізувати норми європейського патентного права. У статті 53 Європейської патентної конвенції регламентуються можливі винятки з патентоздатності:

на винаходи, комерційне використання яких суперечило б громадському порядку або моралі; при цьому таке використання винаходу не може розглядатися як таке, що суперечить нормам тільки тому, що воно заборонено законодавчими або нормативними положеннями в усіх або деяких Договірних Державах;

сортів рослин або породи тварин, а також переважно біологічні способи виведення рослин або тварин; це положення не застосовується до мікробіологічних способів або продуктів, одержаних цими способами;

способи лікування людей або тварин за допомогою хірургії або терапії та методи діагностики, які застосовуються для людей або тварин; це положення не застосовується до продуктів, зокрема речовин або складів, які використовуються в цих способах або методах. Однак трапляються й винятки, що містяться в ст. 52 (1) ЄПК, яке звучить таким чином: європейські патенти видаються на винаходи у всіх сферах техніки, які є новими, промислово придатними і мають винахідницький рівень.

Слід зазначити, що в ст. 52 (4) ЄПК в якості правової фікції виключено метод лікування винаходів з патентного захисту. Так, в ст. 52 (4) ЄПК має пріоритет над статтею 57, в якій йдеться про таке: «винахід вважається промислово придатним, якщо його може бути виготовлено або використано в будь-якій галузі промисловості, в тому числі і в сільському господарстві».

Таким чином, європейське патентне законодавство не дає реальної можливості захисту прав на розробку методу або технології лікування, хоча офіційна заборона правової охорони медичних способів в цих країнах підтримується далеко не всіма і обумовлено перш за все дотриманням усталеної практики.

Таким чином, аспекти державної політики європейських країн не є достатньою підставою для виправдання дискримінації щодо патентування методів лікування. Такі винаходи приносять потенційну користь для численних хворих, оскільки стимулюють патентоволодільців на вдосконалення способів лікування. Вони є гідними патентного захисту, як і багато інших видів винаходів, таких як лікарські препарати, медичні прилади та хірургічні процедури. Патентування лікування просуває медичні знання, заохочуючи розробку нових лікарських засобів та хірургічних методів, які, в свою чергу, збільшують суспільне благо і, зокрема, якість медичної допомоги спільноти. Патентування методів і способів лікування також буде виконувати стимулюючу функцію, оскільки виплати винагород за ліцензійними договорами покривають витрати медичних працівників та медичних установ на проведення клінічних випробувань і сплату патентних мит.

Калітенко Оксана Михайлівна,

*кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ І ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ COVID-19

Глобальна епідемія і пов'язана з нею пандемія COVID-19, що викликана коронавірусом SARS-CoV-2, який швидко поширився країнами світу, породила безперервну роботу найкращих вчених в галузі медицини та вірусології над життєво важливими питаннями – природою вірусу та ефективними шляхами його подолання.

Водночас, крім медичних та соціальних питань і проблем, ситуація, що склалась у світі в цілому і в кожній країні окремо, виявила низку правових

проблем, які активно дискутуються в засобах масової інформації та в мережі Інтернет. Величезні пласти законодавства та нормативно – правового забезпечення суспільних відносин проходять в умовах пандемії перевірку на сучасність, життєздатність та перспективність функціонування, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій та надзвичайних станів. Всесвітня (в тому числі європейська) тенденція активного розвитку приватного права в інтересах окремої людини і особистості отримала неочікуваний удар з боку владних державних структур, які вимушені ввімкнути імперативні важелі регулювання суспільних відносин. Вперше за останні десятиліття традиційна проблема співвідношення інтересів однієї людини і суспільства в цілому, проблема взаємозв'язку і взаємопроникнення приватного і публічного права отримала нового звучання і набрала помітної актуальності у всьому світі.

Швидке поширення коронавірусу SARS-CoV-2 – а отже, наступний ризик для життя кожної людини та велике навантаження на систему охорони здоров'я від осіб, які стали жертвами Covid-19 призвели до встановлення урядами більшості країн світу цілої низки обмежень звичайного життя. Ці обмеження безпосередньо та, іноді суттєво, впливають як на здійснення прав і свобод фізичної особи, так і на можливості та порядок їх захисту.

При цьому у зв'язку з тим, що під загрозою опинилися саме життя і здоров'я кожної людини на перший план виходять питання реалізації і захисту особистих немайнових прав фізичних осіб та актуальні особливості такої реалізації і захисту. Права та інтереси однієї людини знову набувають загальносуспільного значення і отримують нові акценти реалізації в умовах пандемії. Уряд країн вимушений терміново (і можливо саме тому не завжди якісно) застосовувати правові заходи, які з одного боку обмежують (а іноді навіть порушують) немайнові права конкретних фізичних осіб, а з іншого боку мають забезпечити захист життя і здоров'я населення країни в цілому.

Аналізуючи проблеми здійснення і захисту особистих немайнових прав фізичної особи в умовах пандемії варто зупинити увагу в першу чергу на найбільш обговорюваних і практично значущих для кожної людини правах. Так суттєвих обмежень (порушень) зазнало право фізичної особи на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Загалом дослідженню питань обмеження особистих немайнових прав людини в цілому, а також обмеження права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання приділяли увагу досить багато вчених-юристів [1]. Однак при цьому ніхто з них не досліджував особливості реалізації і захисту цього права в умовах, що склалися сьогодні.

Право на свободу пересування має первинне закріплення у ст. 33 Конституції України, ст. 13 Загальної декларації прав людини, ст. 2 Протоколу

№ 4 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Крім того правове регулювання відносин з вільного пересування людини міститься в статті 313 ЦК України та в Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання». Так стаття 3 цього Закону містить визначення категорій свобода пересування та вибір місця проживання. Свобода пересування – це право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом; вільний вибір місця проживання чи перебування – це право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати. Стаття 12 Закону містить перелік підстав для обмеження свободи пересування. Однак звертає на себе увагу той факт, що надзвичайна ситуація в країні не зазначається в цьому законі у якості підстави для обмеження і тим більше позбавлення свободи пересування. При цьому в статті 12 також зазначається, що свобода пересування може обмежуватися виключно на підставах, зазначених в законі. Що ж стосується нашої країни, то таке обмеження, а в окремих випадках позбавлення свободи пересування відбулося внаслідок прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 255 (а не на підставі закону).

Крім того в умовах пандемії звертає на себе увагу нагальна потреба чітко розмежувати поняття обмеження свободи пересування і позбавлення свободи пересування. Залишається визначити, чи обмеження, накладені для зупинення розповсюдження коронавірусу, є позбавленням свободи або є лише втручанням у свободу пересування. Як неодноразово наголошував ЄСПЛ, для того, щоб визначити, чи була особа «позбавлена свободи» відправною точкою повинна бути конкретна ситуація в якій опинилася людина. При цьому необхідно враховувати цілий ряд таких критеріїв як тип, тривалість, наслідки та спосіб здійснення заходу, про який йде мова. Різниця між позбавленням і обмеженням свободи полягає в ступені або інтенсивності, а не в характері дій.

Незалежно від того, чи соціальне дистанціювання, здійснене за допомогою штрафних і кримінальних санкцій, складає позбавлення свободи або лише втручання у свободу пересування, його прийнятність як обмеження будь-якого права може мати місце лише при дотриманні (доведеності) низки умов. Такими умовами мають стати наступні: необхідність зупинки розповсюдження корона вірусу; неможливість зупинити поширення іншими менш масштабними обмеженнями; часова контрольованість (чи не зберігались

обмеження довше, ніж це було дійсно необхідно для досягнення переслідуваної мети).

На підставі аналізу рішень ЄСПЛ можна також зазначити, що здатність отримати предмети першої необхідності для життя та добробуту також буде важливим чинником під час визначення дотримання балансу між правами людини та інтересами суспільства.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що пандемія виявила низку правових і законодавчих проблем, які потребують подальшого вивчення і вирішення для формування оновленого законодавчого простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чехович С.Б. Стан законодавчого забезпечення реалізації та захисту права на свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні / С.Б. Чехович, О.П. Тищенко. – К.: Фонд «Правова ініціатива», 2003. – 100 с.

2. Михайлишин І. В. Зміст права громадян на вільне пересування та вибір місця проживання / І. В. Михайлишин // Право і Безпека. – 2012. – № 3. – С. 32-37.

3. Стрекалов А.Є. Обмеження основних прав та свобод людини і громадянина як інститут конституційного права України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «конституційне право; муніципальне право» / А.Є. Стрекалов. – Х., 2010. – 20 с.

4. Осинська О.В. Обмеження прав і свобод людини: теоретикоприкладні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О.В. Осинська. – К., 2010. – 20 с. та інші.

Кривенко Юлія Василівна,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Право на освіту є унікальним явищем, оскільки, будучи одним з основоположних прав, воно одночасно виступає в якості «провідника» в процесі реалізації багатьох інших цивільних і політичних, економічних і соціальних прав. Традиційно ми розглядаємо освіту як специфічне суспільне благо, отримання якого неможливо без цілеспрямованих, систематичних і активних дій особи, що обумовлює необхідність покладання на особу ряд обов'язків з отримання блага.

З концепції освіти як суспільного блага впливає така його властивість, як доступність для всіх. Відповідно до ч. 1 ст. 53 Конституції України – кожен має право на освіту, головне – це право навчатися, без урахування деталей

реалізації даного права. При цьому, праву на освіту кореспондують обов'язки держави щодо забезпечення відповідних гарантій отримання освіти. В ч.2 визначено, що «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам». [1]

Держава зобов'язана забезпечити закріплене у Конституції право на освіту, а чи здатна держава забезпечити реалізацію даного права в умовах карантину?

Міністерство освіти визначило, що до завершення карантину навчання відбувається лише дистанційно.

Слід зазначити, що незважаючи на те, що в Україні датою офіційного початку запровадження дистанційного навчання можна вважати 21 січня 2004 року, коли наказом № 40 Міністерства освіти і науки України було затверджено «Положення про дистанційне навчання», яке поклало початок запровадженню нових технологій у галузі освіти [2], але організувати та врегулювати освітній процес в повній мірі не вдалося враховуючи відсутність технічних можливостей учасників освітнього процесу.

Система електронного навчання включає в себе можливості дистанційного навчання з активним використанням мережевих технологій, через локальну мережу і глобальний Інтернет. Електронне навчання може здійснюватися в режимі реального часу або в режимі самостійного навчання. Однією з форм навчання в рамках системи електронного є система дистанційного навчання. За рахунок створення мобільного інформаційного освітнього середовища, що базується на сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологіях. Система дистанційної освіти – освітня система, що забезпечує здобуття освіти за допомогою дистанційних технологій навчання, яка включає в себе кадровий склад адміністрації і технічних фахівців, професорсько-викладацький склад, навчальні матеріали та продукти, методики навчання.

До недоліків даного способу слід віднести неможливість здійснення навчання без стаціонарного комп'ютерного обладнання, без якого неможливий оперативний зв'язок «учень – вчитель», що не тільки істотно збільшує витрати на здійснення навчального процесу, а й збільшує час освоєння учнем навчального матеріалу.

На сьогодні, пропонують виокремити мобільне навчання як різновид електронного навчання. Структуру та форму дистанційного навчання для

закладів середньої освіти визначає педагогічна рада школи з урахуванням освітньої програми та навчального плану з огляду на особливості кожного закладу і регіону. Адаптуючи програму до технічних можливостей учнів і вчителів. Навчальний матеріал має бути освоєний з використанням технологій дистанційного навчання під час карантину, а також за рахунок ущільнення вивчення після завершення карантину з організацією повторення окремих тем на початку наступного навчального року. [3]

Отже, варто зазначити, що отримання освіти за рахунок дистанційного навчання, в основі якого закладені сучасні інформаційні технології, задовольняє основні вимоги нової освітньої парадигми суспільства, однак відсутність належного технічного забезпечення ускладнює механізм реалізації права на освіту в умовах пандемії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Про затвердження Положення про дистанційне навчання»// Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 січня 2004 року № 40 //Електронний ресурс//Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04> (втратив чинність)
3. Щодо організованого завершення 2019/20 навчального року та зарахування до закладів загальної середньої освіти.//Лист Міністерства освіти і науки України від 31 березня 2020 року.- № №1/9-182//Електронний ресурс//Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizovanogo-zavershennya-20192020-navchalnogo-roku-ta-zarahunannya-do-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

*Мазуренко Світлана Вікторівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В СФЕРІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ У КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО ТОРГОВЕЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ (TRIPS)

Надання допомоги державам-членам WTO в забезпеченні доступності якісних основних лікарських засобів і їх раціонального застосування є довгостроковою метою Всесвітньої організації охорони здоров'я. Доступність основних лікарських засобів відноситься до першочергових завдань, і Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) спільно з державами-членами та іншими співпрацюють сторонами буде продовжувати роботу над підвищенням

доступності цих медикаментів. Сучасна тенденція до глобалізації торгівлі може негативно вплинути на доступність основних лікарських засобів в багатьох країнах, тому особливу увагу слід звернути на забезпечення якомога більшої їх доступності.

Відповідно до стратегії в сфері лікарських засобів ВООЗ у співпраці з державами-членами та відповідними партнерськими організаціями буде надалі аналізувати, який вплив на практику охорони здоров'я надають міжнародні угоди, в тому числі Угода про торговельні аспекти прав на інтелектуальну власність (TRIPS), включаючи інформування держав-членів щодо тих його положень, які передбачають захист інтересів громадської охорони здоров'я.

Загальновизнано, що право на отримання медичної допомоги на засадах справедливості і в необхідному обсязі – одне з основних прав людини, а лікарські засоби є невід'ємною частиною сучасної системи охорони здоров'я. Основні лікарські засоби рятують людські життя і полегшують страждання. Тому доступність лікарських засобів є найважливішою складовою частиною цього фундаментального права людини. Основні лікарські засоби не є звичайними товарами широкого вжитку. Необхідно докласти всіх зусиль до того, щоб поліпшити доступність основних лікарських засобів для тих, кому вони необхідні. При сучасній глобалізації торгівлі доступність ліків стає найважливішою проблемою, яка потребує особливої уваги.

Держави-члени Світової організації торгівлі (WTO) зобов'язані дотримуватися умов декількох багатосторонніх угод, серед яких Угода про торговельні аспекти прав на інтелектуальну власність (TRIPS), має найбільший вплив на доступність ліків. В угоді TRIPS розглядаються питання патентного права і встановлюються певні мінімальні стандарти, наприклад патентний захист лікарських препаратів протягом 20 років. У деяких випадках, наприклад, виникнення надзвичайної ситуації, що загрожує здоров'ю населення, положеннями TRIPS допускається виробництво лікарського препарату компанією, яка не є власником патенту (примусове ліцензування). Угодою TRIPS дозволено імпортувати лікарські засоби з тих країн, в яких препарат було законно розміщений на ринку (паралельний імпорт).

Керівникам сфери охорони здоров'я та іншим особам, які беруть участь у наданні медичних послуг і товарів, необхідно мати уявлення про WTO і про угоду TRIPS, а також про їх можливий вплив на здоров'я людини і доступність лікарських засобів. Одним з основних заходів є контроль за тим, який вплив ця Угода має на здоров'я людини і на доступність основних лікарських засобів.

Світова організація торгівлі (WTO) є міжнародним інститутом – правонаступником багатосторонньої системи торгівлі в рамках Генеральної угоди про тарифи й торгівлю (GATT). Мета GATT – сприяти лібералізації

міжнародної торгівлі та її регулювання. Результатом останнього раунду переговорів щодо GATT (Уругвайський раунд, 1986-1993 рр.) стала Конвенція WTO, в рамках якої підписано низку багатосторонніх галузевих конвенцій. Держави-члени WTO зобов'язані дотримуватися всіх багатосторонніх конвенцій. Торгівля послугами також є об'єктом багатосторонніх торгових переговорів, і Генеральна угода про торгівлю послугами (GATS) є результатом цих переговорів. Зі створенням WTO GATT набуло законний статус, крім того, в сферу інтересів організації були включені й інші питання, що мають відношення до торгівлі. WTO має міжнародний юридичний статус, в її юрисдикцію входить вирішення багатьох питань, що стосуються міжнародної торгівлі.

Що стосується лікарських засобів, то серед зазначених багатосторонніх угод угода TRIPS (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) має найбільше значення. Угода TRIPS переважно спрямована на зміцнення захисту прав інтелектуальної власності на світовому рівні. Угода TRIPS встановлює мінімальні стандарти в сфері інтелектуальної власності. Всі держави-члени WTO зобов'язані дотримуватися цих стандартів за допомогою приведення свого національного законодавства у відповідність з правилами Угоди. Фармацевтичні компанії надають надзвичайно важливе значення праву інтелектуальної власності. Основне питання в сфері лікарських засобів – зобов'язання надавати патентний захист винаходів лікарських препаратів і технологічних процесів.

Щодо впливу Угоди TRIPS на патентування лікарських препаратів необхідно зазначити, що після вступу Угоди в силу в державі-члені WTO раніше вироблені без дозволу копії патентованих лікарських засобів можна виробляти і продавати тільки з дозволу власників патентів. Мається на увазі, що виробництво лікарського засобу без згоди власника патенту в країні, в якій не дотримується міжнародне патентне право. Відтворений лікарський препарат, що випускається без дозволу власника патенту на відповідний оригінальний аналог, називають копією, а випускається з дотриманням патентних прав (за ліцензією або після закінчення строку дії патенту) – генеричним лікарським препаратом.

Однак з метою захисту здоров'я населення шляхом забезпечення основними лікарськими засобами за доступними цінами можна застосовувати, поряд з іншими заходами, систему примусового ліцензування та паралельного імпорту.

Угода TRIPS вимагає від держав-членів WTO надання патентного захисту всім винаходам в будь-якій технічній галузі (ст. 27.1). Це положення угоди спеціально розроблено для захисту тих лікарських засобів, патенти на які

відмовляли видавати країни, що розвиваються та промислово розвинуті країни. У зв'язку з високими цінами на патентовані лікарські препарати і великими фінансовими витратами, зумовленими проведенням досліджень і розробок у фармацевтичній галузі, деякі країни пішли шляхом копіювання запатентованих в індустріально розвинених країнах препаратів з метою задоволення національних потреб в дешевих лікарських засобах та розвитку місцевої промисловості. Країни, що не мають власної фармацевтичної промисловості, також отримали можливість придбати копії патентованих препаратів за конкурентними цінами. Якщо в національному законодавстві не передбачено патентний захист лікарських препаратів або патентні права в країні не дотримуються, то Рада з вирішення спорів WTO може відповідно до процедури вирішення спорів застосувати проти держави, що є членом WTO, торговельні санкції.

Мінімальний строк дії патентного захисту становить 20 років з дня прийняття на розгляд документів, які додаються до заявки на отримання патенту. Це означає, що відповідно до угоди TRIPS держави-члени зобов'язані видавати патенти на строк не менше 20 років на всі винаходи лікарських препаратів або технологічних процесів, якщо вони відповідають встановленим критеріям новизни, винахідницького рівня та промислової придатності. Таким чином продовжується строк дії виключних прав власника патенту в багатьох державах-членах. Щодо лікарських засобів це положення означає, що монопольні права на лікарські препарати є чинними протягом більш тривалого часу, а виробникам генеричних препаратів доведеться довше чекати того моменту, коли вони зможуть приступити до виробництва і продажу відповідного препарату за більш доступною ціною.

Угода TRIPS захищає не тільки технологічний процес, за допомогою якого виробляють препарат, але також і сам препарат. Тому неможливо виробляти і продавати аналог патентованого лікарського препарату, який отримано за допомогою нового технологічного процесу. Деякі країни (Індія, Китай, Бразилія, Малайзія, Таїланд, Мексика, Аргентина, Єгипет, Канада) до підписання угоди TRIPS або виключили лікарські препарати зі сфери дії своєї системи патентування, або надавали патенти тільки на технологічний процес. Не маючи патентів на препарат, місцеві компанії мали змогу розробляти лікарські препарати, використовуючи технологічні процеси, що відрізняються від тих, які були запатентовані, і таким чином виробляти дешевші місцеві версії препарату.

Щодо впливу Угоди TRIPS на вартість та доступність лікарських препаратів необхідно зазначити, що надання виключних прав на лікарський препарат строком на 20 років дозволить власнику патенту зберігати високі ціни

на патентований засіб. Буде заборонено розміщувати на ринку копії лікарського препарату, захищеного патентом, які до цього або проводилися всередині країни, або імпортувалися. Генеричні аналоги будуть надходити на ринок тільки після закінчення строку дії патенту на патентований лікарський препарат. Протягом всього строку дії патентного захисту дешевші альтернативні препарати не будуть надходити на ринок.

Щодо питання про те, як держави-члени WTO можуть нейтралізувати негативний вплив Угоди TRIPS на вартість лікарських засобів, необхідно зазначити, що задля захисту громадських інтересів можна вжити низку заходів, а саме: 1) паралельний імпорт; 2) примусове ліцензування; 3) прискорене подання виробниками заявки на реєстрацію генеричних версій патентованих препаратів.

Паралельний імпорт. Якщо виробник запатентував препарат в декількох країнах, то він може прийняти рішення про продаж препарату в різних країнах за різною ціною. Якщо вартість препарату в країні А істотно нижче, ніж в країні В, то імпортер в країні В може купити препарат за нижчою ціною в країні А і продати його в країні В за ціною, яка нижче, ніж ціна, встановлена власником патенту. Це і є «паралельний імпорт». Угодою TRIPS дозволено імпорт препаратів, запатентованих в країнах, які не є країною походження або країною, в яку імпортують препарат. Такий механізм можна використовувати у випадку, якщо вартість препарату в інших країнах нижче, ніж на місцевому ринку. Угода TRIPS надає державам-членам WTO свободу в ухваленні рішення про застосування або незастосування положення щодо паралельного імпорту. Якщо воно буде застосовано, необхідно, щоб така можливість була передбачена в національному законодавстві.

Примусове ліцензування. Сутність примусового ліцензування полягає в тому, що законом дозволено надавати ліцензію без згоди власника патенту. На практиці це означає, що держава може дозволити національним уповноваженим органам видати третій стороні ліцензію на виробництво або продаж препарату, який все ще перебуває під патентним захистом. Однак відповідно до угоди TRIPS примусове ліцензування дозволено тільки при дотриманні державою особливих умов: ліцензію на таке застосування необхідно видавати тільки після розгляду справи по суті; ліцензію можна видавати в деяких випадках і тільки якщо здобувач ліцензії вже намагався її отримати на розумних комерційних умовах; сфера і строк дії такої ліцензії повинні бути обмежені; ліцензія не повинна надавати виключних прав здобувачеві ліцензії; основною метою видачі ліцензії повинно бути постачання внутрішнього ринку; дію ліцензії може бути припинено, якщо зникли обставини, на підставі яких вона була видана, але при дотриманні законних прав тієї сторони, якій надали ліцензію; власник патенту

повинен отримати адекватну компенсацію з урахуванням економічної вигоди, одержуваної в результаті видачі ліцензії.

Прискорена подача виробниками заявки на реєстрацію генеричних версій патентованих препаратів. Йдеться про поправку до закону, прийнятому конгресом США у 1984 р. («Закон про цінову конкуренцію лікарських засобів і поновлення строків дії патентів», відомий також як «Закон Уоксмана-Хетча»). У зв'язку з прийняттям поправки скасовувалася постанова суду, що забороняє компанії «Bolar Pharmaceutical Co.» використовувати патентований препарат компанії «Roche Products, Inc.» в дослідженнях, необхідних для отримання реєстраційного посвідчення на генеричну версію.

Відповідно до цього, зацікавленим у виробництві генериків компаніям дозволено приступати до виготовлення серій препарату для його випробувань до закінчення строку дії патенту з тим, щоб зібрати всі дані, які необхідні для подачі заявки в уповноважені контролюючі органи. Виробники генеричних лікарських препаратів можуть подавати заявку на реєстрацію аналога препарату, який все ще захищений патентом. Після закінчення строку дії патенту виробник може відразу ж приступити до виробництва лікарського препарату, якщо його реєстрація вже завершилася. Це дозволить скоротити час, який необхідно для вступу на ринок генеричних препаратів після закінчення строку дії патенту і, отже, посилить конкуренцію.

Щодо балансу між захистом патентів та інтересами суспільства варто зазначити, що лікарські засоби не можна розглядати в якості звичайних товарів широкого вжитку. По-перше, це обумовлено тим, що споживачі не в змозі судити про користь, вартість та якість лікарських засобів. По-друге, тому, що лікарські засоби відіграють важливу соціальну роль, оскільки є невід'ємною частиною реалізації одного з основоположних прав людини – права на здоров'я. Тому ліки відносять до товарів першої необхідності, підкреслюючи тим самим, що вони повинні бути доступні.

Концепція доступності має велике значення. Вона означає, що державна політика повинна бути спрямована на те, щоб зробити лікарські засоби доступними для всіх, хто в них потребує, в тому числі доступними за ціною. У загальних розділах угоди TRIPS (преамбулі і загальних положеннях) підкреслюється, що необхідно забезпечити адекватний і ефективний захист прав інтелектуальної власності, але дії, що вживаються з цією метою, повинні бути складовою частиною комплексу заходів, спрямованих на вирішення більш широкого кола проблем в сфері економіки. Зобов'язання захищати права інтелектуальної власності не має абсолютний характер, що виключає інші підходи. Угода містить кілька загальних положень, що забезпечують баланс між правами власників патентів і їх обов'язками перед суспільством.

Тому держави-члени WTO можуть розробляти національні законодавчі положення на основі зазначених принципів і привести національне законодавство у відповідність до вимог Угоди таким чином, щоб державні завдання у сфері захисту прав інтелектуальної власності збігалися з завданнями, поставленими перед іншими галузями господарства. Зокрема, держави-члени можуть використовувати положення статей 7 і 8 Угоди в якості основи для обмеження виключних прав, а також для включення законодавчих положень про примусове ліцензування, наприклад з метою підтримки цін на невисокому рівні або забезпечення доступності певних лікарських засобів для населення.

Стаття 7 «Захист прав інтелектуальної власності і контроль за їх дотриманням повинні сприяти технологічним нововведенням, передачі та розповсюдження технологій для вигоди виробників і користувачів технологій і здійснюватися таким чином, щоб сприяти соціальному та економічному добробуту, а також балансу прав і обов'язків». Стаття 8 «Держави-члени можуть при розробці або зміні своїх законів і правил вживати заходів, необхідних для захисту здоров'я населення і забезпечення його необхідними продуктами харчування, а також для захисту громадських інтересів в галузях, життєво важливих для економічного і технологічного розвитку, за умови, що такі заходи узгоджуються з положеннями цієї Угоди. Може виникнути необхідність в прийнятті відповідних заходів за умови, що вони узгоджуються з положеннями цієї Угоди, з метою попередження зловживання правами інтелектуальної власності з боку суб'єктів прав або для попередження практики, яка непомірно обмежує торгівлю чи негативно впливає на міжнародну передачу технологій». Наприклад, такими «відповідними заходами» можуть бути примусове ліцензування та паралельний імпорт.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та Угода TRIPS. Патентний захист є необхідним і ефективним стимулом для проведення наукових досліджень і розробок нових лікарських засобів. Оскільки основні лікарські засоби не належать до звичайних товарів широкого вжитку, патентні питання слід вирішувати на справедливій основі, в інтересах як власників патентів, так і суспільства. ВООЗ підтримує уряди в ухваленні національного законодавства, яке допоможе отримати користь з більш відкритої системи торгівлі і краще регульованої системи міжнародних відносин. ВООЗ також підтримує уряди щодо введення захисних заходів, які включені в угоду TRIPS / WTO для захисту прав.

Визначення пріоритетних завдань для досліджень і розробок в умовах фармацевтичного ринку є недосконалим. Крім того, мають місце випадки вкрай неефективного ринкового регулювання, коли при надмірному попиті на наявні

лікарські препарати вони недоступні для тих, кому дійсно необхідні. ВООЗ разом з іншими партнерами ввела нові механізми стимулювання досліджень і розробок в особливо актуальних для громадської охорони здоров'я сферах. ВООЗ активно підтримує фінансування державним сектором заходів, спрямованих на вирішення нагальних проблем в сфері громадської охорони здоров'я і на боротьбу з тими хворобами, яким не приділялося належної уваги.

ВООЗ рішуче підтримує розробку механізмів щодо встановлення пільгових низьких цін на основні лікарські засоби в країнах з низьким національним доходом. Країни з низьким національним доходом просто не в змозі платити ту ж ціну за основні лікарські засоби, що і багатші країни. Державні організації, промислові підприємства та інші зацікавлені сторони можуть вдатися до низки заходів для встановлення пільгових цін. Однак застосування примусового ліцензування є законним заходом, що не суперечить угоді TRIPS в тих випадках, коли патентними правами зловживають, коли патентовані основні лікарські засоби на ринку відсутні або в країні надзвичайна ситуація, що загрожує здоров'ю населення.

ВООЗ підтримує виконання угоди TRIPS для забезпечення швидкого надходження генеричних препаратів на ринок після закінчення строку дії патенту. ВООЗ вже давно пропагує застосування генеричних лікарських засобів гарантованої якості. Досвід країн, які проводять політику «сприяння генерикам», продемонстрував, що ринкова конкуренція, викликана такою політикою, підвищує доступність лікарських засобів, стимулює створення інноваційних засобів фармацевтичними компаніями, які проводять наукові дослідження, а також сприяє підвищенню економічної ефективності виробництва компаній, що випускають генерики.

Торговельні угоди не повинні створювати перешкод для ведення торгівлі. Важливим принципом WTO є зокрема таке: технічні правила, стандарти і процедури повинні бути засновані на міжнародних стандартах, інструкціях і рекомендаціях. В сфері лікарських засобів такий міжнародний консенсус зокрема відображений в нормах, стандартах і інструкціях ВООЗ.

При виконанні положень Угоди TRIPS слід враховувати інтереси суспільної охорони здоров'я. Держави-члени WTO повинні включити в національне законодавство положення про обмежені винятки щодо дотримання виключних прав власників патентів. Слід дозволити примусове ліцензування та паралельний імпорт. Держави-члени WTO повинні вжити необхідних заходів для того, щоб здійснювати контроль за впливом Угоди на доступність основних лікарських засобів.

Менджул Марія Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ТА ДОПУСТИМІСТЬ ВТРУЧАННЯ У СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ

Станом на 15 квітня цього року в Україні за офіційними даними Центру громадського здоров'я 3764 підтверджені випадки зараження вірусною ARS-Cov-2 (далі — COVID-19), із вказаної кількості 108 випадків летальні, 143 пацієнти одужали, а перший випадок був лабораторно підтверджений ще 3 березня. Водночас експерти відзначають, що вказані цифри не відповідають реальному стану, з різних причин: низька якість придбаних тестів, випадки помилковості тестування та ПЛР-аналізів, мала кількість зроблених тестів та їх проведення тільки у випадку достатніх симптомів або контакту із хворим чи прибуття із «епіцентрів зараження». Загалом станом на 15 квітня за даними ВООЗ 1 914 916 інфікованих та 123 010 померли [1]. Швидкість інфікування, стрімкий перебіг захворювання та показник смертності стали основою для оголошення ВООЗ пандемії світового рівня.

Безперечно в таких умовах у державах вдаються до різноманітних заходів з метою попередження інфікування та гарантування громадської та особистої безпеки. Найпоширенішими серед заходів є запровадження карантину, ізоляція осіб, що контактували з хворими, закриття громадських місць, переведення по можливості на дистанційну роботу, і навіть зупинка транспортного сполучення, закриття кордонів між державами. Більшість держав світу, які зіткнулися із COVID-19 запроваджують саме такі заходи. Так звана «м'яка модель» також існує, коли закривають тільки навчальні заклади, ізолюють хворих та обмежують рух осіб у групі ризику (до прикладу у Південній Кореї).

Щодо України, то КМУ 11 березня 2020 р. Постановою № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» запровадив карантин на всій території України [2], а 25 березня – режим надзвичайної ситуації [3].

Питання надзвичайної ситуації не врегульовано на конституційному рівні, на відміну від надзвичайного стану, і згідно статті 64 Конституції України навіть при надзвичайному стані не можуть бути обмежені ряд прав, і серед переліку ст. 51, яка, крім права на шлюб, встановлює також обов'язок держави, охороняти сім'ю, дитинство, материнство та батьківство. Водночас, стаття 32, яка встановлює заборону втручання в особисте та сімейне життя, може обмежуватися. За таких конституційних положень, можна говорити, що

право на шлюб та сім'ю не можуть бути обмежені навіть у випадку введення надзвичайного стану, але допустимими можуть бути, встановлені законом, втручання у сімейне та особисте життя. Виникає питання чи нема тут суперечності? Зрозуміло, що право на материнство, батьківство і створення сім'ї не можуть бути обмежені за будь-яких умов, проте можливі втручання у сімейне життя за обґрунтованих законних підстав, і якщо це необхідно у демократичному суспільстві. Така позиція узгоджується із положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та практикою ЄСПЛ.

У ч. 2 ст. 8 Конвенції визначено перелік умов допустимості втручання у сімейне життя. Зокрема, такі втручання мають бути передбачені законом, бути необхідними у демократичному суспільстві з легітимною метою, у тому числі для захисту здоров'я.

Поняття надзвичайної ситуації міститься у Кодексі цивільного захисту України і з аналізу його норм видно суперечність. Зокрема, у визначенні поняття «надзвичайна ситуація» (ст. 2) встановлено, що це «обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті», а вже у ч. 3 ст. 5 виділено і державний рівень [4]. Вочевидь визначення поняття надзвичайної ситуації потребує уточнення і доповнення також територією всієї держави.

У випадку запровадження надзвичайної ситуації, громадяни мають дотримуватися протиепідемічного режиму, який згідно Кодексу цивільного захисту України допускає карантин та обмеження руху транспорту. Тобто, при надзвичайній ситуації запроваджений режим, може фактично обмежувати здійснення ряду прав людини і при наявності законних підстав, ухвалення компетентним органом відповідного рішення, яке передбачає, визначені законом заходи, такі втручання відповідатимуть критерію законності, як цього вимагає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та практика ЄСПЛ.

Більше того, вже десять держав зробили заяву про відступ від своїх зобов'язань по Конвенції на підставі статті 15: Латвія (16 березня), Румунія (18 березня), Вірменія (20 березня), Естонія (20 березня), Молдова (20 березня), Грузія (23 березня), Албанія (1 квітня), Македонія (2 квітня), Сербія (7 квітня) та Сан Марино (14 квітня) [5]. При відсутності публічного офіційного повідомлення про відступ від зобов'язань, стаття 15 не застосовується до вжитих державою заходів (Кіпр проти Туреччини, звіт Комісії від 4 жовтня 1983 р., §§66-68) [6, с. 11]. Україна такої заяви поки не зробила.

В умовах закриття кордонів, запровадження карантину, зупинки транспорту можливі випадки роз'єднання сім'ї, інші види втручання в сімейне життя, що в перспективі може бути оскаржено у суді, у тому числі і в ЄСПЛ.

Безперечно, кожен випадок буде розглядатися із врахуванням конкретних обставин, а також на відповідність втручань у сімейне життя трискладовому тесту. Вище ми вже зауважували, що втручання мають бути у відповідності із законом. Також необхідна обґрунтована мета, – із врахуванням пандемії, оголошеної ВООЗ та станом інфікування COVID-19 у державі, такою метою очевидно буде захист здоров'я.

Крім того, здійснене втручання у сімейне життя повинно бути необхідним у демократичному суспільстві. При цьому, на нашу думку, важливим є аналіз масштабів інфікування COVID-19, а також спричинених наслідків.

Таблиця 1. Стан інфікування COVID-19 по окремим державам
(станом на 15 квітня 2020 р.)

Держава	Загальна кількість інфікованих людей за весь час поширення інфекції (% до загальної кількості населення)	Кількість летальних випадків (% до кількості інфікованих)	Загальна кількість населення
США	641 315 (0, 2 %)	28 387 (4, 42 %)	329 215 000
Іспанія	177 644 (0, 38 %)	18 708 (10, 5 %)	46 733 038
Італія	165 155 (0, 27 %)	21 645 (13, 1 %)	60 375 749
Франція	147 863 (0, 22%)	17 167 (11, 61%)	66 992 000
Німеччина	133 456 (0, 16%)	3 592 (2, 7 %)	82 979 100
Великобританія	98 476 (0, 15%)	12 868 (13, 06 %)	66 040 229
Швеція	11 927 (0, 12%)	1 203 (10, 09 %)	10 255 102
Південна Корея	10 591 (0, 02 %)	225 (2, 12 %)	51 811 167
Японія	8 100 (0, 006 %)	146 (1, 8 %)	126 230 000
Польща	7 582 (0, 02 %)	286 (3, 77 %)	38 413 000
Румунія	7 216 (0, 04 %)	372 (5, 15 %)	19 523 621

Україна	3 764 (0, 009%)	108 (2, 87 %)	41 879 904
Білорусь	3 728 (0, 04 %)	36 (0, 97 %)	9 465 300

У таблиці ми виділили держави, які не запроваджували строгих заходів, а йшли по так званій «м'якій моделі», що передбачає максимальне інформування населення, забезпечення соціального дистанціювання, носіння масок. Наприклад, Південна Корея рекомендувала при можливості віддалену роботу, проте не були зупиненні виробництва та транспортне сполучення в країні, карантин обов'язковий тільки для хворих та контактних з ними людей [7]. У Швеції не були навіть закриті навчальні та дошкільні заклади [8]. При цьому кількість інфікованих у Південній Кореї становить 10 591 (0, 02 % від загальної кількості населення, у Швеції – 11 927 (0, 12 % від загальної кількості населення), тобто показник не відрізняється від більшості держав, які запровадили жорсткі заходи (детальніше в таблиці). Водночас пандемія, спричинена COVID-19, не є контрольованою, відповідно вказані показники необхідно досліджувати у динаміці, що також може бути аналізом при розгляді відповідних справ ЄСПЛ.

Таким чином, за умови пандемії COVID-19 та офіційного визнання надзвичайної ситуації в державі, можливі втручання у сімейне життя, які будуть допустимими за умови їх законності та доцільності впровадження у демократичному суспільстві з метою захисту здоров'я. Водночас сім'я, материнство і батьківство, гарантовані статтею 51 Конституції України, яка не може обмежуватися навіть при надзвичайному стані. Тому, напевно чи заходи, що перешкоджають возз'єднанню сім'ї будуть допустимими, окрім тих, що мають тимчасовий характер та запроваджені з метою захисту здоров'я. У зв'язку з цим, закриття кордону не може перешкоджати громадянину України повернутися до держави своєї громадянської належності з метою возз'єднання з сім'єю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Coronavirus disease 2019 (COVID-19). Situation Report – 85. URL: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200415-sitrep-86-covid-19.pdf?sfvrsn=c615ea20_2 (дата звернення 15.04.2020).
2. Постанова КМУ від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannya-poshim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19> (дата звернення 10.04.2020).
3. Розпорядження КМУ від 25 березня 2020 р. № 338-р. «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації». URL:

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perevedennya-yedinoyi-derzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-u-rezhim-nadzvichajnoyi-situaciyi-338250320> (дата звернення 11.04.2020).

4. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення 12.04.2020).

5. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5). Notifications under Article 15 of the Convention. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354> (дата звернення 15.04.2020).

6. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації / Рада Європи, Європейський суд з прав людини. 2016. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf (дата звернення 14.04.2020).

7. Dennis Normile. Coronavirus cases have dropped sharply in South Korea. What's the secret to its success? URL: <https://www.sciencemag.org/news/2020/03/coronavirus-cases-have-dropped-sharply-south-korea-whats-secret-its-success> (дата звернення 14.04.2020).

8. Михаил Сальников. Эпидемия без карантина: как Швеция выдерживает коронавирус без жестких ограничений. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2020/04/3/7108302/> (дата звернення 15.04.2020).

Найда Інна Володимирівна,

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права

Зіньова Ольга Сергіївна,

*ст. викладач кафедри права
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

КАРАНТИН ЯК ФОРС-МАЖОРНА ОБСТАВИНА В ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Договори цивільно-правового та господарсько-правового характеру спрямовуються на їх належне виконання. Зміст ст. 526 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) та ст.193 Господарського кодексу України (надалі – ГК України) зводиться до того, що договірні зобов'язання між контрагентами повинні виконуватися належним чином. Інакше винна сторона у невиконанні зобов'язання повинна понести відповідальність. ЦК України та ГК України передбачають випадки звільнення винної у невиконання зобов'язання сторони від цивільно-правової чи господарсько-правової відповідальності. Мова йде про звільнення від відповідальності у разі факту форс-мажору (непереборної сили) [1, ст.617; 2, ст. 218].

На сьогодні в нашій країні, як і у багатьох країнах світу, склалася ситуація, яка унеможлиблює виконання договірних зобов'язань, пов'язаних із

запровадженням країнами загальнонаціональних карантинів у зв'язку із пандемією коронавірусної хвороби (COVID-19). Уряд нашої держави також вдався до врегулювання ситуації, яка склалася із запровадженням карантину на території України. Це стосується регулювання як економічної, так і соціальної сфери.

Відповідно до Законів України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р. та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 р. на території нашої держави введено загальнонаціональний карантин, спрямований на захист населення від коронавірусної хвороби [3, 4]. Запровадження карантинних заходів суттєво вплинуло на роботу всіх без винятку бізнесових структур, призвело до призупинення діяльності багатьох підприємств та унеможливило, у більшості випадків, виконання зобов'язань, у тому числі і цивільно-правових. Майже всі цивільно-правові договори містять пункт, який звільняє виконавців договору від відповідальності, а саме, якщо має місце форс-мажорна обставина (дія непереборної сили). Виникає питання: чи можна введення карантину вважати за форс-мажорну обставину?

Законодавці завчасно передбачили виникнення такого питання, а тому вищезгаданим Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникнення і поширення коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 р. до частини другої статті 14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» були внесені відповідні зміни, і карантин було визнано форс-мажорною обставиною, під якою розуміють надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо) [5].

Формально процедура визнання карантину форс-мажорною обставиною законодавчо визначена, також відбулися і відповідні зміни в законодавстві. Але наявність форс-мажору не звільняє виконавця за цивільно-правовим договором від його виконання, а лише відтерміновує в часі виконання. Дана обставина звільняє виконавця від відповідальності у зв'язку з простроченням виконання зобов'язання, тобто від додаткових витрат на сплату штрафів, пені і т.ін. Виконавцю договору потрібно буде довести, що невиконання договору сталося саме внаслідок обмежувальних дій, пов'язаних з введенням карантину. На виконавця цивільно-правового чи господарсько-правового договору покладається обов'язок включитися активно до процесу звільнення від відповідальності, а саме спробувати мирним шляхом врегулювати питання з контрагентом щодо невиконання зобов'язання у зв'язку з форс-мажорною

обставиною. Такий варіант можливий, якщо виконавець належним чином і своєчасно повідомив контрагента про форс-мажор у зв'язку з обмеженнями, введеними карантинном, надіслав в доступний спосіб необхідні докази таких обмежень. У іншому випадку, якщо цього буде замало для контрагента, потрібно буде звернутись із заявою до Торгово-промислової палати України за отриманням сертифікату про форс-мажорні обставини (обставинине переборної сили). Відповідно до ч. 1 ст.14¹ Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» Торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини (обставинине переборної сили) та видають сертифікат про такі обставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності та протягом двадцяти одного робочого дня – з дня звернення фізичної особи. Торгово-промислова палата України в праві продовжити строк такого розгляду максимально на 21 робочий день. Сертифікат про форс-мажорні обставини (обставинине переборної сили) для суб'єктів малого підприємництва видається безкоштовно [5, ч.1.ст.14¹].

Форс-мажор може бути засвідчений Торгово-промисловою палатою України лише по кожному договору окремо. Тому заяву та додані до неї документи необхідно готувати в розрізі кожного договору окремим комплектом.

Враховуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що заздалегідь не передбачувані і незаплановані обставини можуть вкрай негативно вплинути на наше життя, особливо , якщо мова йде про його економічну чи фінансову сторону. Убезпечити себе і свій бізнес на всі випадки життя неможливо. Тому, якщо виникають такі ситуації, то їх необхідно вирішувати у правовому полі, прислухатися до здорового глузду і якомога скоріше вирішити шляхом переговорного процесу.

Якщо укладений договір не містить розділу про форс-мажор, для доведення існування обставин непереборної сили сторони можуть прямо посилатися на ГК, ЦК та відповідні акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Зокрема, це Постанова № 211 [6], а для Києва – додатково ще Протокол Постійної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Київської міської державної адміністрації від 11.03.20 р. № 9 «Про додаткові заходи запобігання поширенню нової коронавірусної інфекції (COVID 19)» [7].

Форс-мажорні обставини, викликані карантинном, можуть бути підставою для звільнення сторін договору від відповідальності за невиконання зобов'язань, однак це не відбуватиметься автоматично. Встановлений Урядом карантин визнаватиметься форс-мажором лише у випадку, коли запроваджені

ним заходи об'єктивно унеможлиблюють виконання зобов'язань, передбачених умовами конкретного договору (контракту, угоди тощо) або законодавчими та іншими нормативними актами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст.356.
2. Господарський кодекс України від 16.02.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст.144.
3. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 29. – Ст. 228.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 р. – Електронний ресурс – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20>.
5. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 13. – Ст.52.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 № 211» від 11 березня 2020 р. № 211 Офіційний вісник України від 24.03.2020 – 2020 р., № 23, стор. 296, стаття 896, код акта 98475/2020.
7. Протокол Постійної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Київської міської державної адміністрації від 11.03.20 р. № 9 «Про додаткові заходи запобігання поширенню нової коронавірусної інфекції (COVID 19)». Електронний ресурс – Режим доступу: https://kyivcity.gov.ua/news/protokol_zasidannya_postiyno_komisi_z_pitan_tekhnogenno_ekologichno_bezpeki.

Некіт Катерина Георгіївна,
докторант кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЩОДО ДОПУСТИМОСТІ ВТРУЧАННЯ У МИРНЕ ВОЛОДІННЯ МАЙНОМ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

В усьому світі ситуацію з поширенням Covid-19 все важче вдається тримати під контролем. Все більше країн вводять заходи, спрямовані на зупинення поширення хвороби. Такі заходи включають оголошення карантину, а іноді й надзвичайного стану. Наприклад, у США вперше в історії країни надзвичайний стан введено у всіх 50 штатах [1].

В умовах надзвичайного стану повноваження держави по втручання у приватне життя суттєво розширюються. У тому числі, допускається порушення принципу недоторканності права приватної власності. Так, відповідно до ст. 41 Конституції України ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Отже, у випадках введення надзвичайного стану важливо розуміти основні принципи, коли втручання у так зване мирне володіння майном особи не буде вважатися порушенням права власності. Поняття мирного володіння майном закріплено у ст. 1 Протоколу № 1 Конвенції про права людини та основоположні свободи. Саме положення про мирне володіння майном відображає сутність забезпечення права власності. Вперше тлумачення цього положення як захисту права власності було надано Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі *Marckx v. Belgium*, у якій Суд зазначив: «Визнаючи, що кожен має право мирно володіти своїм майном, ст. 1 у своїй суті забезпечує право власності» [2]. Відповідно до тлумачення, наданого ЄСПЛ, всього у ст. 1 Протоколу №1 Конвенції можна виокремити три правила. Саме положення про мирне володіння майном є першим та основним правилом у контексті захисту права власності. Інші два правила, закріплені у ст. 1 Протоколу №1 Конвенції, тісно пов'язані з першим та визначають конкретні випадки втручання у мирне володіння майном. Зокрема, друге правило, закріплене у ч. 2 ст. 1 Протоколу № 1 Конвенції, визначає підстави та умови обмеження права власності (лише у загально суспільних інтересах та на умовах,

передбачених законом). Третє правило закріплює право держави регулювати відносини власності та встановлювати систему оподаткування.

Основних умов втручання держави у мирне володіння майном виділяють також три. По-перше, це законність, тобто перевіряється, чи передбачений такий захід національним законодавством. Так, у справі ВАР «Нефтяная компания ЮКОС» проти РФ, було зазначено, що перша і найважливіша вимога ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції полягає в тому, що будь-яке втручання публічної влади в безперешкодне користування власністю повинне бути законним, тобто втручання має відповідати національному законодавству і бути достатньо зрозумілим, щоб дозволити заявнику передбачати наслідки своїх дій. Отже, будь-які дії, спрямовані на позбавлення особи її майна є незаконними, якщо контролюючі органи діють не у відповідності до закону [3]. Друга умова – це переслідування суспільного інтересу під час втручання. Третя – це пропорційність, тобто забезпечення справедливої рівноваги між суспільними інтересами та інтересами індивідуумів, які страждають від такого втручання.

Дослідники уточнюють, що критеріями оцінки обґрунтованості втручання держави в право особи на мирне володіння майном, відповідно до практики ЄСПЛ, є: 1) приналежність об'єкта правового захисту до майна в розумінні ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції; 2) види втручання, визначені в самій конвенційній нормі; 3) наявність легітимної мети з урахуванням суспільних інтересів; 4) пропорційність такого втручання та наявність справедливого балансу між вимогами відносно загальних інтересів суспільства та вимогами захисту основних прав людини; 5) відповідність такого втручання критерію правової визначеності або законності (за відсутності законних підстав для втручання воно не може відповідати вимогам ст. 1 Протоколу № 1 Конвенції) [4].

У роботі Суду розроблено методику застосування вказаних критеріїв. Після того, як Суд визнає, що ст. 1 Протоколу № 1 є застосовною, він в першу чергу розглядає питання, чи було втручання у право заявника на мирне користування майном. Якщо так, вирішується питання, чи призвело таке втручання до позбавлення власності. Якщо ні, то вирішується, чи був це контроль за користуванням відповідним майном. Якщо заходи, що зачіпають права заявника, не можуть бути кваліфіковані як позбавлення майна чи контроль за користуванням майном, факти справи тлумачаться Судом у контексті загального принципу поваги до мирного володіння майном. У більшості справ якщо Суд встановив, що втручання не підпорядковувалося умовам, передбаченим законодавством або не переслідувало цілі в інтересах суспільства, він виявляє порушення лише на цій підставі та не вважає за

необхідне аналізувати пропорційність оскаржених заходів. Лише у деяких рідкісних випадках Суд залишає одне з цих питань відкритим та продовжує розгляд справи з урахуванням критерію пропорційності [5].

Принцип законності у практиці ЄСПЛ є першою й найважливішою вимогою. Як позбавлення, так і здійснення контролю за користуванням майном, допускається лише на підставі законів. Вимога щодо законності у розумінні Конвенції вимагає відповідності принципу верховенства права, що включає свободу від свавілля (*East West Alliance Limited v. Ukraine*). Принцип законності припускає також, що застосовні положення національного законодавства повинні бути достатньо доступними, точними та передбачуваними у своєму застосуванні. Однак термін «закон» при цьому слід розуміти в його матеріально-правовому, а не формальному значенні. Той факт, що певні положення не були опубліковані в офіційних бюлетенях у передбаченій законом формі для оприлюднення законодавчих та інших нормативно-правових документів, не перешкоджає вважати такі положення законом, якщо Суд переконаний в тому, що громадськість була повідомлена про них за допомогою інших засобів (*Spacek, s.r.o. v. Czech Republic*). Принцип законності передбачає також обов'язок держави або державних органів влади виконувати судові накази або рішення проти них (*Belvedere Alberghiera S.R.L. v. Italy*) [5].

Перелік цілей, які потрапляють під розуміння суспільного інтересу та виправдовують втручання у мирне володіння, є великим та може включати сукупність нових, що підпадають під міркування державної політики за різних фактичних обставин. Зокрема, рішення про прийняття законів про експропріацію або соціально-страхових пільг зазвичай передбачає розгляд політичних, економічних та соціальних питань. Суд поважатиме думку законодавчого органу стосовно тлумачення поняття «суспільний інтерес», якщо така думка не є явно необґрунтованою [5].

Під час оцінки пропорційності втручання, Суд перш за все визначає наявність «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу суспільства та умовами захисту основних прав людини. Суд з'ясовує, чи з причини дії або бездіяльності держави особа, яка має відношення до цього, повинна була нести непропорційний та надмірний тягар. Оцінюючи цей критерій, Суд досліджує у цілому коло різних інтересів з урахуванням того, що Конвенція спрямована на захист прав, які є «практичними та ефективними». При оцінці поведінки держави враховується також законодавча, адміністративна або така, що впливає з практики та застосовується органами влади, невизначеність.

Класичним прикладом рішення про відсутність справедливого балансу інтересів є справа *Brumarescu v. Romania*. У вказаній справі заявника було позбавлено права власності на будинок внаслідок його націоналізації. Під час розгляду справи Суд визнав, що рішення національного Верховного суду (Румунії) позбавило заявника права власності на будинок, надане йому остаточним судовим рішенням, постановленим на його користь. Суд звернув увагу, що ні Верховний суд, ні Уряд не намагалися виправдати позбавлення власності наявністю суттєвих підстав «в інтересах суспільства». Суд визнав порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції та у своєму рішенні щодо справедливої сатисфакції зобов'язав державу повернути у власність заявнику будинок та виплатити матеріальну і моральну шкоду [6].

У справі *Sporrong and Lonnroth v. Sweden*, Суд підкреслив, що Конвенція у цілому вимагає збереження балансу між інтересами суспільства і основними правами людини, та зауважив, що у випадку позбавлення власності, встановленні обмежень на користування нею чи в інших подібних випадках справедливість вимагає, щоб особам, які постраждали, було надано право оскаржувати рішення уряду з питань позбавлення власності, встановлення контролю за її використанням і було надане відшкодування [7, с. 133].

Важливим елементом дотримання «справедливого балансу» при втручанні в право на мирне володіння майном є надання справедливої та обґрунтованої компенсації. При цьому ЄСПЛ вважає, що не існує універсальних правил визначення розміру компенсації й таке питання повинно розглядатися в кожному конкретному випадку з урахуванням усіх фактичних обставин. Компенсація має бути розумно пов'язаною з вартістю втраченого майна, але не обов'язково має відповідати його ринковій вартості [8].

Відповідно до позиції Суду, легітимні цілі «суспільного інтересу» (наприклад, ті, що здійснюються в рамках заходів економічної реформи або спрямовані на досягнення більшої соціальної справедливості) можуть вимагати менше суми відшкодування повної ринкової вартості майна (*James and Others v. the United Kingdom*). Баланс між загальними інтересами громади та вимогами захисту окремих основних прав зазвичай досягається тоді, коли компенсація, виплачена особі, обґрунтовано пов'язана з «ринковою» вартістю, як визначено під час експропріації [5].

Отже, в контексті умов, за яких допускається втручання держави у мирне володіння майном, особливого значення набуває поняття «суспільний інтерес», який у практиці Суду трактується доволі широко. Для втручання у мирне володіння важливим є не лише наявність суспільного інтересу, але й дотримання «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу суспільства та умовами захисту основних прав людини. Суд досліджує у цілому

коло різних інтересів з урахуванням того, що Конвенція спрямована на захист прав, які є «практичними та ефективними». Важливим елементом дотримання «справедливого балансу» при втручанні в право на мирне володіння майном є надання справедливої та обґрунтованої компенсації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вперше в історії надзвичайний стан запроваджено в усіх 50 американських штатах. URL: <https://zbruc.eu/node/96907>
2. Рішення Європейського суду з прав людини від 13 липня 1979 року у справі «Marckx v. Belgium». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57534%22%5D%7D>
3. Узагальнення практики застосування Київським окружним адміністративним судом Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, практики Європейського суду з прав людини під час розгляду та вирішення адміністративних справ. URL: https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/pokazniki-diyalnosti/uzagaljnenja_1/Uzagaljnenja_zastosuvanja_Konvencii_praktuku_ESPL_2018
4. Беяневич О.А. Поняття легітимних очікувань та проблеми його застосування судами України // Приватне право і підприємництво. – 2016. – Вип. 16. – С. 41-45.
5. Рада Європи/Європейський суд з прав людини. Посібник за статтею 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод «Захист власності». Переклад українською Дроздов О.М., Плотнікова В.П., Дроздова О.В., Вінський О.Ю., Ісаєва Ю.М. URL: https://protocol.ua/ua/posibnik_zah_statteyu_1_protokolu_1_konventsii_pro_zahistprav_lyudini_ta_osnovopolognih_svobod_1/
6. Баранов В. ТОП рішень ЄСПЛ щодо захисту нерухомого майна // Юридична газета. – 2018. – № 7. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/neruhomist-ta-budivnictvo/top-rishen-espl-shchodo-zahistu-neruhomogo-mayna.html>
7. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.
8. У ВСУ підсумували рекомендації щодо захисту права власності. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/120218-u-verhovnomu-sudi-pidsumovali-rekomendacii-schodo-zahistu-pra.html>

Сірко Ростислав Богданович,
кандидат юридичних наук, доцент, директор Чернівецького інституту
Міжнародного гуманітарного університету

ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ В ПЕРІОД ВВЕДЕННЯ КАРАТНИНУ, СПРИЧИНЕНОГО COVID-19:ОКРЕМІ ЦИВІЛІСТИЧНІ ПИТАННЯ

Залізничний транспорт є однією з найпоширеніших галузей транспортної системи України і на його долю припадає основний потік перевезень пасажирів та вантажів.

Залізниці забезпечують потреби населення у пасажирських перевезеннях, повинні надавати безпечні умови користування залізничним транспортом, необхідні зручності, якісне обслуговування пасажирів на вокзалах і в поїздах, а також здійснювати своєчасне перевезення і збереження багажу і вантажобагажу. [1, с.57; 2, с.184]

Організація перевезень пасажирів, багажу та вантажобагажу встановлюється «Порядком обслуговування громадян залізничним транспортом» [3], а умови перевезень – «Правилами перевезень пасажирів» [4]. Відповідно до п. 2.1.1. Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України» перевезення пасажирів здійснюється між всіма залізничними станціями та зупинковими пунктами, відкритими для посадки, висадки пасажирів, за розкладом руху пасажирських поїздів, затвердженим у встановленому порядку. При цьому загальні положення щодо перевезення пасажирів передбачені ст. 910 ЦК України [5].

Однак, сучасні умови життя диктують зовсім інший порядок дій. Звернемо увагу на те, що у зв'язку із загостренням поширення досі невідомої вірусної інфекції Covid-19, в силу вступають нові правила суспільної поведінки, тому числі це стосується сфери перевезення, в нашому випадку залізничним транспортом.

Тому, на всій території України оголошено карантин, відповідно до статті 29 Закону України «Про захист населення від інфекційної хвороби. Для населення дана норма носить обов'язковий характер, як у правовому полі так і морально-етичному.

Законодавець не зупиняється на одному положенні, а впевнено крокує шляхом обмеження пересування територією України та за її межі громадян, для локалізації поширення хвороби. Хоча на практиці, ми бачимо лише загострення не розуміння ситуації у пересічних громадян.

Для того, щоб запобігти поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 уряд України вніс зміни до деяких законодавчих актів, виконуючи, таким чином доручення Президента України та

рішення Комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій. Було прийнято рішення про заборону перевезення пасажирів залізничним транспортом в усіх видах внутрішнього сполучення (приміському, міському, регіональному та дальньому). Виняток становить здійснення Укрзалізницею окремих пасажирських рейсів у внутрішньому залізничному сполученні. Слід відмітити, що рішення щодо таких приймається в кожному окремому випадку за погодженням з Міністерством інфраструктури, а також виключення становлять окремі пасажирські рейси у міжнародному залізничному сполученні, рішення щодо таких також приймається в кожному окремому випадку, за погодженням з Міністерством інфраструктури, Міністерством закордонних справ та Адміністрацією Державної прикордонної служби. [6] Це значно уповільнює роботу та впливає на організацію роботи усіх громадян нашої країни.

В цивільно-правовому полі дана ситуація набуває актуальності, в першу чергу через те, щоб зрозуміти подальші дії громадян, які, наприклад заключили строкові договори на перевезення (пасажирські, вантажу і багажу) залізничним транспортом.

Як ми усі знаємо, основною підставою виникнення цивільних правовідносин, в тому числі відносин з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом є договір, в якому зокрема визначаються особливості відповідальності сторін та умови договірної відповідальності, як одного з видів цивільно-правової відповідальності.

За договорами перевезень, цивільно-правова відповідальність сторін передбачена кодексами, статутами, іншими нормативними актами окремих видів транспорту. Крім того, правила, які регулюють відносини щодо перевезення пасажирів, багажу і вантажобагажу залізничним транспортом, встановлені ст. 100-104 Статуту Залізниці України, Порядком обслуговування громадян залізничним транспортом, Правилами перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України.

Відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів»[8] у випадках надання неякісних послуг (в тому числі, перевезення), продажу товару, що містить конструктивні, виробничі, рецептурні та інші недоліки, наступне заподіяння шкоди цим товаром тягне за собою виникнення зобов'язання, на яке поширюється дія глави 82 ЦК України.

Законодавець виходить з того, що при цьому шкідливі наслідки настають внаслідок порушення, що виходить за межі правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу.

Разом з тим, інші вимоги, право на які виникає в особи, яка отримує послуги з перевезення вантажів, пасажирів та багажу у зв'язку з неясним їх

наданням, одержувач послуги вправі пред'явити претензію та/або позов в межах зобов'язання, що виникло з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом. При цьому протягом досить тривалих термінів одержувачу послуг за договором перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом надається можливість виявити недоліки в наданих послугах, довести, що спочатку прийняте ним як належне виконання є неналежним, і висунути вимоги, що випливають з факту неналежного виконання зобов'язання, що виникло з перевезення вантажів, пасажирів та багажу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тарасов М.А. Транспортное право. Ростовн-Дону: Изд-во Ростовского университета, 1968. 242с.
2. Булгакова І.В., Клепкова О.В. Транспортне право України; Академічний курс. К.: Видавничий дім «ІнЮре», 2005. 536с.
3. Порядок обслуговування громадян залізничним транспортом: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1997 . Офіційний вісник України. 1997. № 12.
4. Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України: Наказ Мінтранс України від 28.07.1998 р. Офіційний вісник України. 1998. № 40.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40.
6. Про внесення зміни до розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 березня 2020 р. № 287: Розпорядження від 16.03.2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmini-do-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-14-bereznaya-t160320>
7. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2020. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p>
8. Про захист прав споживачів:Закон України від 16 січня 2003 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 30.

Соцький Артур Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент, в.о. завідувача
кафедрою юриспруденції Чернівецького інституту Міжнародного
гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ДОГОВОРІВ ПРО ВИКОНАННЯ РОБІТ, В УМОВАХ COVID-19

Існує низка причин для того щоб між власником підприємства, установи чи організації та працівником була згода щодо роботи у віддаленому вигляді, перебуваючи поза межами робочого місця.

Варто зауважити, що пандемія коронавірусу, яка складається на території не тільки України, а й усього світу, створює невідповідності та суперечності у регулюванні трудових правовідносин, а саме – надомна робота у 2020 році стає все більше популярною. Якщо раніше до надомної роботи залучались, в більшості випадків, жінки з маленькими дітьми, пенсіонери, особи з обмеженими фізичними можливостями, то зараз, у сучасних умовах панування COVID-19, таких осіб значно більше.

Віддалена робота допомагає не тільки зекономити кошти, які витрачаються на дорогу, чай та каву у перерву для відпочинку і харчування, а й надає змогу оптимізувати та розподілити власний час.

Саме тому, варто звернути увагу на національне законодавство у сфері праці, яке регулюватиме дане питання, а саме норми чинного Кодексу законів про працю від 17 грудня 1971 року [2].

Звертаємо увагу, що Кодекс прийнятий за часів радянської влади і орієнтований на ситуацію, коли держава виступала і законодавцем, і виконавцем власних нормативно-правових актів, а також була практично єдиним роботодавцем. Оскільки через вірус COVID-19 всі мешканці України перебувають на карантині та фізично не можуть знаходитись на робочому місці, то особливої актуальності набуває надомна робота. Саме тому і законодавство у сфері трудових відносин потрібно модернізувати та привести у відповідність до сучасних вимог та ситуації, яка відбувається через вірус в країні.

Президент України 2 квітня 2020 року підписав ухвалений 30 березня на позачерговому засіданні [1] Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 08.04.2020 року [3].

Варто важити, що актуальними змінами до нормативно-правових актів є внесення змін безпосередньо до Кодексу законів про працю, а саме у сфері регулювання відносин у при дистанційній (надомній) роботі.

По-перше, аналізуючи пункт 7 Постанови Державного комітету ССРСР з праці та соціальних питань «Про затвердження Положення про умови праці надомників» від 29.09.1981 [4] передбачено, що трудовий договір з надомником роботодавці укладають зазвичай у письмовій формі, проте це лише рекомендація.

Звідси, вважаємо цілком слушною позицію законодавця щодо дотримання письмової форми при укладенні трудового договору про дистанційну (надомну) роботу. Зауважимо, що дані зміни зафіксовані у пункті 6-1 статті 24 Кодексу законів про працю.

Також варто звернути увагу на трактування поняття дистанційної (надомної) роботи (стаття 60 КЗпП) – це така форма організації праці, коли робота виконується працівником за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця. Даною статтею обумовлений порядок оплати праці, здатність працівників на власний розсуд розподіляють робочий час, на них не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку.

По-друге, статтею 60 Кодексу закріплено поняття та основні особливості гнучкого режиму роботи. Також, за погодженням між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом для працівника може встановлюватись гнучкий режим робочого часу на визначений строк або безстроково як при прийнятті на роботу, так і згодом. На час загрози поширенню епідемії, пандемії та (або) на час загрози військового, техногенного, природного чи іншого характеру умова про дистанційну (надомну) роботу та гнучкий режим робочого часу може встановлюватися у наказі (розпорядженні) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення у письмовій формі трудового договору про дистанційну (надомну) роботу.

Законодавцем закріплено, що застосування гнучкого режиму робочого часу не тягне за собою змін в нормуванні, оплаті праці та не впливає на обсяг трудових прав працівників.

Підсумовуючи, вважаємо за доцільне підкреслити оперативність та точність національного законодавця та прагнення покращити умови працівників та врегулювати правовідносини у сфері праці. Проте і досі відсутня впевненість у доцільному обранні обґрунтованого, чіткого та правильного напрямку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В законодавстві офіційно закріпили гнучкий графік робочого часу та дистанційну роботу. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/165249-v-zakonodavstvi-ofitsiyno-zakripili-gnuchkiy-grafik-robochogo-chasu-ta-distantiynu-robotu>
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 17 грудня 1971 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 29.03.2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 67.
4. Про затвердження Положення про умови праці надомників: Постанови Державного комітету СРСР з праці та соціальних питань від 29.09.1981. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0275400-81>

Тимофєєва Лілія Юрївна,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник науково-дослідної частини, викладач кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат, медіатор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ КОРОНАВІРУСУ

2020 рік видався нелегким для світу. Наприкінці 2019 р. Китай оголосив про виявлення нового раніше невідомого Коронавірусу, від якого постраждала велика кількість жителів Китаю, а потім це поширилось також і на весь світ, зокрема Україну. Ця подія стала Чорним лебедем² для всього світу, тобто непередбачуваною та неочікуваною подією, до якої світ не був готовий.

17 березня 2020 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». 18 березня 2020 р. урядом України було оголошено карантин та введено обмеження щодо транспортних перевезень та функціонування публічних установ. 2 квітня 2020 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 255 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої

² Н.Н. Талєб вводить поняття «Чорний лебідь», під яким розуміє непередбачувані події, які надзвичайно впливають на суспільство. Одна з особливостей Чорного лебедя – диспропорція в наслідках, як негативних, так і позитивних [1, с. 68; 2, с. 38-41]. Непередбачувані події чинять вплив на сприйняття іншого та ситуації в цілому. Війна, терористичні акти є «чорними лебедями», тобто явищами, які неможливо було передбачити, є чимось неочікуваним. Можна прогнозувати, але не варто очікувати, що прогноз стовідсотково здійсниться. Є речі, які неможливо визначити і це нормально. Як зазначає Н. Талєб, світом керує аномальне, невідоме і малоімовірне. Таким чином, кожна екстремальна подія повинна служити точкою відліку, а не винятком. Тому спрощення зазнає невдачі і заподіює найбільшу шкоду там, де щось нелінійне спрощується до лінійного і заміщується ним. Цей варіант зустрічається найчастіше [1, с. 31].

коронавірусом SARS-CoV-2» (яка замінила постанову від 16 березня 2020 р. № 215, яка замінила постанову від 11 березня 2020 р. № 211).

Разом з тим, наскільки умови карантину спроможні вплинути на забезпечення безпеки, прав та свобод людини та громадянина.

В таких ситуаціях завжди порушуються цивільні права громадян, зокрема пов'язані з виконанням умов договору.

ЦК України передбачає можливість укладання як письмового, так і усного договорів. Разом з тим, як показує практика, усний договір не дає жодних гарантій його виконання тим паче коли йде мова про такі непередбачувані обставини.

Якщо немає письмового договору з роботодавцем, то немає гарантії щодо додержання з ним домовленостей відносно заробітної плати, а також немає гарантії щодо збереження місця роботи, відпустки, лікарняного, пенсійних відрахувань та ін. Щойно в Україні оголосили про карантин, було звільнено велику кількість людей, які працювали не офіційно. Статистику продивитись звичайно що неможна. Разом з цим, це історії багатьох людей, наших знайомих, колег, рідних. Ці історії непоодинокі та носять масовий характер та невтішні наслідки для людей.

Те саме стосується оренди житла. Сума податків значна і власники квартир не реєструються як суб'єкти підприємницької діяльності. Орендатор не застрахований від того, що власник його не виселить, або не підніме плату на житло. Також останнім часом в Одесі серед осіб, які «приглядають» за квартирами (слідкують за порядком, сплачують комунальні) популярно представляти її власником та здавати в оренду навіть не повідомляючи власника. Громадянин представляється власником, але такими не є. Договір не укладається, орендатор сплачує плату за квартиру та завдаток. Людина виїжджає добровільно або під певним впливом умов, завдаток не повертається. Власники квартир часто не знають, хто саме живе у них в квартирі та чи хтось живе.

У зв'язку з такими не законними «договорами» виникає ланка порушень та зловживань. Звичайно, що «чорні лебеді» в даному випадку також використовуються на власну користь.

Зокрема, в січні 2020 р. гр. Т. орендував кімнату в квартирі у гр. Р., який представився її власником. Умови щодо оренди були записані на аркуші паперу в довільній формі. З часом умови почали змінюватись, зокрема щодо оплати, у зв'язку з чим стали виникати конфлікти. Через деякий час також виявилось, що Р. не є власником квартири, а тільки приглядає за нею.

16 березня 2020 р. гр. Р. напав на гр. Т. з метою заволодіння грошима та наніс низку ударів кулаками по обличчю та голові (життєво важливий орган),

спричинивши останньому тілесні пошкодження (тобто Р. вчинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 187 КК). До ЄРДР внесено відомості щодо вчинення злочину, передбаченого ст. 125 КК. Незважаючи на неодноразові прохання надати витяг про внесення даних в ЄРДР (усні та письмові), такий витяг не надавався. Посягання на майно проігноровано, а відеозапис з камери спостереження не приєднаний до кримінального провадження. Потерпілий позбавлений реальної можливості брати участь у судових засіданнях та процесуальних діях досудового розслідування (громадський міжміський транспорт не працює, власного транспорту немає, таксі на такі відстані коштує дорого, крім того в таких умовах небезпечно пересуватись на такі відстані як для власного здоров'я, так і здоров'я інших людей). Процесуальні можливості чинного КПК не дають реалізувати технологічні можливості цифрової ери. Крім того, без статусу потерпілого в кримінальному провадженні виникають труднощі у зв'язку з подачею цивільного позову щодо відшкодування спричиненої шкоди.

Таким чином, не укладення письмового договору про оренду квартири у відповідності з вимогами ЦК України спричинило вчинення кримінального правопорушення.

Ця ситуація яскраво відображує проблеми дотримання прав людини, зокрема в умовах карантину.

Людина опиняється сам на сам зі своїми порушеними правами, можливістю їх повторного порушення як цивільно-правовому, так і кримінально-правовому розумінні, якщо вчасно не запобігти такому. Як наслідок – недовіра владі, правосуддю, розпач та вчинення злочинів. Безкарність розбещує та розв'язує руки.

Висновки. Це неможливо вирішити змінами до ЦК, КК, КПК чи іншого законодавства. Цивільне законодавство передбачає права та обов'язки громадян. Проте, якщо в державі залишаються практики не укладення письмових договорів відповідно до законодавства з його подальшою реєстрацією, всі ці гарантії та норми закону є марними.

Щоб відбулися зміни держава має реально змінити цінності у бік забезпечення безпеки та свободи людини. Необхідно забезпечити реальний механізм притягнення до відповідальності осіб, які порушують умови договорів, незалежно від того письмові вони чи усні.

Також необхідно налагодити роботу електронного суду, та зокрема переглянути можливість отримати електронний ключ з дому. Якщо звернення надсилається через електронну пошту, воно має реєструватись, а заявнику має надходити відповідь також електронною поштою.

Крім того, необхідно популяризувати медіаційні практики та реальний доступ до них, зокрема в справах з недотриманням умов договору між сторонами. В умовах карантину вже декілька медіаційних груп впроваджують консультування он-лайн, відпрацювання медіаційних навичок он-лайн та ін.

Ткалич Максим Олегович,
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Запорізького національного університету*

ВИКОНАННЯ КОНТРАКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СПОРТІ В ПЕРІОД СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Світова пандемія COVID-19 завдала потужного удару по всіх сферах життєдіяльності людства. Не стала винятком й сфера спорту. Практично всі спортивні змагання на планеті, починаючи з Олімпіади 2020 у Токіо і чемпіонату Європи з футболу 2020, і закінчуючи національними чемпіонатами (крім Білорусі) з початком пандемії були скасовані або відтерміновані, що не має прецедентів за всю історію сучасного спорту.

Окрім скасування спортивних змагань, наразі зупинено й будь-який тренувальний процес. Отже, ситуація, що склалася, вимагає негайного вирішення цілого масиву проблем приватно – правового характеру. Зокрема, головним є питання виконання контрактних зобов'язань спортивними клубами і спортсменами.

Оскільки найбільш популярним у світі видом спорту, без перебільшення, є футбол, варто проаналізувати питання виконання контрактних зобов'язань на прикладі футболу. Отже, 7 квітня 2020 року ФІФА видала циркуляр № 1714 під назвою «COVID-19 Football Regulatory Issues» [1], в якому федерація надала рекомендації щодо особливостей врегулювання проблемних відносин у футболі в період пандемії. Головні питання, які розглядалися в зазначеному циркулярі, стосувалися упорядкування таких проблемних аспектів: «терміни дії контрактів, що закінчуються в період карантину, і нові контракти (тобто ті, які вже підписані і повинні розпочатися в період карантину); контракти, які не можуть бути виконані належним чином; порушення термінів переходів гравців («трансферні вікна»).

Отже, важливим аспектом, який буде впливати на виконання учасниками відносин у сфері спорту своїх контрактних зобов'язань є визнання ФІФА наявності форс-мажорних обставин. Втім, у своєму циркулярі ФІФА зазначила, що його приписи носять рекомендаційний характер. Відповідно, ймовірним є

ризик судового оскарження порушень контрактних зобов'язань на підставі приписів ФІФА.

При цьому, варто наголосити, що сама концепція форс-мажору є поширеною у різних юрисдикціях. Зокрема, вона визнається швейцарським правом, яке є застосовним правом для вирішення суперечок у футболі, оскільки штаб-квартира ФІФА розташована саме у Швейцарії.

Згідно з трактуванням Швейцарського федерального суду концепція форс-мажору може бути визначена таким чином: «Форс-мажор має місце при настанні надзвичайної та непередбачуваної події, що сталася поза сферою впливу особи і така подія є непереборною для особи» (справа № 2С_579/2011) [2].

З іншого боку, сам факт наявності непередбачуваної і непереборної події не відмінняє необхідності виконувати свої контрактні зобов'язання.

Зокрема, судова практика CAS вказує на те, що поняття непереборної сили не застосовується, якщо сторона надала докази вини іншої сторони в невиконанні зобов'язань. Іншими словами, форс-мажор, швидше за все, не буде визнаний судом у тому випадку, якщо виконання зобов'язання є неможливим у зв'язку із наявністю, крім форс-мажору, інших причин невиконання зобов'язань.

Крім того, сторона, яка посиляється на форс-мажор, повинна представити конкретні факти, які заважали їй виконати свої зобов'язання.

З іншого боку, в практиці CAS є випадки, коли певні обставини самі по собі визнавалися форс-мажорними. Наприклад, громадянська війна в Єгипті, внаслідок якої спортивний сезон 2012/2013 років не був завершений, і яка завадила клубам виконати повністю або частково свої договірні зобов'язання, розглядалася арбітражем як подія непереборної сили. CAS заявив, що ця подія перебувала поза контролем сторін; сторони не могли передбачити настання такої події при укладенні контракту; такої обставини не можна було уникнути чи її подолати; така обставина не залежить від вини жодної зі сторін контракту. Відповідно, клуби були звільнені від подальшого виконання своїх зобов'язань.

Таким чином, визнання обставин форс-мажорними дійсно має ключове значення для виконання учасниками відносин у сфері спорту своїх контрактних зобов'язань у період пандемії. Втім, саме по собі визнання обставин форс-мажорними не є достатнім для звільнення сторін від відповідальності за невиконання своїх контрактних зобов'язань або для звільнення від виконання зобов'язань повністю. У кожному конкретному випадку суд буде з'ясовувати, чи сторона контракту виконала все можливе, щоб належним чином виконати свої зобов'язання і чи не існує вини такої сторони у невиконанні зобов'язань.

Застосовуючи концепцію форс-мажору у нинішніх умовах, слід зазначити, що пандемія COVID-19 визнається форс-мажором FIFA, CAS і більшістю держав світу. Проте остаточне рішення по кожному контракту, у випадку виникнення претензій сторін контракту, буде прийматися судом індивідуально, виходячи з конкретних обставин справи. При цьому, сторона, яка посилається на наявність форс-мажорних обставин, повинна буде довести кожну обставину, на яку вона посилається, та обґрунтувати необхідність недотримання принципу «*pacta sunt servanda*».

Корисними є також рекомендації ФІФА щодо алгоритму дій у випадку, якщо спортивні контракти закінчуються в період пандемії. При цьому, залишається невизначеною ситуація з термінами проведення спортивного сезону. У випадку, якщо сезон буде продовжено після завершення карантинних заходів, неодмінно виникатимуть спори між спортсменами і клубами, адже формально контракти багатьох спортсменів вже закінчаться до того моменту. З іншого боку, виконання спортсменами своїх зобов'язань перед клубами, з якими контракти підписані і набуття чинності яких припадає на період карантину, буде неможливим.

У такому випадку ФІФА рекомендує клубам завершувати сезон у колишніх складах. Щодо взаємних претензій, ФІФА рекомендує спортсменам і клубам проявити взаємне порозуміння і знайти компроміс. У своїй заяві від 17 березня 2020 р. ФІФА пояснила, що провідними принципами для вирішення суперечок мають бути співробітництво, взаємоповага та взаєморозуміння.

Звичайно, що суди візьмуть до уваги рекомендації ФІФА, проте рішення судів можуть бути абсолютно непередбачуваними.

ФІФА також надало свої рекомендації щодо особливостей виконання контрактних зобов'язань клубами в контексті виплати спортсменам винагороди (заробітної плати). Рекомендація в цьому випадку також полягає у необхідності пошуку компромісів, з урахуванням приписів чинного національного законодавства. У тому ж випадку, якщо згоди досягти не вдається і національне законодавство не вирішує подібні питання, ФІФА адресує вирішення подібних спорів своїм органам з вирішення спорів (DRC – DISPUTES RESOLUTION CHAMBER – Палата з вирішення спорів; та PSC – PLAYER'S STATUS COMMITTEE – Комітет по статусу гравців), які мають вирішити спір виходячи з наступних принципів: чи намагався клуб досягти взаємної згоди зі своїм гравцем; яке саме економічне становище клубу; пропорційність будь-яких змін до договору; чистий дохід гравця після внесення змін до договору; рішення стосувалося цілої команди або лише конкретних працівників.

При цьому, якщо подібні справи будуть розглядатися судами, то існує велика ймовірність, що зниження клубами зарплати гравців, з урахуванням всіх індивідуальних обставин, буде визнане обґрунтованим.

У країнах прецедентного права на такий випадок існує доктрина «марності договору», згідно з якою договірні зобов'язання припиняються у випадку настання кардинальних і непередбачуваних змін зовнішніх умов. Щодо континентальної системи права, то поряд з інститутом форс-мажору, деякі країни також мають у своєму законодавстві подібні норми.

Наприклад, ст. 119 (1) Швейцарського кодексу про зобов'язання [3] передбачає, що «зобов'язання вважається погашеним, якщо його виконання стає неможливим через обставини, які не мають стосунку до зобов'язання».

FIFA вже повідомляє, що низка клубів повідомили своїх гравців, що через спалах вірусу COVID-19 їм буде виплачена лише частина щомісячної винагороди. Така позиція обґрунтовується неможливістю виконання зобов'язань з оплати послуг гравців у зв'язку із зовнішніми непереборними обставинами.

З пункту 1 статті 6 RSTP [4] випливає, що гравці можуть бути зареєстровані лише протягом одного з двох річних періодів реєстрації, визначених відповідною асоціацією. Відповідно до статті 5.1 Додатка 3 до RSTP, дата початку та закінчення періодів реєстрації повинні бути введені принаймні за 12 місяців до набрання ними чинності. Однак національні асоціації мають право та можуть змінювати або змінювати ці дати у випадку виняткових обставин до початку такого періоду реєстрації.

Щодо порушення строків здійснення трансферів («трансферних вікон»), то ФІФА виходить з того, що такі строки можуть бути змінені у зв'язку з непереборними обставинами. Зокрема, відповідно до додатку 3 до Регламенту зі статусу і переходах гравців (RSTP) дата початку та закінчення періодів реєстрації повинні бути введені в дію принаймні за 12 місяців до набрання ними чинності. Однак національні асоціації мають право та можуть змінювати ці дати у випадку виняткових обставин до початку такого періоду реєстрації.

Більше того, ФІФА визнає, що за нинішніх обставин гравець може бути зареєстрований в іншому клубі в будь-який час, навіть поза межами дії «трансферних вікон».

Таким чином, можемо резюмувати, що в умовах невизначеності, зумовленої світовою пандемією COVID-19, ФІФА спробував врегулювати деякі проблемні аспекти, пов'язані з виконанням контрактних зобов'язань клубами і спортсменами. Втім, навіть сама організація зазначила, що її приписи носять рекомендаційний характер. Крім того, звертають увагу чисельні відсилання до національного законодавства. При цьому, така позиція не є зрозумілою, адже

CAS неодноразово зазначав, що для відносин у сфері футболу пріоритетними є саме локальні норми ФІФА та інших футбольних організацій.

Отже, сам по собі аналіз ситуації з боку ФІФА та напрацювання відповідних рекомендацій є корисним. Проте, видається, що «половинчастість» позиції ФІФА в питанні обов'язковості її приписів та відсилання до національного законодавства призведе до істотного збільшення кількості судових спорів.

Втім, видається, що останнє слово у вирішенні безлічі спорів у сфері спорту, які вже виникають і будуть лише збільшуватися у майбутньому, залишиться за судами. І треба пам'ятати, що таких судів також багато, вони знаходяться в різних юрисдикціях, і послуговуються різними нормами права, так само як нормами м'якого права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. COVID-19 Football Regulatory Issues. URL: <https://www.fifa.com/who-we-are/news/fifa-guidelines-to-address-legal-consequences-of-covid-19>;
2. Рішення Швейцарського федерального суду у справі № BGer 2C_579/2011 vom 21.07.2011. URL: https://www.servat.unibe.ch/dfr/bger/2011/110721_2C_579-2011.html;
3. Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code (Part Five: The Code of Obligations) of 30 March 1911 (Status as of 1 January 2020). URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19110009/index.html>;
4. REGULATIONS ON THE STATUS AND TRANSFER OF PLAYERS <https://resources.fifa.com/image/upload/regulations-on-the-status-and-transfer-of-players-june-2019.pdf?cloudid=ao68trzk4bbaezlipx9u>.

Токарева Віра Олександрівна,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ТВОРЧИСТЬ КНР: ВІД ЗАПОЗИЧЕННЯ ДО РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ

Достеменно не відомі чинники, які впливають на рівень розвитку інновацій в суспільстві. Економіка і виробництво сучасного КНР відомо завдяки широкому виробництву контрафактної продукції і імітації: від автомобілів, одягу, техніки, комп'ютерів, фармацевтичних препаратів, до цілих європейських міст, селищ [1].

Поширена думка, що в КНР не проводиться розробка інноваційних технологій і відсутнє законодавство яке б забезпечувало належну охорону інтелектуальної власності, необхідне для зростання інвестицій в інновації.

Разом з цим згідно з даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі ВОІВ) у 2015 році китайськими товаровиробниками було подано рекордну кількість заявок на реєстрацію патентів, що забезпечило двадцять друге місце в Глобальному індексі інновацій ВОІВ у 2017 році та перше місце серед країн із середнім рівнем доходу. [2].

Зазначені дані створюють образ КНР лідера в сфері інновації та підприємництва, що знаходиться в протиріччі з загальновизнаним стереотипом імітатора об'єктів інтелектуальної власності.

Слід визнати, що 15 -20 років тому що китайські виробники дійсно сліпо копіювали західні зразки, однак, наразі, створюють власні товари, об'єднуючи різний функціонал, затребувані у всьому світі через помірну вартості [3].

Прагнення КНР вийти на лідируючі позиції в розробці інновацій, прагнення до співпраці і конкуренції на рівних з США вплинуло на вступ у СОТ та необхідність відповідати критеріям ТРІПС, послужили поштовхом для формування сучасного вектора розвитку політики в сфері інтелектуальної власності [4].

З того часу коли КНР прийняв до уваги значення і ефективність інтелектуальної власності для економічного розвитку, уряд змінив ставлення до інновацій та інтелектуальної власності, через не бажання залишатися дешевим товаровиробником винаходів розвинених держав, конкуруючи за низькооплачувану роботу [5]. Виходячи зі сказаного, КНР взяв на себе зобов'язання захищати об'єкти інтелектуальної власності інших держав відповідно до укладених двосторонніх угод та ратифікованих міжнародних договорів.

Вступ до СОТ справило значний вплив на позицію КНР щодо захисту прав інтелектуальної власності, визначивши пріоритетним напрямком розвиток власних інновацій та інтелектуальної власності. В 2016 році, що після закінчення – п'ятнадцятирічного «терміну охорони», який надається для приведення законодавства у відповідність до вимог СОТ, КНР можуть загрожувати санкції за порушення прав інтелектуальної власності, тому китайський уряд встановлює нові механізми посилення захисту інтелектуальної власності [6].

Наразі китайський уряд приділяє більше уваги захисту інтелектуальної власності, ніж раніше, поступово підвищується рівень виконання законів інтелектуальної власності. З метою підвищення обізнаності населення з 2004 року в Китаї в квітні проводиться тиждень пропаганди захисту інтелектуальної власності [7].

Тому, прагнення брати участь в розробці інновацій, вплинуло на ставлення уряду КНР до порушників прав інтелектуальної власності та створення стабільної системи захисту об'єктів інтелектуальної власності.

Підтвердженням амбітних прагнень КНР у досягненні належного рівня в сфері інтелектуальної власності, є прийняття 5 червня 2008 Національної Стратегії по Питанням інтелектуальної власності до 2020 року, яка визначає мету державної політики в сфері інтелектуальної власності – КНР як інноваційної держави шляхом використання національного потенціалу в області створення застосування, захисту і координації інтелектуальної власності. Дана політика спрямована на розвиток внутрішнього ринку, створення ефективних і досконалого законодавства в області інтелектуальної власності та підвищення конкурентоспроможності національних товарів на зовнішніх ринках [8].

Тож, історично склалося, що побудувавши економіку шляхом копіювання та досягнувши апогею в цій сфері, уряд КНР обрав курс на розвиток інновацій, як аналогічно свого часу вчинив уряд США. Виробництво копій безумовно може принести прибуток та насичите ринок товарами, водночас дійсно значні гроші можуть принести лише розробка та впровадження передових технологій та інновацій [9] (не дарма китайський виробник автотранспортних засобів Geely, який вважається одним з самих ненадійних, придбав компанію Volvo відому саме виробництвом найбільш надійних автомобілів в світі) [10].

Китай еволюціонував від моделі produce-and-copy, коли уряд закривав очі на порушення авторських прав в гончі за економічним зростанням будь-якою ціною. Наразі економічна модель орієнтована на високоякісний розвиток виробництва, а не на сліпе наслідування [1].

В умовах активного розвитку технологій ШІ, КНР зробив розвиток галузі національним пріоритетом, прагнучі стати лідером до 2030 року, розглядаючи галузь ШІ, як першу технологічну нішу, в якій КНР є шанс стати лідером та визначати технічні стандарти розвитку.

Висловлюється думка, що попри те, що в КНР поки відступає США у сфері розробки штучного інтелекту, за винятком великих даних, у перспективі КНР може випередити США в розробці технології, через недосконалість законодавства у сфері захисту персональних даних яке працює на благо технологіям [11].

У свою чергу в КНР крім чітко визначеної національної стратегії держави яка привертає потік інвестицій для розробки та дослідження ШІ; національні та локальні урядові органи, сфокусовані на розвиток та адаптацію інфраструктури до реальних проектів впровадження ШІ: (наприклад, розумні

дороги для розумних автомобілів) і доступ до великих обсягів споживчих даних, що необхідною основою для розвитку ІІІ [12]. Наприклад, WeChat обробляє 7 млрд фотографій в день що є величезним ресурсом даних, створюючи таким чином перевага китайській компанії в розпізнаванні зображень [11].

Тож, КНР знову використовує недосконалість законодавства для досягнення поставленої мети – розвитку технологій ІІІ.

Можна припустити, що в перспективі КНР прийме більш ефективне законодавство для забезпечення конфіденційності даних, з огляду на необхідність гарантування захисту користувачів, коли це не буде йти в розріз з задачами економічного розвитку та процвітання.

З огляду на вищезазначене, встановлено, що побудувавши економіку шляхом відкритого запозичення і досягнувши апогею в цій сфері, КНР обрав курс розвитку інтелектуальної власності та інновацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Соснин К. Как Китай стал лидером в области интеллектуальной собственности URL: <https://vc.ru/flood/43571-kak-kitay-stal-liderom-v-oblasti-intellektualnoy-sobstvennosti>
2. How China Is Emerging as a Leader in Global Innovation and IP Rights URL: <https://thediplomat.com/2017/07/how-china-is-emerging-as-a-leader-in-global-innovation-and-ip-rights/>
3. Edward Tse, Kevin Ma, Yu Huang ShanZhai a Chinese Phenomenon URL: http://www.strategyand.pwc.com/media/file/Shan_Zhai_AChinesePhenomenon.pdf
4. Stoler A. L. China's Role in the World Trade Organization and the Doha Round of Multilateral Trade Negotiations // Second World Forum on China Studies. Shanghai, 2006. P. 3
5. Jason Zukus How China Is Emerging as a Leader in Global Innovation and IP Rights URL: <https://thediplomat.com/2017/07/how-china-is-emerging-as-a-leader-in-global-innovation-and-ip-rights/>
6. Китай запускает ряд механизмов защиты интеллектуальной собственности URL: <http://www.dandreapartners.com/китай-запускает-ряд-механизмов-защит/?lang=ru>
7. Ци Чжун Развитие механизма интеллектуальной собственности в Китае и России: сходство и различия/ Ци Чжун // Статистика и Экономика. – 2013. -№4. – С. 119-123.
8. Outline of the National Intellectual Property Strategy, 5 June 2008//State Council of the People's Republic of China. URL: http://www.gov.cn/english/2008-06/21/content_1023471.htm.
9. Ортинская М. А есть ли интеллектуальная собственность в Китае?18 июня 2013 URL: <https://blog.ubr.ua/praktika-biznesa/est-li-intellektualnaia-sobstvennost-v-itaie-5853>
10. Китайский концерн Geely купил Volvo за 1, 8 млрд долларов URL: <https://korrespondent.net/business/auto/1061350-kitajskij-koncern-geely-kupil-volvo-za-18-mlrd-dollarov>
11. Искусственный интеллект на пороге: ждать ли союза Китая и США URL: <https://tech.liga.net/technology/article/iskusstvennyy-intellekt-na-poroge-jdat-li-soyuza-kitaya-s-sshaCredit Suisse:>

Халабуденко Олег Анатолійович,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ДВА АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ СФЕРИ ВНАСЛІДОК БІОПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ COVID-19

Чорний лебідь, що з'явився у вигляді COVID-19, не став в цілому особливим сюрпризом для аналітиків. Цей глобальний феномен був цілком передбачуваний, його явище завершує історичний процес і відкриває незвідану главу постісторії людства.

Автор в цьому короткому есе не ставить завдання розглянути весь комплекс питань, пов'язаних з наслідками глобального біополітичного впливу COVID-19 на поведінкові акти людини, але пропонує зосередитися на двох значущих аспектах змін, викликаних цією пандемією. Вони представляються тим більш важливими, оскільки мова йде про сферу, для якої такі акти визнаються юридично значущими.

Перший з них стосується правового статусу особистості. Традиційна, відома нам концепція юридичної особистості, знайшла закріплення в концепції буржуазного права, яка дійшла в силу рецепції європейської традиції права до регіонів Східної Європи в редуцированном вигляді. Юридичною особистістю визнається особа, спочатку фізична, а потім – у міру формальної деперсоніфікації капіталу – також юридична. У всякому разі, особа розуміється як зліпок юридично значущих якостей, що дозволяють визначити можливість суб'єкта вступати в правовідносини.

Такі ознаки стосовно особі універсалізовані. Навпаки, ознаки юридичної особистості максимально персоніфіковані. На фінальній стадії епохи, що минає, юридичні особи, виступаючи економічним «посередником», стали чи не основним суб'єктом обороту і привласнення благ, залишаючи за собою при подальшому перерозподілі левову їх частку в своєму розпорядженні.

Формування глобального інформаційного простору, що почалося задовго до COVID-19, поглинає звичний для суб'єкта світ об'єктів і формує нову різноматичну віртуальну реальність, актуалізує необхідність фіксації «цифрової особистості» індивіда.

Спочатку «цифрова особистість» включає в себе дані акаунтів в соціальних мережах, банківські реквізити, віддалений доступ до серверів або

робочих столів, інформацію з сервісів, ігрових ресурсів, додатків для знайомств, а також інших видів *online*-активності індивіда.

Є підстави вважати, що революційна перебудова структури соціальних відносин, спровокована COVID-19, з одного боку, і акселерація впровадження контролю і управління над поведінковими актами штучним інтелектом, що здійснюються через систему оперування великими даними – з іншого, ставлять проблему нормативного закріплення поняття «цифрова особистість».

Інакше кажучи, імператив передбачає, що індивід бере участь у відносинах, спрямованих на придбання благ, що забезпечують його, не як біосоціальна сутність, але в якості цифрової одиниці, за якою, при наявності ознак, які відповідають встановленому правовому стандарту, визнається статус суб'єкта відповідних правовідносин.

Участь в цифровій комунікації цифрової особистості при цьому стає, в силу кредитного характеру самих відносин, біосоціальною умовою існування самого індивіда. Маркерами, що визначають умови надання кредиту, включаючи весь можливий обсяг відчужуваних прерогатив, служить ступінь відповідності актів, скоєних індивідом, етичним (нормативним) стандартам, які санкціонуються.

Система таких стандартів зберігає принципово незавершений, відкритий характер; вона змінюється в залежності від флуктуацій, що виникають у сфері споживання благ, з одного боку, і змін типів поведінкових актів – з іншого.

У всякому разі, принципова схема відносин ґрунтується в цьому випадку на базисі: доступ до обмеженого ресурсу здійснюється через кредит, надання якого визначається ступенем лояльності індивіда до тієї чи іншої нормативної матриці.

При цьому нормативи поведінки, які встановлюються, цілком можливо, – і тенденція, що спостерігається, про це виразно свідчить – матимуть різне семантичне вираження, включаючи прості знаки, лайки, емодзі і інше.

У зв'язку з цим слід нагадати, що юридично значуща комунікація можлива при наявності конвенційної згоди, процедурних правил, які семантично сприймаються на віру, і «юридично придатного суб'єкта». Останнім для нового типу юридичної комунікації, очевидно, буде визнана «цифрова особистість».

Центром такої матриці служить концепція прав людини, точніше – гностична за своєю природою ідея «бути самим собою», включно з правом на розпорядження своєю тілесною оболонкою і життям. За відповідності поведінкових актів нормативної системі індивіду гарантується можливість отримання блага (матеріального і / або психоемоційного), але в разі розбіжності

поведінки з встановленими нормативами – накладається санкція у вигляді позбавлення можливості придбання такого блага.

Зазначене призводить до зміни самої структури права: центрування приватних прав навколо принципово відкритою концепції прав людини, що почалося після 2СВ, знайде своє фінальне закріплення в актуальній організації правового матеріалу.

Названої, медіативної функцією юридичний сенс (розглянутий аспект предметної області) цифровий особистості не обмежується. Оскільки цифрова особистість це персоніфікований об'єкт, щодо нього виникають права і обов'язки.

Втім, на відміну від об'єктів творчої активності, цифрова особистість є зліпком персональних даних індивіда і очевидно в такій якості, з точки зору форми присвоєння, вона повинна визнаватися і захищатися правопорядком. Питання про здатність розглянутого персоніфікованого об'єкта бути об'єктом цивільного обороту, подібно до того, як окремі аспекти прав, які індивідуалізують особу, можуть потенційно в іншому своєму значенні відступатися для подальшого їх комерційного використання, залишається відкритим.

Відносно цифровий особистості має бути визнано право на «цифрову смерть», «цифрове забуття» як при біологічному існуванні індивіда (в передбачених законом випадках), так і після його смерті (при наявності волевиявлення). Право спадкоємців на контроль за виконанням волі спадкодавця в останньому випадку має визнаватися.

Особливу увагу слід приділити правовій регламентації участі цифровий особистості в онлайн-проектах, спрямованих на розробку і впровадження відповідних продуктів. Сама форма такої участі, беручи до уваги принципову інваріантність продукту, створюваного в результаті участі цифровий особистості, веде до зменшення ролі транзакційно витратних форм організацій – юридичних осіб. Участь їх у комерційному обороті стає надмірною, а часто позбавленим сенсу.

Інший значущий аспект біополітичного впливу COVID-19, на наш погляд, пов'язаний з неминучою зміною концепту власності як абсолютного права. Започаткований ще за часів римського права процес розщеплення права власності на окремі правомочності, що розглядаються за аналогією як різновидів цього права (приклад узурпування), в силу відомих політико-правових причин, отримав реверсивну спрямованість в Новий час під впливом доктрини природного права.

Однак сучасні концепції права власності виходять з необхідності нормативного визначення допустимого втручання інших осіб і суспільства в

цілому в це право. Таке втручання пов'язане із забезпеченням балансу інтересів самого власника, з одного боку, та інтересів третіх осіб – з іншого.

Право власності, адаптуючись до соціальних потреб, втрачає свій абсолютний характер, а сама концепція абсолютного права власності припиняє своє існування.

Встановлений факт в даній соціально-правовій сфері дає підстави розглядати право власності як сукупність правомочностей, заснованих на соціальному узгодженні, обов'язків, пов'язаних з суспільством, які обґрунтовані необхідністю в забезпеченні використання обмеженого ресурсу. В результаті, домінуючою визнається юридична концепція відносного характеру права власності.

Ексклюзивність права власності при цьому не порушується, якщо мова йде про конкуренцію рівних за своїм юридичним статусом правовласників. Однак, якщо імперативне правило наказує, що власник зобов'язаний погоджувати свої акти з правами та інтересами окремих осіб або спільноти, встановлений обов'язок повинно дотримуватися. Зрештою – власність зобов'язує.

Ослаблення ексклюзивного статусу права власності пов'язано, в умовах розростання соціально-економічної кризи, викликаного карантинними заходами внаслідок COVID-19, зростаючими витратами на створення і експлуатацію індивідуальної власності.

У цих умовах впровадження конструкцій відносних прав власності стає оптимальним рішенням в ситуаціях, коли передбачувана прибутковість від присвоєного обмеженого ресурсу збереже в доступній для огляду перспективі стабільно низький рівень або якщо в силу особливих якостей такого ресурсу його комерційна складова в принципі не може бути встановлена (мериторні блага).

Еволюція права власності в такому випадку може йти, по-перше, по відомій моделі фрагментації існуючих прав (кондомініуми, таймшери, комерційний лізинг), але також добудовуватися за допомогою конструкцій «клубних благ», для яких характерне закріплення прав серед членів корпоративної груп, при умови, що ці права призначені для використання серед членів такої групи (партнерства, асоціації власників тощо).

З упевненістю можна припустити, що більшість юридичних осіб, що мають на меті створення продуктів, що відносяться до числа особливого роду благ (зокрема, медичні та освітні установи) в подальшому зазнають метаморфози, перетворившись в корпоративні групи.

Залежно від конкретних форм суспільної свідомості відмічені зміни отримують різне конструктивне вираження. У континентальній Європі,

очевидно, цивілістичний фундамент послужить підставою для обґрунтування нового стану справ, відповіді на ці запитання тут будуть відшукувати в універсальних ідеях-формах, висхідних до римського права.

Чепис Олеся Іванівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ПРАВОВЛАСНИКІВ ТА СУСПІЛЬСТВА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРИМУСОВОГО ЛІЦЕНЗУВАННЯ В УМОВАХ COVID-19

Спалах пандемії Covid-19 зумовив ряд викликів, на які необхідно відповідати оперативно. Одним із таких завдань є недопущення ситуації, коли потреба суспільства у медикаментах залишається незадоволеною через патентні обмеження. Загальновідомо, що патентні права є одним із найважливіших факторів, що зумовлюють високі ціни на лікарські засоби. Тож вирішення проблеми забезпечення інтересів суспільства у доступі до ліків в Україні є вкрай актуальною.

Оскільки доступ до ліків у багатьох випадках є необхідною умовою для реалізації права на здоров'я, логічно припустити, що в цьому випадку інтереси власників патентів на ліки і тих, хто користується ліками, повинні бути ретельно збалансовані. Тим більше, якщо мова йде про ситуації, коли хвороби загрожують безпеці країни в цілому, забираючи життя тисяч громадян. Головний інтерес держави у такій ситуації якраз і полягає в тому, щоб забезпечити таку безпеку [1, с.6]. А правовим механізмом, який дозволяє це зробити, є інститут примусового ліцензування.

Сам термін «примусова ліцензія» на міжнародному рівні вперше було закріплено в тексті Паризької конвенції про охорону промислової власності від 1883 року [2], хоча примусове ліцензування застосовувалося в різних регіонах світу для забезпечення балансу публічних і приватних інтересів значно раніше. До прикладу, у Великобританії з 1623 р., у США з 1790 р., у Німеччині (Саксонії) з 1853 р. [3, с.64]. На сучасному етапі ключову роль у створенні єдиних механізмів захисту прав інтелектуальної власності відіграє Світова організація торгівлі (далі СОТ). Одним із основних документів СОТ у цій сфері є Угода ТРІПС, а також Дохійська декларація про Угоду ТРІПС та громадське здоров'я, в тексті якої, зокрема, безпосередньо йдеться про «примусові ліцензії» (compulsory license). Цікаво, що у п.1 ст.8 Угоди ТРІПС зазначено, що

при розробці або зміні своїх законів і правил країни-члени угоди можуть вживати заходів, необхідних для охорони здоров'я населення... за умови, що такі заходи узгоджуються з положеннями цієї угоди [4]. Це гнучкі положення Угоди (TRIPS Flexibilities). Загалом усі заходи, передбачені Угодою ТРІПС можна поділити на дві основні категорії: 1) заходи, спрямовані на те, щоб не допустити зловживання (вони носять превентивний характер). Це, до прикладу, можливість подання заперечень щодо видачі патенту та оскарження вже виданих патентів (ст. 62 Угоди ТРІПС); заходи, спрямовані на виправлення вже допущеного зловживання. Сюди належить, зокрема, і примусове ліцензування (ст. 31 Угоди ТРІПС).

Примусові ліцензії умовно можна розділити на дві великі групи: ліцензії, що видаються за рішенням суду, і ліцензії, що видаються урядом країни (government use, або government use order, урядове використання). Тут важлива відмінність, крім порядку видачі, полягає в тому, що в разі надання примусової ліцензії судом, ініціатором є третя особа, а в разі урядового використання – держава [1, с.23].

Відповідаючи на пандемію, канадські законодавці оперативно прийняли законопроект, який пришвидшить процес видачі обов'язкових ліцензій на медичні препарати. На думку Річарда Голда, професора юридичного факультету університету Макгілл в Монреалі, зміни є процедурними, але важливими, оскільки уряд може скористатися механізмом примусового ліцензування негайно, що дозволить уникнути затримок [5]. Іншим прикладом є Ізраїль, який 19 березня 2020 року видав примусову ліцензію на патент, пов'язаний з лопінавіром/ритонавіром (торгова марка Kaletra), який є лікарським засобом проти ВІЛ, а зараз тестується, у тому числі в поєднанні з іншими препаратами, для лікування Covid-19 [6]. Через кілька днів після рішення Ізраїлю правовласник (фармконцерн AbbVie) прийняв радикальне рішення – відмовився від глобальних патентних прав на цей антиретровірусний препарат. Згідно з даними Патентного пулу лікарських засобів (неурядової організації, яку підтримує ООН) американський виробник ліків більше не буде застосовувати патенти, що належать до Kaletra, ніде у світі [7].

Попри очевидні переваги для суспільства, примусове ліцензування часто називають піратством та рейдерством, що призводить до появи на ринку неякісних генериків та знижує інвестиційну привабливість країни. Виникають запитання: чи можливо в такому випадку збалансувати інтереси суспільства та виробників? І яким чином захистити інтереси виробника при примусовому ліцензуванні? На виконання цих завдань ст. 31 угоди ТРІПС [4] закріплює ряд умов, які повинні виконуватися при видачі примусових ліцензій. При цьому в країнах – членах СОТ правила видачі примусових ліцензій обов'язково повинні

відповідати цій статті. Саме ці вимоги дозволяють хоча б частково захистити інтереси правовласників. Такими умовами є: 1) перед видачею примусової ліцензії необхідно спробувати домовитися з патентовласником (ця вимога не застосовується при некомерційному використанні, у надзвичайних ситуаціях і при усуненні антиконкурентної практики); 2) сфера та тривалість такого використання повинна обмежуватися цілями, для яких воно було дозволене; 3) таке використання: не повинно бути ексклюзивним (дозвіл на використання запатентованого об'єкта не позбавляє власника патенту права надавати дозволи на його використання іншим особам. Тобто примусові ліцензії можуть бути лише невиключними); не повинно передаватись; повинно дозволятися переважно для забезпечення внутрішнього ринку; 4) правовласник має мати право на оспорування законної сили будь-якого рішення щодо примусового ліцензування; 5) власник прав повинен отримувати адекватну компенсацію з урахуванням економічної вартості дозволу. Слід зазначити, що в рамках Угоди ТРІПС відсутні критерії визначення достатньої компенсації, що залишає для держав можливість приймати рішення самостійно. Для того, щоб полегшити урядам країн і судам розрахунок рівня винагороди, Всесвітня організація охорони здоров'я і Програма розвитку ООН (ПРООН) розробили спеціальний документ: Remuneration Guidelines for Non-Voluntary Use of a Patent on Medical Technologies («Настанови щодо винагород за примусове використання патенту на медичні технології» [8]).

В Україні питання примусового ліцензування врегульовані ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (ст.30), ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки» (ст.23), Постановою КМУ «Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу» тощо. Зокрема, Кабінет Міністрів України у рішенні про надання дозволу встановлює розмір компенсації за використання запатентованого винаходу (корисної моделі), враховуючи доступність лікарських засобів для населення за максимально низькою ціною. Розмір компенсації не повинен перевищувати максимального розміру компенсації, який обраховується з використанням методу розрахунку роялті за багаторівневою шкалою (Tiered Royalty Method), передбаченого у Настановах щодо винагороди за примусове використання патенту на медичні технології Всесвітньої організації охорони здоров'я, за спеціальною формулою [9].

Не менш актуальним сьогодні є питання можливості застосування примусового ліцензування щодо промислових зразків в умовах поширення Covid-19. Цікавим тут є приклад Італії. У розпал епідемії Covid-19 у реанімації лікарні міста Бреція на півночі Італії закінчувалися запаси клапанів для ШВЛ,

що підтримують життя хворих на коронавірусну інфекцію. Після відмови виробника, лікарі та активісти знайшли в Бреші бізнесмена та інженера Крістіана Фракассі, який погодився надрукувати їх на своєму 3d-принтері на місці. Йому вдалося виготовити близько 100 клапанів, причому всі – безкоштовно [10]. Правовласник пригрозив судовим позовом. Однак, у ст. 41 Італійського кодексу промислової власності сказано, що право забороняти не поширюється на дії, вчинені для особистих цілей чи з некомерційною метою. А в даному випадку мова йде про однозначно некомерційне використання [11].

Ще однією проблемою є відсутність закріпленої у праві можливості примусового ліцензування використання комерційних таємниць (ноу-хау) [12, с.59]. А на практиці дуже часто реальна цінність нововведення полягає в ноу-хау, які супроводжують патент, а не в самому патенті. І в такому випадку примусове ліцензування може нічим не допомогти. Тож, в умовах пандемії, вважаємо доцільним впровадження примусових ліцензій не лише щодо патентів на винаходи та корисні моделі, але і щодо промислових зразків та комерційних таємниць, які безпосередньо стосуються діагностування та лікування Covid-19.

Отже, механізм примусового ліцензування, за умови дотримання вимог Угоди ТРІПС, має значно більше переваг, ніж недоліків. А в умовах пандемії доцільність його використання взагалі не має ставитися під сумнів. Зважаючи на це та на той факт, що Україна наразі не використала всі можливості гнучких положень Угоди ТРІПС, пропонуємо внести до чинного законодавства наступні зміни, зокрема:

1. Встановити конкретний строк, протягом якого патентовласник має надати відповідь щодо згоди/відмови на/від ліцензування. За надзвичайних обставин цей строк не повинен перевищувати 10 днів (за нормальних умов також доцільно встановити строк для відповіді – 30 днів).

2. У випадку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу, таке рішення повинно прийматися в умовах пандемії негайно (і тут доречно скористатися прикладом Канади [13]).

3. Розширити можливості примусового ліцензування в умовах пандемії щодо промислових зразків та комерційних таємниць, які безпосередньо стосуються діагностування та лікування COVID-19.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коалиция по готовности к лечению. Принудительные лицензии и доступ к лекарственным средствам: баланс интересов для всеобщего блага. Первая редакция. Санкт-Петербург, сентябрь 2019 г. 110 с.

2. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. Ліга Націй; Конвенція, Міжнародний документ від 20.03.1883. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123
3. Абашидзе А.Х., Маличенко В.С. *Вестник РУДН. Серия: Юридические науки*. 2019. Т. 23. № 1. 62-79.
4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності COT; Угода, Міжнародний документ від 15.04.1994 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018
5. Ed Silverman «A Canadian bill would make it easier to issue compulsory licenses for Covid-19 products». March 25, 2020. URL: <https://www.statnews.com/pharmalot/2020/03/25/canada-compulsory-license-coronavirus-covid19/>
6. Ellen 't Hoen Covid-19 and the comeback of compulsory licensing. March 23, 2020. URL: <https://medicineslawandpolicy.org/2020/03/covid-19-and-the-come-back-of-compulsory-licensing/>
7. AbbVie drops patent rights for Kaletra antiviral treatment. The Financial Times Limited 2020. URL: <https://www.ft.com/content/5a7a9658-6d1f-11ea-89df-41bea055720b>
8. Remuneration guidelines for non-voluntary use of a patent on medical technologies WHO/TCM/2005.1. URL: https://www.who.int/hiv/amds/WHOTCM2005.1_OMS.pdf
9. Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу: Постанова КМУ від 4 грудня 2013 р. № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2013-п>
10. Andrea Sparaciarì. Coronavirus, a Brescia manca una valvola per i rianimatori: ingegneri e fisici la stampano in 3D in sei ore. 14/3/2020. URL: <https://it.businessinsider.com/coronavirus-manca-la-valvola-per-uno-strumento-di-rianimazione-e-noi-la-stampiamo-in-3d-accade-nellospedale-di-chiari-brescia>
11. Томаров І. COVID, апарати штучного дихання та патенти на промислові зразки. 18/03/2020. URL: <https://vkr.ua/publication/covid-aparati-shtuchnogo-dikhannya-ta-patenti-na-promislovi-zrazki>
12. Латынцев А.В., Аладышева Ж.И. Правовые аспекты принудительного лицензирования в фармацевтической сфере. *Ремедиум. Журнал о российском рынке лекарств и медицинской техники*. 2015. № 3. С. 56-60.
13. BIL L C -13. An Act respecting certain measures in response to COVID-19. As passed by the house of commons. March 24, 2020. URL: <https://www.parl.ca/DocumentViewer/en/43-1/bill/C-13/third-reading#ID0ETCBA>

Мартинюк Едуард Іванович,
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії факультету історії
та філософії Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

Никитченко Олена Едуардівна,
кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології,
мистецтвознавства та філософії культури гуманітарного факультету,
Одеського національного політехнічного університету

СВОБОДА РЕЛІГІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Вперше в післявоєнній історії становлення та відтворення прав та свобод людини в демократично налаштованій частині людства сталася така масштабна політико-правова колізія у сфері, що регулює взаємовідносини між державою та релігійними організаціями.

В умовах пандемії стає більш наочним є протиріччя між свободою релігії та правами на здоров'я та життя людини, яке притаманне змісту цієї свободи зі самого початку її формування, коли нехтування іншими правами на користь пануючої релігії було буденною практикою, якщо взагалі ця термінологія не є анахронізмом у даному випадку.

Тут ми не розглядаємо сучасні терористичні рухи під релігійними гаслами, що мають глобальний вимір, та поодинокі випадки масових самогубств з релігійною мотивацією у наші дні в деяких демократичних країнах.

Ексклюзивність свободи релігії саме й обумовлена необхідністю подолати війни з релігійною мотивацією, зокрема, та суспільні конфлікти на таких підставах, взагалі, на державному та міждержавному рівнях. Однією з гарантій попередження цих негативних явищ є відокремлення церкви від держави та школи від церкви. Це положення міститься в законодавчих документах абсолютної більшості демократичних країн та відтворюються в усіх них з більш меншими відхиленнями, (поодинокі випадки порушень цієї норми відбувається у найдемократичніших країнах). Останнє свідчить про не аби які труднощі відтворення цього відокремлення навіть за умов відсутності такого лиха як пандемія.

Ставлення держав до релігійних організацій за часів сучасної пандемії не є однаковим у демократичних країнах. Від жорстких умов дотримання самоізоляції усіх громадян, незважаючи на їх релігійні потреби, до свобод, якими користуються громадяни (наприклад: Швеції, Японії та Гонконгу).

В недемократичних країнах, де існують тоталітарні та авторитарні режими, звісно продовжують нехтувати правами та свободами релігійних

меншин (у тому загалі правами на здоров'я та життя) на користь пануючої релігійної більшості.

При розгляданні сутності політико-правової колізії, що вище зазначено, треба зауважити і на її епістемологічну складову. А саме те, що усі релігії віками, кожна на свій розсуд, пояснювали, та продовжують витлумачувати зараз, природу людських негараздів, катастроф, захворювань, тощо. З онтологічного погляду, треба нагадати, що релігія була і є засобом зцілення від будь-яких хвороб в очах багатьох своїх прихильників.

Реакція представників релігійних організації на сучасну пандемію була спочатку дуже різноманітною. Починаючи з заяв лідерів терористичних угруповань, що побачили в коронавірусі «союзника» в боротьбі проти невірних та традиційного сприйняття «COVID-19» як кари людства за гріхи – до раціонального розуміння необхідності дотримуватися правил карантину.

Оскільки політико-правовий зміст свободи релігії може розглядатися, принаймні в двох своїх найважливіших аспектах: а) свободи формування світогляду; б) свободи діяти відповідно до свого світогляд, отож і ситуації, що склалися між державами і релігійними організаціями в умовах пандемії мають характеризуватися переважно з цих двох боків.

Відразу відзначимо, що навіть в умовах пандемії, жодна демократична країна не посягає на право людини мати свій світогляд, отже за межами юридичних санкцій залишається те, що мислить людина про походження та розповсюдження коронавірусу (від езотеричних вчень та теорій про таємничі змови всесвітніх організацій, до розумового сприйняття буденної необхідності дотримуватись державних вимог щодо карантину, без особливого ставлення до них).

Конфліктна ситуація, вочевидь, складається в сфері відтворення конституційного права задоволення своїх релігійних потреб, перш за все у спосіб, який порушує вимоги держави щодо дотримання правил карантину.

Треба визнати, що в більшості демократичних країн, абсолютна більшість віруючих громадян з розумінням поставились до державних вимог в зв'язку з пандемією та утримувалась від дій, виконання яких порушує вимоги карантину.

Також, мабуть, треба підкреслити, що майже серед представників усіх релігійних організацій світу знайшлися священнослужителі та рядові віряни, що закликали до ухилення від громадських обов'язків, зі, здавна відомої, позиції переваги релігійних приписів над державними (у Південній Кореї, в Ізраїлі, в США і т. ін.).

Особлива ситуація склалася в Україні, де майже усі релігійні організації закликали своїх прихильників виконувати громадянські обов'язки, але,

найбільша за кількістю громад, Українська православна церква, що знаходиться в канонічному спілкуванні з Московським Патріархатом, не лише на рівні священноначалля ігнорувала карантинні приписи, але й заперечувала необхідність їх дотримання, посиляючись вустами своїх ієрархів на благодатність релігійних обрядів.

Тут можна відмітити, що «обрядовір'я» є однією з головних рис, яка притаманна християнству на терені України, починаючи з років його офіційного оформлення, ще з X ст. Ще можна додати і те, що культ богів, що вмирають та воскресають виникли задовго до появи християнства взагалі, та сучасної правосвідомості, зокрема (і ці додаткові обидві обставини слугували не аби якими факторами занепокоєння в відповідності правосвідомості деяких громадян сучасним юридичним вимогам в зв'язку з пандемією).

Але, як виявилось, за даними МЗС України на Великдень до храмів з'явилося біля 130 тисяч віруючих, що, в порівнянні з 7 млн. на Великдень 2019 року, свідчить про абсолютну більшість громадян, які зрозуміли необхідність державних приписів карантину в умовах пандемії. Цей факт, навіть при поширенні звинувачення керівництва УПЦ (МП) в навмисному розповсюдженні коронавірусу за завданням агресора, підтверджує необхідність ніколи не ставитись підозріло до політико – правової орієнтації віруючих, в зв'язку з їх релігійними уподобаннями.

Свобода релігії є невід'ємною частиною «свободи совісті», яка складається також зі свободи не сповідувати будь-яку релігію. Оскільки ставлення до карантинних вимог з боку невіруючих не потребують будь яких особливих релігійних пояснень та обрядів, то вони тут не розглядаються.

Головна загроза свободі релігій полягає в тому, що заходи, які встановлює держава на тимчасовий період розповсюдження «COVID-19» з метою захисту громадян від цього захворювання, із часом не перетворилися б на постійні вимоги до релігійних організацій. Ця загроза стосується й усіх інших конституційних прав та свобод населення будь якої країни. Але у нашому випадку йдеться про особливий статус, центральне місце, що займає свобода совісті в констеляції цих прав.

Однак, здається, що за час дії карантину «віртуалізація» як конвергентний процес релігійного життя сучасності перемістить ще більшу частину обрядової діяльності в віртуальний простір, релігійні послуги в Інтернеті стануть більш поширеними, доступними та звичними, що буде у нагоді і в справі пом'якшення релігійних приписів в обрядовій сфері, пов'язаних з можливим порушенням карантинних вимог. А це буде сприяти, в свою чергу, припиненню майбутній можливості виникнення правових колізій

на ґрунті відтворення релігійної свободи в режимі тимчасового перебування на карантині в умовах пандемії.

Нажаль, процес розповсюдження вірусу продовжується, чекають навіть його другу хвилю. Отже, кінцеві висновки робити ще зарано.

Галупова Лариса Ігорівна,
*асистент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

КОНФЛІКТИ ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Сьогодні, коли весь світ змушений жити в рамках карантину, більшість свого часу ми проводимо в мережі Інтернет. Саме в Інтернеті ми працюємо та відпочиваємо. Через це і збільшились випадки конфліктів у Всесвітній мережі Інтернет.

У зв'язку з цим, стає актуальним вивчення не тільки віртуального спілкування як такого, але і віртуальних конфліктів і різних їх аспектів.

Сьогодні, має місце значна кількість конфліктів в Інтернет-просторі, які зустрічаються не тільки в особистому спілкуванні онлайн, але і щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти які розміщені в цифровому середовищі.

Нерідко конфлікти, які виникли в мережі Інтернет переміщаються і в реальне життя. Отже, надзвичайно актуально з'ясування причин виникнення такого великого кількості Інтернет конфліктів, уточнення їх специфіки.

Це дозволило б надалі керувати і контролювати процес виникнення Інтернет конфліктів, істотно знижувати ризик серйозних негативних наслідків.

Конфлікт від латинського «conflictus» (зіткнення), що означає зіткнення протилежних інтересів, поглядів, прагнень, серйозних розбіжностей. Дане поняття передбачає зіткнення інтересів сторін, які не завжди можуть бути пов'язані з порушенням прав та інтересів сторін.

Конфлікт – це суперечність, що виникає між людьми у зв'язку з вирішенням певних питань соціального й особистого життя. У конфлікті одна із сторін вимагає, чекає зміни поведінки, думок або почуттів партнера. Однак не будь-яке протиріччя можна назвати конфліктом: люди можуть мати різні погляди, судження щодо певної проблеми і це не заважає їхній злагодженій роботі [1, с.95].

Особливість юридичного конфлікту, на думку М. І. Іншина, полягає в тому, що він пов'язаний з реалізацією або порушенням тих чи інших норм права, а, відповідно, й з припиненням, зміною, чи виникненням правових

відносин між різними суб'єктами. Юридичний конфлікт є вищою, найбільш цивілізованою формою соціального конфлікту. До сутнісних властивостей конфлікту слід віднести: наявність суперечностей між інтересами, цінностями, цілями, мотивами, ролями суб'єктів – протиборство суб'єктів конфлікту; негативні протидії, емоції та почуття стосовно один одного. Як наслідок, юридичний конфлікт – це суперечність як між суб'єктами права з приводу застосування, порушення чи тлумачення норм права, так і суперечність між самими правовими нормами й нормативними актами. Учасниками юридичного конфлікту є фізичні або юридичні особи, тому суб'єкти конфлікту можуть стати суб'єктами правовідносин. Конфлікт набуває правового аспекту, якщо об'єкт конфлікту зачіпає статус особи, її інтереси або соціальні цінності, які можуть бути чи врегульовані правом [2].

Конфлікт у праві інтелектуальної власності стає частим явищем з розвитком науково – технічного прогресу. Адже науково – технічний прогрес носить як позитивний характер для людства, так і негативний для власників прав інтелектуальної власності. Саме він дав змогу недобросовісним користувачам благами науково – технічного прогресу порушувати права інтелектуальної власності. Так, перенесення зростаючої кількості літературних творів, фільмів, комп'ютерних програм у цифрове середовище породжує реальну загрозу зміни та фальсифікації цих творів, створення дешевих і високоякісних копій, їх широкого розповсюдження з порушенням авторських прав. Користувачі комп'ютерів зі спеціальними пристроями отримують можливість запису та перезапису фонограм на комп'ютерні диски з подальшим їх відтворенням на будь-якому побутовому пристрої. Є реальна загроза підробки знаків для товарів і послуг, поширення комп'ютерного піратства тощо [3].

Інтернет допомагає незаконно відтворити, скопіювати, розповсюдити та продати результати інтелектуальної творчої діяльності людини. Та не тільки Інтернет – конфлікти сьогодні обговорюють у всьому світі. Знаменитості для збереження та закріплення свого зіркового статусу мають оберегати свій образ та імідж. Так, найбільш обговорюваними стали конфлікти щодо захисту своїх прав інтелектуальної власності за участі Ольги Фреймут, Майк Тайсон, Ріанна, Мадонна, Пеле та інші. Це свідчить про те, що за різних часів об'єкти інтелектуальної власності викликали до себе особливий інтерес, що в свою чергу спричиняло чимало конфліктних ситуацій.

Головною ознакою об'єктів права інтелектуальної власності є те, що вони мають бути результатом інтелектуальної творчої діяльності. На сьогоднішній день, дані об'єкти користуються неймовірним попитом. Саме через це часто трапляються особи, які намагаються неправомірно заволодіти

об'єктами права інтелектуальної власності як для матеріальної наживи, так і для задоволення нематеріальних потреб. В таких випадках виникає конфлікт в сфері права інтелектуальної власності. Даний конфлікт вимагає швидкого реагування та оперативного вирішення.

Конфлікти у праві інтелектуальної власності можна поділити за наступними критеріями:

- за суб'єктним складом – на конфлікти між авторами / винахідниками, тобто первинними суб'єктами та між правонаступниками, тобто вторинними суб'єктами права інтелектуальної власності;

- за груповою приналежністю об'єктів права інтелектуальної власності – на конфлікти у сфері авторського права та суміжних прав, конфлікти у сфері промислової власності, конфлікти щодо прав на нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності;

- за змістом прав інтелектуальної власності – конфлікти щодо майнових прав інтелектуальної власності та конфлікти щодо особистих немайнових прав інтелектуальної власності.

Зазвичай, в Інтернеті копіюються та передаються літературні, музичні та аудіовізуальні твори, комп'ютерні програми, а також твори образотворчого мистецтва, фотографії та ін.. Саме тому у більшості випадків спостерігається конфлікти саме щодо авторських прав.

Конфлікт в мережі Інтернет спрямований на отримання матеріальних або нематеріальних благ які пов'язані з об'єктом права інтелектуальної власності.

Однією із причин великій кількості конфліктів у Всесвітній мережі Інтернет є складність нею управляти. При цьому глобальна мережа надає безліч різноманітних можливостей маскуванню своїх дій, надання анонімності комунікаторів [4, с. 3]. Даний факт надає недобросовісному користувачу відчуття безкарності, що в свою чергу може спровокувати повторне виникнення подібних конфліктів. Ще однією із причин виникнення конфліктів є транскордонний характер Інтернет відносин. Особа може з будь-якої точки Земної кулі незаконно скопіювати чи переслати об'єкт права інтелектуальної власності. Це може бути зроблено за лічені секунди. Правопорушник таким чином може заплутати «сліди» та залишитись невідслідкованим.

Отже, як висновок, варто відмітити, що конфлікти щодо прав інтелектуальної власності, які виникають в мережі Інтернет потребують швидкого реагування. Так Інтернет може бути вичерпаний учасниками конфлікту в самому Інтернеті з залученням або без залучення третіх осіб або конфлікт може перейти в реальне життя та бути врегульованим учасниками з

або без залучення третіх осіб чи за зверненням до суду. Швидкість вичерпання конфлікту буде впливати на наслідки Інтернет конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кисельова О. І. Трудові конфлікти та трудові спори: поняття, характеристика, співвідношення // // Юридична наука і практика. – 2011. – № 1. – С. 95-99.
2. Іншин М. І. Трудові конфлікти та трудові спори у системі соціальних відносин [Електронний ресурс] / М. І. Іншин // Форум права. – 2006. – № 2. – Режим доступу до журн.: www.nbuv.ua.
3. Беззуб І. Боротьба з інтернет-піратством в Україні: оцінки експертів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=874:internet-piratsvo&catid=8&Itemid=350
4. Zhuykov A.A. Information security in the genesis of the virtual space of the transforming Russian society: Diss. for the Cand. of Sociology degree. Krasnodar, 2016. 3.

Бенецький Сергій Дмитрович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ УМОВ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19

В даний час туристична галузь є третьою за прибутковістю галуззю серед всіх інших галузей світової економіки. Крім того, для економіки багатьох інших держав вона є базовою. Кількість туристичних компаній постійно збільшується.

Основними сегментами ринку туристичних послуг є: корпоративний туризм, під яким розуміють організацію ділових поїздок і відпочинку співробітників різних компаній. Він почав розвиватися одночасно з появою в Україні великих іноземних та спільних підприємств; індивідуальний туризм – організація відпочинку за індивідуальною програмою, а також організація VIP перевезень; масовий туризм – туристичні поїздки за кордон, а також всередині країни за стандартними турпакетами. Все більш популярні такі нові категорії, як екологічний та екстремальний туризм, а також впевнено розвивається сектор молодіжного та студентського туризму.

Для задоволення попиту на перерахованих сегментах туристичного ринку найдоцільніше використовувати повітряний транспорт, оскільки

швидкість доставки пасажирів і протяжність маршрутів грають тут визначальну роль.

Очевидно, що туристичний ринок є головним замовником авіаперевезень. Ці перевезення носять певний характер – це чартерні перевезення.

Березень і квітень – ідеальні місяці для відпочинку, наприклад, у В'єтнамі, Йорданії та країнах Європейського Союзу. У травні наші співвітчизники традиційно відлітають до Туреччини. Але мріям деяких громадян не судилося збутися, і виною всьому ще не до кінця вивчений коронавірус, який діагностовано більш ніж у 219 тисяч чоловік, і ця цифра зростає з лякаючою швидкістю. Багато країн ввели певні обмеження на в'їзд, їх список постійно розширюється. Багато українських туристів не можуть потрапити на батьківщину, а ті, у кого поїздка тільки планується, намагаються анулювати путівки, переоформити тури на інші числа або замінити напрямом. Спровокована коронавірусом криза в першу чергу вдарила по туристичним компаніям і авіації. На час карантину всі поїздки зупинені, а попит на путівки знизився до нуля. В умовах несприятливої епідемічної обстановки і щоденного зростання числа країн, що закривають свої кордони, розвиток туристичного бізнесу опинилося під загрозою. На даний момент у зв'язку із загрозою безпеці не рекомендовані до відвідування такі країни: Китай, Італія, Корея, Іран. Уряди понад 25 країн ввели обмеження на в'їзд іноземних туристів, включаючи громадян України, через поширення коронавірусу.

Відповідно до закону України «Про туризм» безпеку в галузі туризму – це сукупність факторів, які характеризують соціальне, економічний, правовий і інше стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави в галузі туризму [2]. На думку окремих вчених безпекою туристичного бізнесу є найбільш ефективно використання наявних в наявності ресурсів для запобігання численним загроз, успішне протистояння будь-яким негативним впливам, забезпечення стабільного функціонування і розвиток галузі [9]. На думку інших вчених безпека туризму є динамічний стан захищеності сфери туризму від внутрішніх і зовнішніх загроз безпеці, яка дозволяє забезпечити її надійне існування і сталий розвиток [10].

Таким чином, безпека сфери туризму є комплексним поняттям, яке включає в себе безліч взаємопов'язаних і взаємозалежних чинників. Кабінет міністрів України затвердив Стратегію розвитку туризму і курортів на період до 2026 року. Стратегія визначає підхід державної туристичної політики за наступними напрямками: безпека туристів; нормативно-правове забезпечення; розвиток туристичної інфраструктури; розвиток людських ресурсів; маркетингова політика розвитку туризму і курортів. Основними положеннями

Стратегії у напрямку безпеки туристів є забезпечення безпеки туристів і захист їх законних прав та інтересів, що сприятиме підвищенню якості послуг, туристичних послуг шляхом: 1. надання невідкладної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації і / або постраждали під час подорожі; 2. створення «гарячої» телефонної лінії для прийому і ведення обліку звернень і скарг туристів, в тому числі і іноземних, а також надання необхідної інформації з питань туризму, виклику допомоги; 3. проведення моніторингу надзвичайних подій, які відбуваються з туристами в регіонах; 4. посилення відповідальності суб'єктів туристичної діяльності перед споживачами туристичних послуг [5].

Безпека туризму і його складові набувають значимість в силу зростаючого впливу геополітичного чинника на туристські потоки: нестабільність економіки, криміногенна обстановка, терористичні загрози, а особливо пандемічна загроза, тобто поширення по світу гострої респіраторної хвороби COVID-19.

Актуальність заходів, пов'язаних з безпекою, постійно зростає для будь-якого регіону, враховуючи досить критичну ситуацію в Україні в умовах карантинних заходів. Безпека в даному випадку необхідно розуміти як комплексну систему заходів з метою створення таких умов, при яких будь-яка подія з туристом завідомо не могло б статися. Тому забезпечення безпеки туризму на державному рівні має включати: безпеку засобів розміщення і транспорту; безпеку харчування; безпеку дозвілля; безпеку в рекреаційних комплексах і туристських центрах.

Отже враховуючи зазначену вище Стратегію та поширення по світу гострої респіраторної хвороби COVID-19, до основних завдань державного регулювання безпеки національного туристичного ринку в нинішніх умовах необхідно віднести: своєчасне прогнозування, виявлення, аналіз, оцінка внутрішніх і зовнішніх загроз безпеці туризму, розробка та застосування комплексу оперативних та довготривалих заходів щодо їх попередження та усунення, локалізації і нейтралізації наслідків прояву; поліпшення якості та доступності державних послуг, що надаються в області безпеки туризму, підвищення ефективності контрольно-наглядової діяльності.

Тому, державою з метою забезпечення безпеки населення від поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19 було сформовано ефективний механізм захисту шляхом введення карантинних заходів та обмежень з одночасним сприянням громадянам в реалізації їх прав і свобод під час проведення подорожей, забезпечення суспільної і державної безпеки, захисту населення від впливу загроз життю та здоров'ю зокрема від поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Про туризм, Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 31, ст.24 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/324/95-%D0%B2%D1%80>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45-46. Ст. 356. (дата звернення: 15.04.2020).
4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF> (дата звернення: 15.04.2020).
5. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, Розпорядження Кабінету міністрів України № 168-р від 16 березня 2017 року // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80> (дата звернення: 15.04.2020).
6. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: [підручник] [С. С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.]; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 3-тє вид., змін, та допов. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.
7. Столярський О. В. Правове регулювання міжнародних перевезень : навч. посіб. . – К. : Знання, 2012. – 318 с.
8. Коваль П.Ф., Алешугіна Н.О., Андрєєва Г.П. В'їзний туризм Навчальний посібник: Ніжин, Видавництво Лук'яненко В.В., 2010. – 304 с.
9. Korzh N.V., Zanosko O.V. Formuvannya sistemi ekonomichnoi bezpeki Industrii turizmu yak skladovoi stiykogo rozvitku turizmu v Ukrainy. Rezhim dostupu: http://tourlib.net/statti_ukr/korzh.htm
10. Bobkova A.G. Bezopasnost turizma : uchebnik / A.G. Bobkova, S.A. Kudrevatyih, E.L. Pisarevskiy ; pod obsch. red. d-ra yurid. nauk. E.L. Pisarevskogo. – M.: Federalnoe agentstvo po turizmu, 2014. – 272 p.

Толмчевська Юлія Олегівна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ESPORT У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

З початку пандемії COVID-19 світ у буквальному сенсі опинився у нових умовах. Зміни вже відбулися або відбудуться найближчим часом чи не в усіх сферах людської життєдіяльності. Не є винятком і сфера спорту. Адже проведення змагань, а тим більше – за присутності глядачів, наражає всіх учасників таких заходів на смертельну небезпеку.

Втім, комп'ютерний вимір спорту, тобто кіберспорт, скоріше за все, лише виграє від таких змін. Зокрема, змагання кіберспортсменів відбуваються

не у фізичному, а в кіберпросторі, відповідно є можливим забезпечення відсутності фізичного контакту між спортсменами, глядачами та організаторами турнірів. Проведення змагань «за закритими дверима» – це лише справа техніки.

До факторів, які сприяють росту індустрії кіберспорту можна, по перше, віднести людський фактор. Так, за рахунок людей, які в інший час займалися традиційними видами спорту або будь-якою іншою активністю, проте не мають такої можливості в умовах карантину, буде можливість спостерігати за ростом чисельності учасників кібертурнірів та глядачів. Окрім цього, активізуються ставки на турніри з кіберспорту, оскільки не буде можливості робити ставки на традиційні види спорту.

Між тим, є і фактори, які вказують на виникнення труднощів, які будуть гальмувати розвиток даної сфери. Наприклад, немає можливості проведення офлайн турнірів як в Україні, так і в світі. Так, відповідно до п. 7 частини 2 Постанови Кабінету міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» заборонено проведення всіх масових (культурних, розважальних, спортивних, соціальних, релігійних, рекламних та інших) заходів [1]. Організатори офлайн турнірів повністю втрачають прибуток від продажу квитків на турніри, та в значній мірі втрачають прибуток від продажу фірмових сувенірів, атрибутики (можливий їх продаж залишається тільки через інтернет) [2]. Повністю переформувати турніри на режим онлайн не є простою задачею, як може здатись на перший погляд. Річ у тім, що наймасштабніші кібертурніри відбувалися на одній фізичній арені з метою забезпечення рівних можливостей для всіх команд, щоб перемога була здобута виключно через навички кіберспортсменів, а не заслугою технічного забезпечення. Так, аналізуючи правила проведення турнірів EA SPORTS FIFA 20 Global Series – новітньої версії головного кіберспортивного турніру серед спортивних ігор, слід зазначити, що всім командам надається однакове технічне забезпечення [3]. Отже, кіберспорт наразі переживає розвиток та зміну самого формату (кібертурніри переходять від офлайну до онлайн). Але, якщо переходити тільки до режиму онлайн і надавати можливість учасникам команд знаходитись в різних частинах світу, то під питання ставиться чесність перемоги, адже слід враховувати можливості інтернету, підключення додаткових пристроїв, для збільшення швидкості реакції гри, тощо.

Окрім цього, слід зазначити, що в багатьох країнах світу (наприклад, у Іспанії) введення карантину вважається форс-мажорною обставиною. Це в свою чергу призводить до того, що спонсори мають можливість переглядати або навіть розривати контракти з власниками команд, організаторами турнірів

тощо. Скасування та перенесення турнірів призводить до виникнення юридичних спорів, які наразі не є можливим вирішити спори в спеціально створеному органі (як Спортивний арбітражний суд в Лозані). Тобто в такому випадку слід звертатись до медіації, або до національних судів, якщо інше не передбачено договором або іншим документом, підписаним сторонами. В цій ситуації важливо враховувати, що, на жаль судді національних судових органів не мають достатньої кваліфікації для розуміння специфіки даних правовідносин та не володіють належною термінологією.

Важливою характеристикою сьогоденних трансформаційних процесів є істотне зближення «фізичного» спорту й кіберспорту: за відсутності можливості організації спортивних турнірів спортивні організації будуть так чи інакше йти в онлайн. Наприклад, Олександр Зінченко, гравець «Манчестер Сіті» та національної збірної, вже грає на турнірі по CS:GO [4].

Отже, у зв'язку з вибуховим ростом галузі кіберспорту питання якісного регулювання відповідних відносин набуде додаткової гостроти.

Відповідно, постає необхідність не тільки удосконалення правового регулювання відносин у сфері кіберспорту, а й його адаптації до нових умов. Видається, що кіберспорту було б доцільно запозичити досвід спортивних організацій, які створили свою власну систему саморегулювання відносин у сфері спорту.

В ситуації яка склалась цікавим, на мою думку, є те, що кіберспорт довгий час провів в боротьбі за можливість бути визнаним Олімпійським видом спорту. В нових умовах ситуація може докорінним чином змінитися, і вже традиційні види спорту будуть стояти у черзі за визнанням статусу кіберспортивних дисциплін. Тому, при належному регулюванні відносин в сфері кіберспорту, дана галузь може стати однією з найуспішніших бізнес-кампаній часів пандемії COVID-19.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Кабінету міністру України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 2 квітня 2020 р. № 255 // Законодавство України. – 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255-2020-%D0%BF>.
2. Кохановський О. Как коронавирус пошатнет индустрию киберспорта // NV.UA. – 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://nv.ua/techno/technoblogs/koronavirus-kak-epidemiya-otrazitsya-na-industrie-kibersporta-50077237.html>.
3. Офіційні правила FIFA 20 Global Series. // Electronic Arts Inc. – 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ea.com/ru-ru/games/fifa/fifa-20/compete/overview/official-rules#appendix-c>.

4. Малянов Д. Киберспорт. CS:GO. #WESTRIKECORONA. Zina Team (Команда Зинченко) – Begginers. Прямая трансляция. // Footboom.com. – 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.footboom.com/esport/football/1587044547-kibersport-cs-go-westrikecorona-zina-team-komanda-zinchenko-begginers-prjamaya-transljaciya.html>.

Воротинцева Інна Валеріївна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ФОП В УМОВАХ БОРотьБИ З КОРОНАВІРУСНОЮ ІНФЕКЦІЄЮ COVID-19

Уряд запровадив режим надзвичайної ситуації на всій території України поки що на 30 днів, до 24 квітня 2020 року. Відповідно, всі карантинні обмеження будуть діяти як мінімум до 24 квітня 2020 року. Похід у державні органи (органи місцевого самоврядування), які щоденно обслуговують тисячі громадян, створює зайвий ризик поширення коронавірусної інфекції Covid-19. Тому державні органи (органи місцевого самоврядування) та інші надавачі адміністративних послуг рекомендують отримувати послуги дистанційно або змінюють режим роботи.

Серед таких органів є Міністерство юстиції України та зокрема, органи місцевого самоврядування, які виконують делеговані державою функції з державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

01 квітня 2020 року Міністерством юстиції України прийнято Наказ № 1307/5 «Про внесення змін до Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 02 квітня 2020 року за № 323/34606.

Цим наказом внесені зміни до порядку проведення державної реєстрації за заявами в електронній формі. Так, починаючи з 02 квітня 2020 року державна реєстрація фізичних осіб – підприємців, внесення змін до відомостей про фізичну особу – підприємця (зокрема, зміна видів економічної діяльності, зміна інформація про зв'язок з фізичною особою-підприємцем), державна реєстрація припинення фізичної особи-підприємця, що проводиться на підставі документів, поданих в електронній формі, здійснюється через Єдиний державний веб-портал електронних послуг «Портал Дія» (далі – Портал Дія). Таким чином, відтепер фронт-офісом надання вищезазначених адміністративних послуг є Портал Дія, мета діяльності, основні завдання та

питання функціональних можливостей суб'єктів діяльності якого визначено постановою Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 року № 1137.

Відтепер, у разі необхідності отримання адміністративних, що можуть надаватися в електронному вигляді, суб'єктами державної реєстрації у розумінні Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» рекомендовано заявникам отримувати зазначені послуги самостійно через Портал Дія.

Таким чином, не виходячи з дому, за декілька хвилин фізична особа, яка має намір стати підприємцем або діюча фізична особа – підприємець може за декілька хвилин подати заяву в електронному вигляді. Обов'язкова умова – заявник має підписати її з використанням засобів електронної ідентифікації. Моментом прийняття заяви та документів для державної реєстрації в електронній формі вважається дата і час реєстрації заяви в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Під час державної реєстрації в електронній формі до заяви долучаються оригінали документів, передбачені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Заява в електронній формі реєструється в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і за результатом реєстрації заявнику надається код доступу до результатів розгляду відповідних документів з подальшою можливістю друкування документів, як результат надання адміністративної послуги.

Враховуючи вищезазначене, на теперішній час запровадження надання адміністративних послуг в електронному вигляді здійснюється поступово Міністерством цифрової трансформації України та зазначені електронні послуги надаються через оновлений Портал Дія, що є досить актуальним в умовах боротьби з коронавірусною інфекцією Covid-19.

Аналізуючи Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» можливо дійти висновку, що на теперішній час закріплено законодавчу можливість здійснення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців на підставі документів, поданих в електронній формі, усіх адміністративних послуг у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, яких налічується близько 20-ти. Однак технічним адміністратором (бек-офіс) Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (ДП «Національні інформаційні системи») на теперішній час реалізовано надання лише шість адміністративних послуг у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, що можуть надаватися в електронному вигляді у т. ч. через

Портал Дія. Реалізація надання таких послуг у спрощеному форматі у подальшому, є запорукою розвитку електронної держави та вимогою сьогодення, особливо в умовах запобігання та протидії поширення інфекції, спричиненою вірусом Covid-19.

*Тищук Наталія Олексіївна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВІСТЬ ВЧИНЕННЯ МАЛОЛІТНИМИ ОСОБАМИ ДРІБНИХ ПОБУТОВИХ ПРАВОЧИНІВ В УМОВАХ COVID-19

Всі правочини, які може здійснювати малолітня особа, можна поділити на: правочини, які знаходяться в межах її цивільної дієздатності та відповідно до законодавства можуть вчинятися самостійно (відповідно до ч. 1 ст. 31 ЦК України це дрібні побутові правочини); правочини, які знаходяться поза межами її цивільної дієздатності і які згодом були схвалені її батьками (усиновлювачами) або одним з них, з ким вона проживає, або опікуном (ч. 1 ст. 221 ЦК України), або ж які на вимогу заінтересованої особи були визнані судом дійсними, якщо буде встановлено, що вони вчинені на користь малолітньої особи (ч. 2 ст. 221 ЦК України).

В межах цивільної дієздатності малолітньої особи знаходиться, зокрема, можливість вчиняти дрібні побутові правочини, тобто правочини, які задовольняють побутові потреби особи, відповідають її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосуються предмета, який має невисоку вартість. Зазначені ознаки повинні характеризувати даний правочин у сукупності.

Також дрібний побутовий правочин має повністю виконуватися сторонами в момент його вчинення, а тому він може вчинятися або усно (ч. 1 ст. 205 ЦК України), або шляхом здійснення конклюдентних дій (ч. 2 ст. 205 ЦК України).

В умовах стрімкого поширення нової респіраторної хвороби, спалах якої 11 березня 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я визнала пандемією, всі країни приймають міри щодо запобігання поширенню даного захворювання. Не є виключенням і Україна.

Відповідно до Постанови Кабінету міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV 2»

було прийнято ряд заходів карантинного характеру. Як бачимо, до даної Постанови вже шість разів вносилися зміни. Зокрема, 2 квітня 2020 року було передбачено заборону на період з 6 квітня по 24 квітня перебування в громадських місцях осіб, які не досягли 14 років, без супроводу батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, інших осіб відповідно до закону або повнолітніх родичів дитини. Також встановлено, що особи, які досягли 60-річного віку, потребують самоізоляції.

В даному контексті виникає ряд питань. Зокрема, аналіз тенденції захворювань встановив, що особи молодшого віку не є групою ризику (на відміну від літніх людей). Отже, якщо онука 12-13 років живе з бабусею, то фактично вони мають обоє знаходитись на самоізоляції, тобто за умови сумлінного виконання передбачених обмежень можуть залишитися без продуктів харчування, ліків тощо. Разом з тим, дана літня особа не буде відноситися до «самотніх» та навряд чи отримає допомогу від соціальної служби тощо.

В зазначених умовах вважаємо справедливими такі обмеження для малолітніх, як: відвідування закладів освіти, парків, скверів, зон відпочинку, лісопаркових та прибережних зон, крім вигулу домашніх тварин однією особою; відвідування спортивних та дитячих майданчиків тощо. І навіть в перелічених обмеженнях виникає питання щодо «вигулу домашніх тварин», адже на практиці може бути ситуація, що вийти вигуляти домашню тварину просто немає кому окрім дитини, яка залишилась вдома (адже батьки на роботі) і відповідно до аналізованої Постанови не має права виходити без супроводу дорослих, адже є молодшою 14и років.

Що ж стосується вчинення малолітніми особами дрібних побутових правочинів в умовах COVID-19, яке стає неможливим внаслідок заборони пересуватися самостійно (без супроводу дорослих), така ситуація не є доцільною, адже дрібний побутовий правочин направлений на задоволення побутових потреб особи, зокрема, покупку продуктів харчування, засобів особистого догляду та гігієни тощо.

В умовах розвитку інформаційних технологій і можливості замовлення товарів онлайн, актуальним є питання можливості оформлення покупки та доставки товарів малолітніми особами, оплати таких товарів та можливості їх повернення на підставі того, що такий правочин знаходиться поза межами цивільної дієздатності особи, яка його вчинила, та не був згодом схвалений її батьками (усиновлювачами) або одним з них, з ким вона проживає, або опікуном.

*Кучерявенко Вікторія Сергіївна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ

В умовах вжиття посиленних заходів з протидії поширенню коронавірусної інфекції постає питання відносно дотримання права фізичної особи на захист персональних даних суб'єктами, діяльність яких спрямована на здійснення протиепідемічних заходів, а також засобами масової інформації при здійсненні діяльності з інформування населення відносно фактичного стану поширення COVID-19.

13 квітня 2020 року було прийнято Закон України № 555-IX «Про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» (далі – Закон № 555-IX), яким в п.2 Прикінцевих та перехідних положень визначена можливість в період карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби та протягом 30 днів з дня його відміни здійснення обробки окремих загальних та вразливих персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних. Відповідно до положень зазначеного пункту здійснення примусової обробки повинно бути підпорядковане меті протидії поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), здійснюватися в порядку визначеному в рішенні про встановлення карантину, а подальше використання відповідних даних допускається виключно з метою здійснення протиепідемічних заходів. Встановлено, що протягом 30 днів після закінчення карантину такі дані підлягають знеособленню, а у разі неможливості – знищенню.

Аналіз вищезазначеної норми свідчить про можливість неоднозначного її трактування, в частині визначення кола осіб, персональні дані яких підлягають примусовій обробці та кола осіб, які наділяються правом на таку обробку.

З огляду на буквально-тлумачення норми видається, що обробка персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних можлива по відношенню до кожної фізичної особи. З огляду на мету примусової обробки персональних даних, правом на таку обробку наділяються суб'єкти, які здійснюють протиепідемічні заходи. В той же час, в законодавчих актах відсутній чіткий перелік суб'єктів діяльності яких включає провадження таких заходів. З огляду буквального тлумачення норми, для їх визначення слід звернутися до рішення про встановлення карантину [1].

Втім, з аналізу висновку на проект Закону №555- IX, наданого комітетом з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, вбачається, що введення зазначеної норми обумовлено необхідністю провадження закладами та установами охорони здоров'я незалежно від форм власності, суб'єктами підприємницької діяльності, що займаються медичною практикою дій з реєстрації, обліку та надання статичних звітів відносно випадків інфекційних хвороб. Облік випадків інфекційних хвороб здійснюється в силу положень ст.35 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», відповідно до Порядку ведення обліку та подання статистичної звітності щодо інфекційних хвороб, які підлягають реєстрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2001 р. шляхом заповнення облікової форми № 058/о «Екстрене повідомлення про інфекційне захворювання, харчове, гостре професійне отруєння, надзвичайну реакцію на щеплення». Заповнення зазначеної облікової форми передбачає внесення до неї як загальних персональних даних (прізвища, ім'я, по батькові хворого, дати його народження, місця проживання, роботи/навчання, місця госпіталізації або самоізоляції), так і вразливих персональних даних (щодо стану здоров'я) про особу, яка захворіла на COVID-19.

З огляду на вищезазначене, постає питання відносно доцільності запровадження зазначеної норми, адже примусова обробка персональних даних закладами та установами охорони здоров'я незалежно від форм власності, суб'єктами підприємницької діяльності, що займаються медичною практикою

здійснюється на підставі п. 2, 4 ч.1 ст.11 Закону № 2297-VI. Відповідно до положень п.6 ч.2 ст.7 Закону № 2297-VI вищезазначені суб'єкти наділяються правом на обробку персональних даних щодо стану здоров'я пацієнта, оскільки здійснюють її у цілях охорони здоров'я. **Окрім того, ч.8 ст.6 № 2297-VI встановлена можливість подальшої обробки персональних даних, за умови забезпечення їх належного захисту, за для формування статистичних даних щодо рівня і динаміки захворювання людей на інфекційні хвороби, які підлягають оприлюдненню відповідно до положень ст. 17 Закону №2297- VI.**

Примусова обробка персональних даних іншими суб'єктами, діяльність яких спрямована на здійснення протиепідемічних заходів повинна також підпорядковуватися вимогам законодавчих актів, які регулюють правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних.

В той же час обробка персональних даних для журналістських цілей здійснюється без застосування вимог законодавства про захист персональних даних, однак за умови забезпечення представниками ЗМІ балансу між правом на повагу до особистого життя та правом на свободу вираження

поглядів (п.2 ч. 2 ст.25 Закону №2297-VI). Питання додержання законодавства про захист персональних даних представниками ЗМІ може постати, якщо буде встановлено, що втручання в право особи на повагу до приватного життя внаслідок обробки її персональних даних було надмірним у порівнянні з суспільним інтересом до висвітленої інформації [2, с.24].

З огляду на зміст правової категорії «суспільна необхідна інформація», що розкривається в ст. 29 Закону України «Про інформацію», основними критеріями, якими слід керуватися представникам ЗМІ при поширенні персональних даних в журналістських матеріалах присвячених тематиці розповсюдження коронавірусної інфекції є: належність таких даних до предмету суспільного інтересу; переважання права громадськості на отримання персональних даних над потенційної шкодою від їх поширення.

Відносно першого критерію, слід зауважити, що суспільний інтерес не може зводитися до простої цікавості громадськості відносно інформації про приватне життя інших. До предмету суспільного інтересу, в умовах протидії коронавірусної інфекції слід відносити інформацію, яка забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків, свідчить про можливість порушення прав людини або свідчить про негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо.

Про надмірність втручання в право особи на повагу до приватного життя внаслідок поширення загальних персональних даних відносно осіб хворих на COVID-19, контактних осіб або осіб, які є бактеріоносіями, слід вести мову наприклад при поширенні серед невизначеного кола осіб їх прізвища, ім'я, по батькові, дати його народження, місця проживання, роботи/навчання, місця госпіталізації або самоізоляції, за умови, що їх поведінка не ставить загрозу порушення прав інших осіб. Адже опублікування в ЗМІ прізвища, ім'я, по батькові може слугувати підставою для стигматизації особи, як такої, що хворіє на інфекційну хворобу та становить загрозу для суспільства. Опублікування в ЗМІ інформації про місце проживання, госпіталізації або самоізоляції, не обумовлюється жодним інтересом, оскільки може становити загрозу для життя та здоров'я особи, котрої стосується така інформація. В той же час предметом суспільного інтересу може виступати інформація про фізичну особу, яка уникає обсервації, чим створює загрозу для суспільства.

Підсумовуючи, варто зазначити, що прийняття Закону № 555-IX, не свідчить, про те, що персональні дані перестали охоронятися законом. Як і раніше обробка персональних даних повинна здійснюватися за наявності згоди суб'єкта персональних даних або за наявності виключних підстав їх правомірної обробки, які визначені на законодавчому рівні. В той же час, обробка персональних даних представниками ЗМІ здійснюється без

застосування законодавчих положень, що регулюють правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, однак за умови забезпечення балансу між правом на повагу до особистого життя та правом на свободу вираження поглядів. При недотриманні положень законодавчих актів, які визначають підстави правомірної обробки персональних даних, а у випадку обробки персональних даних у журналістських цілях не забезпечення балансу між конкуруючими правами, слід констатувати обмеження права на захист персональних даних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сенюта І.Я. Обробка персональних даних за новими правилами: захист чи порушення прав людини. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/obrobka-personalnnyh-danyh-v-umovah-covid-19-zahyst-chy-porushennya-prav-lyudyny/>

2. Бем М.В. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти : науково-практичний посібник / І. М. Городиський, Г. Саттон, О. М. Родіоненко. К. 2015. 220 с.

*Колодін Артем Олексійович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАДАННЯ ПОСЛУГ ЧАРТЕРУ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19

Розвиток бізнесу, розширення міжнародних відносин вимагають від учасників мобільності і оперативності пересування, що далеко не завжди забезпечується регулярним повітряним сполученням. Все це зумовило розвиток сегмента чартерних перевезень.

Чартер (англ. Charter) – в міжнародному торговому мореплавстві і повітряному сполученні різновид договору перевезення вантажу, пасажирів і багажу, синонім договору фрахтування [7].

Чартерні перевезення, що організовують для перевезення пасажирів, можна розділити на кілька видів: туристичний чартер, VIP-чартер і корпоративний чартер [5].

Основним замовником туристичного чартеру є туроператори. Вони безпосередньо або через компанії перевізників фрахтують літак, судно, наземний транспорт і самі відповідають за його завантаження. Туристичний

чартер – послуга пакетна і квитки на нього, як правило, продають разом з проживанням та харчуванням в готелі, трансфером і медичною страховкою. Маршрути, на яких організовують туристичний чартер – це напрямки, де немає регулярних рейсів або їх недостатньо для перевезення великої потоку туристів [8].

На відміну від туристичного чартеру VIP-чартер і корпоративний чартер виконуються як разові польоти. Маршрут визначається наступними факторами: на даному напрямку не виконуються регулярні рейси, або потрібно перевезти велику групу людей і на регулярному рейсі немає в наявності такої кількості вільних місць, або замовнику потрібно забезпечити конфіденційність, безпеку своєї поїздки, і він не хоче бути прив'язаний до розкладу регулярних рейсів [6].

Корпоративний чартер необхідний великим компаніям, трупам артистів, музичним гуртам, спортивним командам тощо, тобто всім тим, хто відчують необхідність в перевезенні великої групи пасажирів за індивідуальним маршрутом [6].

Чартерні перевезення мають ряд переваг, як для пасажирів, так і для самих перевізників. Для пасажирів це перш за все ціна на квиток, яка на чартерний рейс значно нижче, ніж на регулярний. Що стосується авіакомпаній, то, як правило, навесні і влітку попит на авіаперевезення більше, а восени і взимку – менше, що пов'язано зі змінами на туристичному ринку.

Тут слід зауважити й ще на один аспект щодо чартерних перевозок як авіакомпаніями так і іншими транспортними компаніями і організаціями, то як залізничні перевезення, автомобільні перевезення пасажирів, з приводу наявності попиту, однак при обмеженні перевезень у зв'язку з карантинними заходами із запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19. Зокрема, на законодавчому рівні та вимогами постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [3], усі регулярні та нерегулярні перевезення пасажирів у міжміському, міжобласному, внутрішньо обласному та міжнародному сполученні заборонені на період дії карантину. У цій же постанові визначено виключення щодо «перевезень легковим приватним транспортом, орендованим автомобільним транспортом, та транспортом сфери оборони, забезпечення охорони здоров'я, урядування, надання найважливіших державних послуг, забезпечення зв'язку, фінансів, водозабезпечення, функціонування інфраструктури транспортного забезпечення, за умови забезпечення водіїв та пасажирів під час таких перевезень засобами індивідуального захисту в межах кількості місць для сидіння, і виключно за

маршрутами руху, погодженими з органами Національної поліції, а також дотримання відповідних санітарних та протиепідемічних заходів» [3].

Новий коронавірус чинить серйозний вплив на ринок перевезень. Оскільки ситуація настільки нестабільна, планування відправок стає реальною проблемою. Однак при цьому, компанії, які займаються чартерними перевезеннями, можуть планувати свою роботу, орієнтуючись на попит пасажирів за визначеними напрямками за умови дотримання вимог вказаної вище постанови в частині здійснення перевезень з дотриманням вимог забезпечення засобами індивідуального захисту та при наявності дозволу МВС України на здійснення чартерних перевезень.

Так, за позицією голови МВС України Арсена Авакова: – «... у зв'язку з тим, що пасажирські перевезення авіакомпаніями, залізничними та морськими компаніями закриті на період карантину, можливими будуть виключення для здійснення чартерних перевезень за умови стовідсоткової обсервації пасажирів під контролем лікарів з обов'язковим тестуванням ПЦР» [4].

Нинішня біда з поширенням по всьому світу коронавіруса показала здатність до дії держав і ефективність законодавств в екстремальних ситуаціях. Епідемія нового коронавіруса глибоко підірвала транспортну галузь.

Сьогодні добре простежується ефективність інститутів державного управління, ефективність захисту як громадян, так і суб'єктів господарювання, а також – ефективність чинного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 45-46. Ст. 356.
3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF> (дата звернення: 19.03.2020).
4. Звернення голови МВС України щодо здійснення чартерних перевезень // URL: <https://nv.ua/ukraine/events/arsen-avakov-karantin-v-ukraine-koronavirus-novosti-ukrainy-50079259.html>
5. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: [підручник] [С. С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.]; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 3-тє вид., змін, та допов. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.
6. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Фатєєвої, В. Л. Яроцького – Х. : Право. – 2011.- Т. 2.-816 с.
7. Столярський О. В. Правове регулювання міжнародних перевезень : навч. посіб. . – К. : Знання, 2012. – 318 с.

Корнілова Людмила Іванівна,
*адвокат, експерт Громадського центру правосуддя Одеської області –
Грантового проекту ГО «Асоціація слідчих суддів України» (за підтримкою
агентства США з міжнародного розвитку) в рамках програми «Нове
правосуддя», аспірант кафедри цивільного процесу Національного
університету «Одеська юридична академія»*

ОСНОВНІ ЗМІНИ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗГЛЯДУ СПРАВ В УМОВАХ COVID-19

Світ сколихнула звістка про поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої смертельно-небезпечним вірусом SARS-CoV-2, від якої за інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я починаючи з кінця 2019 року заразилось понад 100 000 тис. людей. Заражені є у всіх країнах Європи і на всіх континентах, їх кількість щодня збільшується.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), передача вірусу здійснюється від людини до людини повітряно-крапельним шляхом у межах сімей пацієнтів та може призводити до розвинення тяжкої форми пневмонії та навіть смерті.

Враховуючи швидке поширення світом коронавірусної хвороби, що супроводжується масштабними важкими респіраторними захворюваннями та численними смертями людей, Всесвітньою організацією здоров'я було оголошено надзвичайний стан міжнародного рівня, не винятком стала і Україна.

Так, 11 березня 2020 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову №211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» (зі змінами внесеними до неї Постановою Кабінету Міністрів України №215 від 16.03.2020 р. «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. №211»), згідно яких у період з 12 березня по до 3 квітня 2020 р. на усій території України було оголошено карантин та встановлені відповідні заборони»[2].

На підставі Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації» від 25.03.2020 № 338-р на всій території України введений режим надзвичайної ситуації до 24.04.2020 через поширення хвороби коронавірусу (COVID-19)[4].

В умовах масштабного поширення хвороби коронавірусу (COVID-19) в усьому світі та негативних наслідків, що нею супроводжуються, кожна держава зобов'язана вживати ефективних заходів для забезпечення належного функціонування всіх сфер її життєдіяльності. Важливе значення в їх системі відіграють правові заходи у сфері кримінальної юстиції, реалізація яких має гарантувати захист та охорону прав, свобод і законних інтересів кожної людини під час досудового розслідування й судового розгляду кримінального провадження та запобігати поширенню (COVID-19) серед учасників кримінального провадження.

У цьому контексті доцільно навести позицію Ради суддів України, яка своїм рішенням від 16.03.2020 № 9рс- 186/20 на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» на період із 16.03.2020 по 03.04.2020 встановлює особливий режим роботи судів України із можливістю розгляду справ в режимі відеоконференції.

Варто зазначити, що використання надзвичайної ситуації в Україні через поширення на її території хвороби коронавірусу COVID-19 як фактичної підстави для проведення дистанційного досудового розслідування/судового провадження не виключає права уповноваженого учасника кримінального провадження, окрім цієї підстави зазначати у відповідному клопотанні й інші підстави, передбачені п.п. 1-4 ч. 1 ст. 232 та ч. 1 ст. 336 КПК України. Наприклад, особа не може приймати участь під час судового розгляду: 1) за станом здоров'я (п.п. 1 ч. 1 ст. 232 та ч. 1 ст. 336 КПК України), що повинно обов'язково підтверджуватися конкретними медичними документами; 2) через запровадження в Україні надзвичайної ситуації для боротьби з хворобою коронавірусу COVID-19. В такому випадку у клопотанні необхідну зазначати обидві підстави про проведення дистанційного досудового розслідування/судового провадження, що значно підвищить гарантії його задоволення та прийняття відповідного рішення слідчим суддею/судом.

Для своєчасності забезпечення реалізації вказаних пропозицій 29.03.2020 у Верховній раді України був зареєстрований «Проект Закону про внесення зміни до розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID 19)» № 3276, який 30.03.2020 було прийнято за основу [5].

2 квітня 2020 року, набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» (№540-IX від 30 березня 2020 року) [2].

Згідно з цим Законом, зокрема Кодекс адміністративного судочинства України, Господарський, Кримінальний та Цивільний процесуальні кодекси України були доповнені положеннями щодо особливостей розгляду справ в умовах запровадження карантинних заходів, які стосуються таких питань. Під час дії карантину учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів (КАС, ГПК, ЦПК). Підтвердження особи учасника справи здійснюється шляхом накладення електронного підпису. Якщо особа немає такого підпису, то таке підтвердження здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», або Державною судовою адміністрацією України (КАС, ГПК, ЦПК). Всі процесуальні строки продовжуються на час дії карантину (КАС, ГПК, ЦПК). Строк, який встановлює суд у своєму рішенні, не може бути меншим ніж строк карантину, пов'язаного із запобіганням поширенню COVID-19 (КАС, ГПК).

Однією з основних засад здійснення судочинства в Україні, згідно з положеннями статті 129 Конституції України, є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами[1].

Принцип гласності та відкритості судового процесу визнається також Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, у ч. 1 ст. 11 вказаного Закону визначено, що судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом.

Під час дії карантину суд (або слідчий суддя) може прийняти рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, в судові засідання під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», якщо участь в судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи (ГПК, КПК, ЦПК).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року №254к/96/ВР: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>: (дата звернення: 08.04.2020).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України №540-IX від 30 березня 2020 року: Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (дата звернення 08.04.2020).

3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова КМУ від 11.03.2020 року №211: дата оновлення 04.04.2020. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>: (дата звернення 08.04.2020).

4. Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації: Розпорядження КМУ від 25.03.2020 року №338-р: дата оновлення 025.03.2020. URL <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perevedennya-yedinoyi-derzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-u-rezhim-nadzvichajnoyi-situaciyi-338250320>: (дата звернення 08.04.2020).

5. Проект Закону України про внесення зміни до розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) (реєстр. № 3276), поданий народним депутатом України Монастирським Д.А. та іншими народними депутатами України від 30.03.2020; URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/542-20>.

*Писаренко Марина Олександрівна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ ЗА КОРИСТУВАННЯ НЕРУХОМИМ КОМУНАЛЬНИМ МАЙНОМ В УМОВАХ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ (COVID-19)

Передача об'єктів в оренду здійснюється на платній основі, оскільки проведення оренди пов'язане з формуванням грошових потоків, які мають розподілятися між суб'єктами орендних відносин. Так як в умовах ринкової економіки використання майна в процесі підприємницької діяльності передбачає проведення амортизації основних фондів, одержання прибутків, формування ресурсів для їх відновлення або викупу, то розрахунок оплати за використання об'єктів орендарем має важливе значення. Така плата відображає відносини між орендарем і орендодавцем щодо розподілу між ними грошових потоків, пов'язаних з використанням об'єктів оренди.

Орендна плата – це кошти, що виплачуються орендарем орендодавцю за користування об'єктом оренди.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» орендна плата встановлюється у грошовій формі і вноситься у строки, визначені договором, орендар за користування об'єктом оренди вносить орендну плату незалежно від наслідків провадження господарської діяльності.[1]

Однак, як бути під час непередбачуваних подій, які тягнуть за собою припинення або часткове зупинення господарської діяльності в орендованих приміщеннях?

Так, відповідно до статті 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [2], постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. №211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [3] з 12 березня 2020 р. до 24 квітня 2020 р. встановлено на всій території України карантин, та «...заборонено роботу суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, зокрема закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного і побутового обслуговування населення, крім: торгівлі продуктами харчування, пальним, деталями та приладами....».

Таким чином перед підприємцями постають проблеми орендної плати: в більшості випадках товар закуплений перед сезоном і не розпроданий, перевести продаж у он-лайн так швидко не виходить та й «розкрутити» он-лайн продажі не так легко, а працювати не можна під загрозою штрафу.

Можливим варіантом є звернення до поняття та ситуації «форс-мажор».

Форс-мажор – це надзвичайні та невідворотні обставини, які об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору.

Для визнання певної обставини форс-мажором необхідно врахувати, щоб, по-перше, вона була надзвичайною і не підвладною волі сторін договору, по-друге, непередбачуваною, тобто, її виникнення не могло бути передбачено під час укладення відповідного договору або до настання терміну виконання конкретного зобов'язання, по-третє, неминучою і, по-четверте, треба встановити причинно-наслідковий зв'язок між такою обставиною і неспроможністю сторони договору виконати свої конкретні зобов'язання.

Факт виникнення, тривалість і припинення форс-мажорних обставин повинен підтверджуватися уповноваженим органом шляхом видачі відповідного сертифіката. В Україні уповноваженим органом є Торгово-

промислова палата України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати.

Так, 17 березня 2020 р. були внесені зміни до Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» [4], згідно з якими форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) визначено карантин, встановленого Кабінетом Міністрів України.

Тому для підприємця важливим є зміст підписаного договору оренди в частині його дії при настанні Форс-мажора або «обставин непереборної сили».

В даному випадку, направляється лист своєму орендодавцю, в якому обґрунтовується чому орендар не можете виконати зобов'язання (наприклад не можете користуватися орендованим майном) з посиланням на постанову кабінету Міністрів України, рішення інших органів, що забороняє дану підприємницьку діяльність на час карантину та прикладається сертифікат про форс-мажор, виданий Торгово-промисловою палатою.

Однак, виникає питання, якщо орендар не здійснює господарську діяльність, але використовує (повністю або частково) орендовані приміщення для зберігання обладнання, його обслуговування, зберігання товару тощо при цьому не отримуючи прибуток від господарської діяльності. В даному випадку ч. 6 ст. 762 ЦК України говорить про те, що наймач звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає. А тому підстав для звільнення від орендної плати не має.

Що стосується комунального майна, то на прикладі міста Одеси варто зазначити, що рішенням виконавчого комітету Одеської міської ради № 99 від 26.03.2020 р. «Про підтримку суб'єктів господарювання у сфері розміщення зовнішньої реклами на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [5] протягом дії карантину та режиму надзвичайної ситуації суб'єкти господарювання, які змушені припинити свою діяльність, звільняються від плати за розміщення відповідної реклами на торговельних точках (вивісок). Оператори рекламного ринку звільняються від плати за об'єкти (борди, сітілайти і т.д.), на яких розміщується соціальна реклама або не розміщується реклама взагалі.

Рішенням виконавчого комітету Одеської міської ради №95 від 26.03.2020 р. «Про підтримку суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у тимчасових спорудах та елементах вуличної торгівлі, на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [6], суб'єкти господарювання, які змушені зупинити свою роботу на

період дії карантину та режиму надзвичайної ситуації, звільняються від плати за тимчасове користування місцями для розміщення тимчасових споруд та елементів вуличної торгівлі (оренда твердого покриття), що перебувають у комунальній власності територіальної громади Одеси.

Однак, питання орендної плати підприємцями-орендарями за приміщення об'єктів комунальної власності на теперішній час знаходиться на рівні описаної вище законодавчої ситуації з форс-мажором.

Окремих рішень з цього приводу виконкомом міської ради не приймалося, мабуть з урахуванням проблематичного застосування (отримання доказової бази) положень ст. 762 ЦК України. То ж маємо лише надію, що дані питання будуть яким-небудь чином урегульовані шляхом прийняття відповідного (нормативного) акту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-IX>
2. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>
3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. №211. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>
4. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 р.Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-вр>
5. Про підтримку суб'єктів господарювання у сфері розміщення зовнішньої реклами на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: рішення виконавчого комітету Одеської міської ради № 99 від 26.03.2020 р. Режим доступу: <https://omr.gov.ua/ua/acts/committee/178709/>
6. Про підтримку суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у тимчасових спорудах та елементах вуличної торгівлі, на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: рішення виконавчого комітету Одеської міської ради №95 від 26.03.2020 р. Режим доступу: <https://omr.gov.ua/ua/acts/committee/178711/>

*Шагака Олександра Володимирівна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Умови захисту населення від наслідків пандемії передбачають застосування органами державної влади обмежувальних заходів щодо безпосереднього контакту осіб між собою задля мінімізації ризиків зараження та поширення хвороби. З метою дотримання таких обмежень з 17 березня 2020 року в Україні примусово була припинена робота закладів громадського харчування, торговельно-розважальних центрів, фітнес-центрів та інших об'єктів малого підприємництва окрім господарських магазинів, заправок, аптек, банків та страхових компаній та закладів торгівлі засобами зв'язку.

В ситуації карантину вектор економічного, соціального та культурного життя людей прогнозовано перемістився до мережі Інтернет. «Працювати, вчитися, купувати продукти та навіть «відвідувати» концерти не відриваючись від моніторів стало новою реальністю для ще більшої кількості людей» [1]. Такі життєві обставини додатково актуалізували питання захисту цивільних прав у відносинах, що виникають в мережі Інтернет.

Фактично призупинений ринок офлайн-послуг зумовив перехід постачальників таких послуг за можливістю в Інтернет – середовище. На необхідності розвитку саме цього напрямку комунікації клієнтів та представників бізнесу наголошують представники державної влади та місцевого самоврядування. Однак, такі зміни в роботі закладів харчування та торгівлі мають й додаткові обмеження відповідно до чинного законодавства.

Для того, щоб легально здійснювати доставку, підприємцям необхідно додати відповідні КВЕДи: 56.29 «Постачання інших готових страв»; 56.21 «Постачання готових страв для подій»; 47.99 «Інші види роздрібної торгівлі поза магазинами»; 47.91 «Роздрібна торгівля, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет».

Фізичні особи-підприємці 1 або 2 групи мають право працювати тільки в рамках заявлених раніше КВЕД. Якщо ж підприємець здійснює інші види діяльності, він зобов'язаний перейти на загальну систему оподаткування. А отже, податкові обмеження фактично ідуть всупереч декларованим органами державної влади всіх рівнів принципам підтримки бізнесу на час карантину, а карантинні обмеження накладають на підприємців додаткове податкове навантаження, що неприпустимо в умовах зниженого попиту та загального спаду в економіці.

Одне з нагальних питань, що підлягають вирішення є розподіл відповідальності при купівлі товарів в онлайн-магазинах. В умовах карантину представники окремих галузей бізнесу вдаються для кооперації для забезпечення безперервної роботи та отримання доходу. Так, наприклад, 20 березня «Нова пошта» разом з онлайн-магазином «Розетка» та мережею супермаркетів «АТБ» запустила доставку продуктів харчування додому. Однак, за принципом «магазин+онлайн крамниця+служба доставки» кооперуються і менші гравці ринку [2], а отже важливо забезпечити єдиний підхід до визначення меж відповідальності за порушення умов договору кожним агентом з ланцюжку онлайн-продажу. Особливу увагу слід приділити дотриманню строків такої доставки, передбачених публічним договором (адже прискорена доставка зазвичай тарифікується з певним коефіцієнтом) та відповідальності за їх порушення. Державними органами повинна бути забезпечена можливість звернення за захистом своїх порушених прав в безконтактному режимі, тобто з урахуванням новітніх технологій (наприклад, вже анонсовані мобільні додатки «SMART споживач» та «Купуй безпечно») [3].

Отже, карантин в Україні зумовлює обмеження цивільних прав в сфері договірної права, а механізми захисту суб'єктивних прав в мережі Інтернет потребують доопрацювання та пристосування до умов карантинних заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савчук Т. Робота, їжа, лікарі та концерти: як коронавірус ще більше переніс життя в інтернет. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/30495462.html>
2. Солонина Є. Сфера послуг і карантин: що змінилося для малого бізнесу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/sfera-posluh-i-karantyn/30500236.html>
3. «SMART споживач» опис платформи та її функціональні можливості / Департамент розвитку підприємництва та регуляторної політики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=bba83927-5c1f-433c-9fe5-5830c09dc4f7&title=SmartSpozhivachOpisPlatformiTaYiiFunktsionalniMozhливosti>

Burnosenkova Iryna Arturivna,
PhD Candidate, the Department of Civil Law
National University «Odessa Law Academy»

REVERSE VEIL PIERCING IN THE DOCTRINE OF UKRAINE AND FOREIGN COUNTRIES

Traditional legal entity theory does not contemplate the contemporary business practices. The national legal provisions governing corporate responsibility

do not meet the needs of the modern market. The concept of absolute separate entity no longer mirrors the economic reality where the interests of the company and its controller often fuse together. The problem is that the corporate form gets abused by mala fide members of the company. In reliance on the separate personality of the corporate entity the unscrupulous controllers hide their personal assets behind the corporate veil.

In 1926, John Dewey wrote: «[D]octrines which once served to advance rules of law may be obstructive today. We often go on discussing problems in terms of old ideas when the solution of the problem depends upon getting rid of the old ideas, and putting in their place concepts more in accord with the present state of ideas and knowledge.»[1] The concepts, mechanisms and rules formulated in the 1990s lack flexibility and agility. There is a necessity of creating a legal environment where substance is prioritised over form. The ongoing corporate reform in Ukraine aims to bring a much needed clarity into the contradictory rules for organising and conducting business.

Certain aspects of the potential of incorporating the doctrine of piercing the corporate veil into the Ukrainian legal system were dealt with by the following legal scholars and practitioners: Y. Akimenko, N. Blazhivska, E. Dyadyuk, I. Grishina, T. Karnauh, O. Kibenko, O. Kologoida, I. Lukach, R. Maidanik, V. Makhinchuk, B. Shuba, Y. Sokolovskaya, I. Spasibo-Fateeva, Y. Zhornokuy.

In this article the author seeks to determine the origin and legal nature of the reverse veil piercing. The doctrine of the reverse veil piercing and the alter ego principle are discussed using the example of the US judicial practice, where they received the greatest development. Defining criteria for the application of the alter ego principle in forward and reverse veil piercing, the author seeks to establish a correlation of concepts. The aim of this article is to clarify the understanding of the notion of reverse piercing of the corporate veil.

Any legal analysis of the state of corporate responsibility must start with the established doctrine of separate legal personality of a corporate entity. Once incorporated a company becomes a legal person distinct from its members, even if it has only one incorporator with the sole control over the company. By incorporating the veil is pulled over the individuals establishing the legal entity. It is the company's business, not that of its shareholders. An artificial personality is created, with its own rights and liabilities. And thus a line is drawn between persons dealing with the company and its members, so that a claim cannot be brought directly against an individual controller. Generally, a creditor cannot proceed either against the members by ignoring the company or against the company through its members.[2] This «indelible line» is the cornerstone of the traditional corporate entity doctrine.[3, 667]

It warrants that company is protected from corporate assault and legal proceedings brought by the personal creditors of its members.

The conflict between the accepted fiction theory of separate corporate personality and the doctrine of piercing the corporate veil lies within the line-drawing. The concept of veil piercing permits to erase that line when the interests of justice demand so. It is an equitable doctrine and a remedy of last resort available to the claimants when the outdated concept of absolute separate entity does not correspond to the economic realities of the relationship between the company and its controller.

Reverse veil piercing is essentially the reverse of traditional veil piercing: it allows to disregard the corporate personality and treat an entity's assets as those of its members. Creditors of the individual controller of the company may attempt to seize the company's assets in satisfaction of the controller's personal debts. The controller can also claim to dismiss the corporate form in order to obtain certain financial benefits or to bring company's assets under the protection exclusively available to the controller as an individual. The two types of situations are referred to as outsider and insider reverse veil piercing respectively.[4]

It is often when the interests of the company and its controller are coextensive that the concept of reverse veil piercing is evoked. Therefore the notion of backward-piercing is commonly perceived as a continuation of alter ego principle. Though it does not seem logical to view the reverse piercing as an extension of one of the grounds of forward veil piercing, it is admitted that alter ego principle was further consolidated in the course of the reverse veil piercing doctrine development.

The alter ego principle was designed to address the abuse of the separate legal personality of the company by its controller. Both in regular and reverse veil piercing, the courts tend to employ the concept when «an entity's owner dominates the entity to the point that the entity and its owner are indistinguishable».[5] Where the controlling shareholder uses the company to commit a fraud or evade existing liability, the court will pierce the corporate veil and allow an action to be brought against the controller personally.

Because the alter ego principle was developed within the traditional veil-piercing theory, its application is bound to be problematic in the backward-piercing claims. As a ground for traditional veil piercing, the alter ego principle is not suited to the reverse piercing scenario and does not satisfy its peculiarity.[6] Michael J. Gaertner finds the application of the standard veil piercing grounds, including the alter ego principle, to the reverse veil piercing cases «particularly inappropriate». [3, 695]

The reader might wonder why the reverse piercing is needed. The effect of the outsider reverse piercing is that the debt of a shareholder is imputed onto the

company. On the one hand, the creditor of a shareholder can already get to the assets of the company through its shares, which could be sold by the member to pay the debt. On the other hand, the piercing of the corporate veil – whether forward or reverse – is the last resort remedy. It is brought up only when conventional methods are ill-suited to achieve just and fair result in the case. Reverse veil piercing arises in contexts other than traditional veil piercing. It allows to bypass the two-step process of proceeding against the shareholder and then dissolving the company or selling the stock.

While controversial, [7] a far-famed California decision illustrates the relevance of reverse veil piercing to the corporate governance and responsibilities in limited liability companies. In *Curci Investments, LLC v. Baldwin* the appellate court instructed the trial court at the very least to assess the same factors as in a traditional veil piercing case when pondering whether the reverse veil piercing is appropriate.[8] Such factors were discussed in *Sonora Diamond Corp. v. Superior Court* (2000) 83 Cal.App.4th, and include but are not limited to the following: (1) commingling of funds and other assets of the two entities; (2) the holding out by one entity that it is liable for the debts of the other; (3) identical equitable ownership in the two entities; (4) use of the same offices and employees; (5) use of one entity as a mere shell or conduit for the affairs of the other; (6) inadequate capitalisation; (7) disregard of corporate formalities; (8) lack of segregation of corporate records; and (9) identical directors and officers. None of the factors are decisive and the court should evaluate the merits of the case.[9]

In *Postal Instant Press, Inc. v. Kaswa Corp.* the court asserted that» reverse piercing is not a logical extension of the standard alter ego doctrine but instead addresses significantly different concerns.»[10] However, it is apparent that in *Curci* the court suggested to consider the factors that are inherent to the alter ego analysis when deciding whether the veil should be pierced in reverse. California appellate court did not overrule but instead distinguished the *Curci* from the *Postal Instant Press*, choosing not to elaborate further on the matter of correlation between the reverse veil piercing doctrine and the alter ego principle.

In any case, the concept of reverse veil piercing is controversial. Most courts utilising reverse piercing apply the same criteria as under a traditional piercing analysis, but with the reverse effect. The doctrine lacks predictability. It is argued that courts have not established a universal approach to the reverse piercing claims and tend to examine irrelevant factors. While considering an individual's questionable transfers of assets into an entity, some courts would thoroughly scrutinise company's capitalisation and solvency and insist on strict adherence to the formalities. The concept is relatively new and its boundaries are yet to be defined.

Despite the lack of consensus in the area, reverse veil piercing has been recognized by many courts and it appears to be gaining favour. This is due to the fact that the traditional theory of separate corporate personality does not correspond to the real needs of the market and business. Today striking a balance between the interests of the company, its incorporators and their personal creditors requires more complex and advanced legal mechanisms. The concept of reverse veil piercing was introduced to tackle the unjust results produced by the strict adherence to the conventional approach of separate legal personality. Reverse piercing is an equitable doctrine in which substance prevails over form.

Bibliography

1. John Dewey, «The Historic Background of Corporate Legal Personality» (1926) 35 YALE L.J. 655-673, 657.
2. Shittu A. Bello and Ogwezzy C. Michael, »Piercing the Veil of Business Incorporation: An Overview of what Warrants It» (2014) 3(2) Review of Contemporary Business Research 117-138, 137.
3. Michael J. Gaertner, »Reverse Piercing the Corporate Veil: Should Corporation Owners Have It Both Ways?» (1989) 30 Wm. & Mary L. Rev. 667-704, 667.
4. Gregory Crespi, «Reverse Pierce Doctrine: Applying Appropriate Standards» (1990) 16 Journal of Corporation Law 33-69, 37.
5. Tod Northman, «What is Reverse Veil Piercing, and when is It Appropriate?», Lingua Negoti, 11 May 2018 <https://www.tuckerellis.com/lingua-negoti-blog/what-is-reverse-veil-piercing-and-when-is-it-appropriate>
6. Edwin C. Mujih, «Piercing the Corporate Veil: where is the Reverse Gear?» (2017) 133(Apr) L.Q.R. 322-337, 337.
7. Stephen M. Bainbridge, Corporate Law and Economics (2002) 166.
8. Curci Investments, LLC v. Baldwin (2017) 14 Cal.App.5th, 221.
9. Sonora Diamond Corp. v. Superior Court (2000) 83 Cal.App.4th, 538-539.
10. Postal Instant Press, Inc. v. Kaswa Corp. (2008) 162 Cal. App. 4th, 1513.

*Баженова Єлизавета Олексіївна, Газдюк Лілія Ігорівна
студентки I курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Цибульська О.Ю.*

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 В УКРАЇНІ

У такий надзвичайно складний період боротьби світу із пандемією слід захистити себе в усіх можливих аспектах життя, в тому числі особливу увагу

приділити економічній безпеці. Запровадження карантину не оминуло й Україну, у зв'язку з чим було введено низку обмежень. Такі обмеження вплинули на кожного, в тому числі й на бізнес, оскільки постала проблема у виконанні договірних зобов'язань, що може призвести до значних збитків.

Дослідженням проблеми виконання зобов'язань в умовах карантину займаються здебільшого практикуючі юристи, для яких ця тема є вкрай актуальною і необхідною. Зокрема, слід відзначити наукові внески Н. Бец, А. Богуцького, М. Мальського, С. Барбашина та інших.

Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» в Україні було введено карантин та цілу низку обмежень, в тому числі й для суб'єктів господарювання. Також оперативно було внесено зміни до деяких нормативно-правових актів.

Введені обмеження беззаперечно впливають на можливість учасників договірних відносин виконувати свої зобов'язання. Тому вірогідним є те, що після карантину буде притягнуто багато суб'єктів підприємницької діяльності до відповідальності за порушення зобов'язань, хоча такі порушення у виконанні можуть бути не з їхньої вини, а лише наслідком пандемії. Для того аби себе забезпечити від такої варіації розвитку договірних відносин, слід розібратись із правовою природою особливостей звільнення від відповідальності у період епідемії коронавірусу.

Відповідно до ч. 1 статті 617 Цивільного кодексу України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Однак виникає питання чи є епідемія COVID-19 обставиною непереборної сили [1] ?

Статтею 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати» форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору, обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами. Також в статті передбачено саме конкретний перелік обставин, які ТПП визнає форс-мажорними. В переліку таких обставин передбачено епідемії. Як зазначалось вище, в перелік обставин, які ТПП визначає як форс-мажорні, віднесли і карантин. Отже, Торгово-промислова палата визнає карантин і епідемію форс-мажорними обставинами [2].

Для того, щоб зацікавлена особа могла посилатися на форс-мажор, така особа повинна довести, що корона вірус чи заходи по боротьбі із його

поширенням є непередбачуваними обставинами, які дійсно унеможливають виконання зобов'язань у даному конкретному випадку за відповідним договором.

Відповідно до практики українських судів, для звільнення від відповідальності особа, яка порушила зобов'язання, повинна довести:

- 1) наявність обставин непереборної сили;
- 2) їх надзвичайний характер (носять винятковий характер і знаходяться за межами впливу сторін);
- 3) неможливість попередити за даних умов завдання шкоди;
- 4) причинний зв'язок між цими обставинами і понесеними збитками.

Відтак, у підтвердженні форс-мажорних обставин ключовим є доведення причинно-наслідкового зв'язку між обставиною та неможливістю виконання [3].

Проте, слід зауважити, що підтвердженням неможливості виконати зобов'язання з об'єктивних причин (підтвердженням форс-мажору) є видача Торгово-промисловою палатою сертифіката. Зазначимо, що сам по собі факт розповсюдження коронавірусу (COVID-19) не є беззаперечною підставою для видачі підтверджуючого сертифікату Торгово-промисловою палатою.

Задля отримання такого сертифікату про обставини непереборної сили потрібно довести причинно-наслідковий зв'язок між зобов'язаннями, що сторона не може виконати та обставинами (їхнім результатом), на які сторона посилається як на підставу неможливості виконати зобов'язання, при цьому тягар доказування настання форс-мажорів покладається на заявника. [4]

Шанс на позитивне рішення Торгово-промислової палати у видачі сертифікату значно збільшиться, якщо сторони у договорі передбачать перелік таких обставин та відповідний алгоритм дій у разі їх настання. В будь-якому випадку, підтвердження форс-мажору шляхом отримання сертифікату ТПП є дуже важливим інструментом, який може бути використаний як у суді, так і при переговорах із контрагентом.

При неможливості виконання зобов'язання через форс-мажор слід повідомити свого контрагента про це. Таке повідомлення може надсилатись способом, який передбачений у договорі, а якщо це питання не врегульовано, то можна надіслати поштою, краще це здійснювати з описом вкладення. У такому випадку слід якомога скоріше повідомити сторону про форс-мажорні обставини. Що стосується внутрішньої діяльності суб'єкта підприємницької діяльності – спочатку повинен бути виданий наказ або розпорядження про неможливість виконати свої контрактні зобов'язання. Потім господарюючий суб'єкт має звернутися за отриманням сертифікату до Торгово-промислової палати, яким здійснюється фіксування настання форс-мажору. На підставі

цього сертифіката суб'єкт підприємницької діяльності може почати переговори з контрагентами про перегляд своїх контрактних зобов'язань (слід копію сертифікату направити контрагенту). У випадку коли сторони не зможуть досягти згоди про внесення змін відповідно до форс-мажорних обставин, договір може бути розірваний, у тому числі шляхом звернення до суду.[5]

Не варто зволікати після закінчення дії форс-мажору з виконанням зобов'язань, оскільки тоді дія штрафних санкцій відновиться. Також зазначимо, що у випадку коли сторона відразу повідомить іншу про настання обставин непереборної сили, а інша сторона буде згодна внести зміни до договору і перенести строк виконання зобов'язань на час дії форс-мажору – можна й не звертатись до Торгово-промислової палати за сертифікатом.

Резюмуючи, слід зазначити, що необхідно заздалегідь збирати докази неможливості виконання зобов'язання, а також завчасно повідомити свого контрагента про існуючі проблеми та намагатися домовитися. Укладення відповідних додаткових угод до договорів забезпечить від можливих претензій з боку іншої сторони контракту, в тому числі від відповідальності, що може застосовуватись за порушення зобов'язань, а також звільнить сторону від необхідності засвідчення форс-мажорних обставин. Як у процесі переговорів, так і випадку неможливості досягнення згоди, слід звернутися до вищенаведених норм, а також до інших положень законодавства. На завершення, карантин, безумовно, рано чи пізно закінчиться і дуже б хотілося, щоб відносини і з партнерами залишилися незмінними та дозволили продовжити конструктивну та плідну подальшу співпрацю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
2. Про торгово-промислові палати: Закон України від 2 грудня 1997 р. № 671/97-ВР // Відомості Верховної ради України. – 1998. – № 13.- ст.52.
3. Богуцький А., Мальський М. Карантин та його наслідки для виконання договірних зобов'язань / А. Богуцький, М. Мальський // Юридична газета. – 2020. -№ 38. – С. 3-6.
4. Барбашин С. Чи є коронавірус форс-мажором та підставою невиконання зобов'язань / С. Барбашин // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unba.org.ua/publications/5351-chi-e-koronavirus-fors-mazhorom-ta-pidstavoyu-nevikonannya-zobovyazan.html>
5. Бец Н. Чи є карантин підставою для відмови від зобов'язань / Н. Бец // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://business.ua/blog/9585-chi-e-karantin-pidstavoyu-dlya-vidmovi-vid-zobov-yazan>

Балан Вікторія Вікторівна,
*студентка 4 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к. ю. н., доцент Гофман О. Р.*

ЕКСПЕРТ З ПИТАНЬ ПРАВА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Прийняття закону України «Про внесення змін до господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [1] призвело до істотних змін в процесуальному законодавстві. Розпочалося активне дослідження та застосування новел, що запропоновані в оновленому Господарському процесуальному кодексі [2], однією з таких новел є включення до учасників процесу експерта з питань права.

Введення даного інституту стало початком значних дискусій, адже існують думки, що суддя має сам буди фахівцем в галузі права і, таким чином порушується принцип «Jura novit curia», тобто «Суд знає закони». Але цілком очевидно, що окремий суддя не може володіти знаннями в області всього, наприклад це є допустимим в випадках звернення до норм іноземного права, і тому існують випадки, коли залучення експерта з питань права є цілком обґрунтованим і виправданим. Проте, при дослідженні даної особи з'являються деякі питання.

Одним з проблемних питань є визначення правового статусу експерта з питань права. Виходячи зі структури ГПК, можна зробити висновок, що законодавець відносить його до інших учасників судового процесу. Правове регулювання статусу експерта з питань права є доволі обмеженим, що є підставою для виникнення незрозуміlostей та дискусій. Крім того, в ст. 98 ГПК зазначено, що питання права не можуть бути предметом висновку експерта. Таким чином правовий статус експерта з питань права відмежовується від правового статусу експерта що також негативно впливає на визначення статусу експерта з питань права.

Важливою проблемою є висунення вимог до особи, що залучається як експерт з питань права. Так, в ст. 70 ГПК визначені два критерія, яким повинна відповідати ця особа: 1) наявність наукового ступеня; 2) особа повинна бути визнаним фахівцем у галузі права. Якщо з першим критерієм все зрозуміло, з Закону України «Про вищу освіту» [3] випливає, що науковими ступенями є кандидат наук або доктор юридичних наук, то другий критерій є оціночним судженням, адже поняття «визнаності» не надається в українському законодавстві. Через це, на практиці можуть траплятись проблеми у вирішенні

допуску тієї чи іншої особи до участі в справі в ролі експерта з питань права і тому ці критерії повинні бути уточнені.

Що стосується прав та обов'язків експерта з питань права, то їх перелік є доволі обмежений. Так, до обов'язків, що перелічені в ч. 2 ст. 70 ГПК, належать: 1) обов'язок з'явитися до суду за його викликом; 2) відповідати на поставлені судом питання; 3) надавати роз'яснення. Таким чином, законодавчо закріплені лише ті обов'язки експерту з питань права, що регулюють його поведінку під час знаходження в суді і поза правовим полем залишається обов'язок експерта з питань права надавати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання, як це передбачено для експерта. Отже, з цього виходить, що за завідомо неправдивий висновок експерта з питань права не можна буде притягнути до відповідальності.

Перелік прав, зазначений в ч. 3 ст. 70 ГПК, також є доволі обмежений і, наприклад, не передбачає для експерта з питань права право на ознайомлення з матеріалами справи. Але на практиці можуть виникнути випадки, коли експерт з питань права потребуватиме дослідити документи по справі.

Невключення експерта з питань права до кола осіб яким може бути заявлено відвід або самовідвід також є проблемою, адже упереджений чи заінтересований експерт з питань права може негативно вплинути на змагальність процесу.

Слід також звернути увагу на розташування норм, що містять в собі положення про висновок експерта в галузі права, тобто параграфу 7 в главі 5 ГПК, що має назву «Докази і доказування». Питання щодо цього виникають при урахуванні ст. 109 ГПК, де сказано, що висновок експерта з питань права не є доказом, а має лише допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. З огляду на це нелогічним здається розташування норм про те, що є не доказом в главі про докази. Також, задля уникнення можливих проблем доцільно було б узгодити між собою положення статті 70 (де застосовується поняття експерт з питань права) та статей 108-109 (в яких йдеться мова про експерта у галузі права) ГПК і вчинити дії для визначення єдиного підходу щодо позначення однієї і тієї особи.

Отже, можна зробити висновок, що зміни до господарського процесуального законодавства в частині включення експерта з питань права в коло учасників є досить позитивними, адже це дозволить отримувати авторитетну думку в вузькопрофільних питаннях, що стосуються розгляду справи в господарському суді. Проте правове регулювання даного інституту вимагає доопрацювання. Тому, для уникнення проблем в правозастосуванні необхідним є уточнення окремих положень, зокрема щодо визначення правового статусу експерта з питань права, та виправлення технічних моментів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

*Білак Анатолій Анатолійович, Чуфай Лілія Романівна,
студенти 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Деревнін В.С.*

ЗАБОРОНА ПІДВИЩУВАТИ ПРОЦЕНТНІ СТАВКИ ЗА КРЕДИТНИМИ ДОГОВОРАМИ НА СТРОК КАРАНТИНУ

Під процентною ставкою за кредитним договором слід розуміти суму грошових коштів, яка зазначена в процентному вираженні відповідно до суми кредиту. Дану грошову суму позичальник коштів сплачує в розрахунку на певний період (напр. місяць, рік). Проте з іншої точки зору процентною ставкою вважається ціна, яка сплачується за використання грошової суми, які були надані в кредит [4, с. 361].

Відповідно до Цивільного кодексу України (далі – ЦК), а саме ст. 1056¹: процентна ставка у кредитних договорах може бути як фіксованою, так і змінюваною. Про тип ставки зазначається вже безпосередньо у договорі, який укладається. Також, окрім виду, цим договором встановлюється розмір та порядок сплати процентів [1, ст. 1056¹].

Щодо фіксованої процентної ставки, то вона є незмінною протягом усього строку кредитного договору і вона не може бути змінена в односторонньому порядку кредитодавцем, на що також наголошує ЦК. Закон України «Про банки і банківську діяльність» у ст. 55 також встановлює неможливість банківським установам збільшувати розмір кредитної ставки, за винятком випадків встановлених законом. Відповідно, що стосується змінюваної – кредитодавець самостійно та з передбаченою у договорі періодичністю має право збільшувати та зобов'язаний зменшувати процентну ставку відповідно до умов і в порядку, встановлених кредитним договором [2, ст. 55].

У зв'язку з погіршенням економічної ситуації в Україні, банки почали переглядати ставки за своїми кредитними договорами. І вже досить багато банківських установ підвищили процентні ставки на 1-2%. Керівники даних установ також заявляли, що якщо ситуація й надалі ускладнюватиметься, то банки будуть змушені ще більше підвищити ставки за своїми кредитними договорами.

1 квітня 2020 року Президентом України було підписано Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» № 540-IX (далі – Закон). Даний нормативно-правовий акт містить досить важливе положення, яке стосується кредитних договорів. Розділ VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про банки і банківську діяльність» був доповнений пунктом, який забороняє підвищення процентної ставки за кредитним договором на період карантину в Україні. Дане положення не містить жодних виключень, а тому буде стосуватися будь якого кредитного договору [3].

Основною проблемою що стосується даного Закону є те, що заборона на підвищення процентної ставки встановлюється на строк чинності заходів щодо запобігання виникненню, поширенню і розповсюдженню COVID-19, а які саме це заходи не уточняється. І це може спричинити деякі труднощі у майбутньому, оскільки деякі окремі заходи можуть залишитися діючими і після закінчення самого карантину. Тому дана ситуація може призвести до виникнення спорів між учасниками кредитних договорів щодо зміни процентних ставок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.
2. Про банки та банківську діяльність: Закон України від від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 № 540-IX.
4. Економічна теорія: підручник / В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін.; за заг. ред. В.Д. Лагутіна. -Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 608 с.

*Білець Лілія Миколаївна, Заболотна Діана В'ячеславівна,
студентки 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Деревнін В.С.*

ОБМЕЖЕННЯ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ПАСАЖИРІВ ТРАНСПОРТОМ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ COVID-19

Враховуючи поширення COVID-19 у світі та й відповідно на території України, урядом України було введено режим надзвичайної ситуації, що включає в себе ряд обмежень, зокрема, й тих, що стосуються перевезення пасажирів транспортом загального користування.

Відповідно до статті 21 Закону України «Про транспорт», одним з елементів, що утворює транспортну систему України є транспорт загального користування, який включає в себе залізничний, річковий, морський, автомобільний і авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен [3, ст. 21].

Положення ч. 1 ст. 915 Цивільного кодексу України визначає, що перевезення транспортом загального користування вважається таким, при умові якщо воно здійснюється юридичною особою, якій за законом, іншими нормативно-правовими актами чи ліцензією надається право на здійснення відповідно перевезення пасажирів, багажу, вантажу та пошти за зверненням будь-якої особи [2, ст. 915].

Згідно з ч. 2 ст. 915 Цивільного кодексу України договір перевезення транспортом загального користування є публічним договором. Це означає, що юридична особа, яка здійснює перевезення транспортом загального користування зобов'язана надавати послуги з перевезення кожному, хто до неї звернеться [2, ст. 915].

Проте, у зв'язку з поширенням COVID-19, урядом України було вирішено впровадити обмеження щодо таких перевезень. Таким чином, постановою «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 року, Кабінет Міністрів України, установив на всій території України карантин на період з 12 березня до 24 квітня 2020 року.

У зв'язку з цим, заборонено на час карантину регулярні та нерегулярні перевезення пасажирів автомобільним транспортом у міському, приміському, міжміському, внутрішньообласному та міжобласному сполученні, а саме: пасажирські перевезення на міських автобусних маршрутах у режимі маршрутного таксі. Але виняток становлять перевезення:

- легковими автомобілями;

- службовими та орендованими автомобільними транспортними засобами працівників підприємств, закладів та установ незалежно від форми власності, якими забезпечують функціонування таких сфер охорона здоров'я, продовольче забезпечення, урядування та надання найважливіших державних послуг, енергозабезпечення, водозабезпечення, зв'язок та комунікації, фінансові та банківські послуги, функціонування інфраструктури транспортного забезпечення, сфери оборони, правопорядку та цивільного захисту, суб'єкти господарювання, які мають безперервний промисловий цикл, за умови забезпечення водіїв та пасажирів під час таких перевезень засобами індивідуального захисту в межах кількості місць для сидіння, передбаченої технічною характеристикою транспортного засобу або визначеної в реєстраційних документах на цей транспортний засіб і виключно за маршрутами руху, погодженими з органами Національної поліції, а також дотримання відповідних санітарних та протиепідемічних заходів;

- працівників, перерахованих вище, в міському електричному (трамвай, тролейбус) та автомобільному транспортному засобі, що здійснює регулярні пасажирські перевезення на міських маршрутах [4].

При цьому, до таких категорій застосовуються також обмеження щодо кількості пасажирів, яким можна перебувати в транспортному засобі – не більше 10 осіб. До того ж, віднесення до таких груп особи мають підтвердити відповідними документами: по-перше, потрібно документ, який їм видається їхніми роботодавцями і підтверджує, що та чи інша особа дійсно працює на певному підприємстві, фірмі чи організації і по-друге, необхідним є наявність документа, який підтверджує особу (паспорт, водійські права, воєнний квиток та інші).

Також забороненим є перевезення пасажирів метрополітенами міст Києва, Харкова і Дніпра та залізничним транспортом всіма видами внутрішнього сполучення, тобто приміським, міським, регіональним та дальнім. Проте дозволяється здійснення окремих пасажирських рейсів у внутрішньому залізничному сполученні (рішення щодо яких приймається в кожному окремому випадку за погодженням з Міністерством інфраструктури) й окремих пасажирських рейсів у міжнародному залізничному сполученні (рішення щодо яких приймається в кожному окремому випадку за погодженням з Міністерством інфраструктури, Міністерством закордонних справ та Адміністрацією Державної прикордонної служби) акціонерним товариством «Українська залізниця» [4].

Отже, можна зробити висновок, що таким чином обмежується не тільки право на укладення публічних договорів перевезення пасажирів транспортом загального користування, але й унеможлиблюється застосування

конституційного права на свободу пересування, яке закріплене в статті 33 Конституції України та статті 313 Цивільного кодексу України [1, ст. 33; 2 ст. 313].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №435-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
3. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 51. – Ст. 446.
4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. // Урядовий кур'єр. – 2020. – № 211.

Брошенська-Оринник Діана Сергіївна,
студентка 1 курсу магістратури факультету цивільної та господарської
юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент, Цибульська О.Ю.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТУ ГОЛОВНИМ ЛІКАРЕМ ТА ЙОГО ЗАСТУПНИКОМ З МЕДИЧНОЇ ЧАСТИНИ В УМОВАХ COVID-19

Пандемія коронавірусу сколихнула економіку та суспільний устрій в усьому світі. А загроза поширення COVID-19 в Україні та оголошений карантин має надзвичайно великий вплив на суспільне життя українців. Незважаючи на протиепідемічні заходи кількість лабораторно підтверджених випадків зростає, що і зумовлює збільшення кількості осіб, які перебувають на стаціонарному лікуванні в лікарнях, інфекційних відділеннях, госпіталях та інших медичних закладах. Зважаючи на такі обставини, доступ нотаріуса до таких осіб для реалізації своїх повноважень щодо посвідчення заповіту є ускладненим. Саме тому інститут заповіту, що прирівнюється до нотаріально посвідченого, набуває все більшого значення.

Актуальність даної теми дослідження зумовлена медико-соціальною, епідеміологічною ситуацією в країні, що призводить до виникнення певних правових питань щодо посвідчення заповіту та реалізацією особи своєї тестаментоздатності.

В науці цивільного права існує багато теоретичних досліджень, що стосуються питань спадкування, правового регулювання заповіту та його посвідчення. Над проблемами, пов'язаним із даним напрямком дослідження працювали: О.В. Дзера, Ю.О. Заїка, Л.О. Карамаза, О.М. Клименко, М.І. Панченко, С.Я. Рябовська, Н.О. Саніахметова, Р.О. Стефанчук, С.Я. Фурса, Є.О. Харитонов, О. Ю. Цибульська та багато інших.

Відповідно до ст. 1224 ЦК заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті[1]. Посвідчення заповіту за загальним правилом належить до повноважень нотаріуса, але у передбачених законом випадках посвідчувати заповіт мають право інші службові, посадові особи. Відповідно до ст. 1252 ЦК особа, перебуваючи на лікуванні у стаціонарному закладі охорони здоров'я (лікарні, госпіталі, іншому медичному закладі), має право на складення заповіту, який може бути посвідчений головним лікарем, його заступником з медичної частини або черговим лікарем відповідного закладу охорони здоров'я. Заповіти, посвідчені посадовими, службовими особами, прирівнюються до заповітів, посвідчених нотаріусами [1]. Дану норму відображено і в Законі України «Про нотаріат» та Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, прирівнюваних до нотаріально посвідчених, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 419. Перелік осіб, які вправі посвідчувати прирівняні до нотаріальної форми заповіти, є вичерпним і законодавчо закріпленим, а тому розширенню не підлягає [2].

До головного лікаря, його заступника з медичної частини або чергового лікаря, як і до нотаріусів, висуваються вимоги щодо зобов'язання щодо нерозголошення відомостей одержаних під час посвідчення заповіту та збереження нотаріальної таємниці. На думку Д. Журавльова, О. Коротюк та К. Чижмарь предмет нотаріальної таємниці охороняється законом як інформація з обмеженим доступом, а саме – таємна інформація. Таємна інформація охоплює відомості не тільки щодо особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальних дій, але й інформацію про надані консультації тощо [3, с. 52].

Дані службові особи повинні роз'яснити права та обов'язки фізичним особам, від імені яких посвідчуються заповіти. Для неможливості використання юридичної необізнаності осіб, що може призвести до завдання шкоди таким особам, їм повідомляють про правові наслідки, які можуть настати в результаті посвідчення заповіту.

Також на відповідних службових осіб покладається обов'язок здійснити перевірку відповідності заповітів, що посвідчуються, законодавчим вимогам, встановити дійсні наміри особи, що звертається за посвідченням заповіту,

роз'яснити порядок скасування та складення нового заповіту, а також з'ясувати чи наявні в неї будь-які заперечення щодо умов правочину [4].

Посадовим, службовим особам перед посвідченням заповіту необхідно з'ясувати обсяг цивільної дієздатності, керуючись нормами цивільного законодавства, а також встановити особу, що звертається за посвідченням заповіту.

Заповідач підписує заповіт у присутності посадової, службової особи.

При неможливості власноручного підписання заповіту особою через наявність хвороби або фізичної вади, за її дорученням, в її присутності та в присутності посадової, службової особи даний заповіт може бути підписаний іншою фізичною особою. Причини, через які особа не в змозі власноруч підписати заповіт, зазначаються у посвідчувальному написі. Проставлення на заповітах печаток для рецептів, довідок, листків непрацездатності, тощо заборонено.

При посвідченні заповіту обов'язковою умовою є присутність не менше двох свідків, якими можуть бути фізичні особи з повною цивільною дієздатністю. Скласти та посвідчувати заповіт необхідно у двох примірниках. Заводачу видається один із примірників, а другий примірник повинен бути переданий до державного нотаріального архіву за постійним місцем проживання заводача у той самий день [4].

Текст заповіту повинен відповідати вимогам чіткості і зрозумілості, дати необхідно позначати словами, вільні місця та незаповнені рядки повинні прокреслюватись.

Головний лікар, його заступники з медичної частини або черговий лікар реєструють посвідчені заповіти в реєстрі для реєстрації заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених. Форма даного реєстру встановлюється Міністерством юстиції України [4].

В Правилах передбачено підстави, за яких службова, посадова особа має право відмовити у посвідченні заповіту, зокрема якщо:

- вчинення такої дії суперечить законодавству,
- особою не подано документів, які є необхідними для вчинення нотаріальних дій
- посадова, службова особа не має права на вчинення такої дії;
- наявні сумніви щодо усвідомлення змісту, значення, правових наслідків даної дії фізичною особою, яка звертається за вчиненням нотаріальних дій або ця особа діє під впливом насильства;
- особа, яка не має необхідного обсягу дієздатності, звернулась із проханням про вчинення нотаріальної дії.

Ст. 55 Конституції України гарантує судовий захист прав і свобод людини і громадянина [5]. Тому у випадку неправомірної відмови у посвідченні заповіту, а також при неправильному посвідченні заповіту, особа, права якої порушено, має право звернутися до суду. Скарга подається до суду за місцезнаходженням лікарні (госпіталю, санаторію, іншого стаціонарного закладу охорони здоров'я)[4].

Отже, можна зробити висновок, за відсутності інституту «заповіту за надзвичайних обставин», який відомий в інших країнах, можливість посвідчення заповітів, що прирівнюються до нотаріально посвідчених має велике значення в умовах епідемічної ситуації, яка склалася в нашій країні. Проте головні лікарі, їх заступники з медичної частини не є фахівцями у галузі права і не мають достатньої компетенції в даній сфері, тому задля запобігання допущення техніко-юридичних помилок у заповітах, можуть звернутися до нотаріусів, зокрема використовуючи електронні засоби зв'язку чи за допомогою телефону для отримання юридичної допомоги та професійної консультації, про що зазначає і Нотаріальна палата України. Лише при спільній праці та взаємній допомозі можливо реалізувати гарантоване законодавством право на складення заповіту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
2. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. – К. : Істина, 2004 . Кн. 2 / ред. та авт. А. С. Довгерт [та ін.]. – [Б. м.] : Істина. – 2004. – 928 с.
3. Журавльов Д. В., Коротюк О. В., Чижмарь К. І. Правова охорона нотаріальної таємниці: монографія. – К.: ОВК. – 2017. – 190 с.
4. Порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.1994 № 419. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Нейкова Владислава Миколаївна

*Студентка 2-го курсу факультету адвокатури Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Веденюкова Крістіна Сергіївна,

*студентки 2-го курсу факультету адвокатури Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Костова Н.І.

СУДОВІ РЕФОРМИ В СВІТІ З ПОШИРЕННЯМ COVID-19

Ми живемо у час, коли нові події дуже швидко змінюють одна одну. Вони можуть бути як гарні так погані. Глобальні життєві ситуації кличуть за собою певні наслідки як звичаєві так і правові. Проблеми людства повинні відображуватись у правовій системі будь-якої країни у властивій їй манері. Проблема глобалізації та її наслідкам присвячено багато праць різних вчених. У цей тяжкий для людства час науковці приділяють багато уваги такій проблемі як світова пандемія COVID-19. Яку 11 березня 2020 року проголосила Всесвітня організація охорони здоров'я. Розкриваючи вище наведене, можна сказати, що рішення оголосити пандемією COVID-19 означає, що хвороба набула глобального поширення у всьому світі. Крім того, кількість людей, які хворіють, бо не мають імунітету до нового виду вірусу, критично зростає. Що потребує не тільки більш високої уваги до себе та свого здоров'я, а й до вдосконалення та доповнення окремих законодавчих актів.

Швидке поширення корона вірусної хвороби зумовило появу нових судових реформ по всьому світу, щоб забезпечити правове регулювання суспільних відносин у нових для людства умовах. Найбільш сприятливими виявилися держави із прецедентною системою права. Як показує практика, вони оперативно реагують на мінливі виклики, не очікуючи законодавчих змін. Тоді, як держави зі статутною системою права ще думають над тим, як забезпечити безпечну і безперебійну роботу судів. В першу чергу, суди переходять на дистанційне слухання справ, які повинні були розглядатися на судових засіданнях. Більшість країн запровадили слухання у режимі телефонних або відео конференцій. На нашу думку це дуже зручно, тому що сторони та їх захисники можуть перебувати далеко за межами суду, також, тому що для цього не потребується якесь особливе програмне забезпечення, а використовуються загальнодоступні програми які можна знайти у мережі інтернет [2].

З 12 березня і до (поки) невідомої дати, більша частина штатів у США запровадили дистанційний розгляд, окрема частина як обов'язкову процедуру,

більшість – як рекомендовану. Метою цих змін є намір мінімізувати ризик передачі коронавірусної хвороби і прискорити розгляд справ [4].

У Великій Британії 25 березня набрав чинності Закон про коронавірус 2020, який на рівні статутного права врегулював застосування дистанційної роботи судів, включаючи розгляд справ за аудіо чи відео посиланнями.

На період епідемії у Китаї продовжують працювати Інтернет-суди. Продовжують – тому що у цій країні вони існували і раніше. Наприклад, у Пекіні навантаження на такий суд залишилося не меншим, ніж раніше.

Окрім віддаленого розгляду, суди також запроваджують зняття з розгляду поточні справи, зосередившись лише на нагальних. Це справи які неможливо відкласти, наприклад: справи щодо домашнього насильства, кримінальні, питання щодо дітей та інші. Разом з цим обмежено або взагалі закрито доступ відвідувачів до будівель судів. Такі заходи було вжито у таких країнах як: Аргентина, Мексика, Бразилія, Канада, Італія, Німеччина та інші.

У Франції 25 березня міністром юстиції було видано наказ про продовження строків на розгляд лише «важливих» судових процесів. В Ірландії з 13 березня взагалі відклали розгляд справ, крім термінових випадків.

Україна сьогодні, на нашу думку, не відстає від своїх світових колег. Орієнтиром, на сьогоднішній день для судів стали рекомендації, затверджені Радою суддів України від 17 березня 2020 року № 19. Найголовнішими нововведеннями у роботу судів стали: робота канцелярій судів у безконтактному режимі; можливість дистанційного ознайомлення з матеріалами справи; перенесення раніше призначених справ на невизначені дати [1].

Також, з'явилися процесуальні нововведення у роботі судів. Для того, щоб згладжувати вплив загальноприйнятого карантину на державу в цілому став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)», який набув чинності 2 квітня 2020 року. Цей закон вносить зміни що стосуються цивільного, адміністративного та господарського процесів. Звертаємо увагу, що більшість змін вводяться тільки на період карантину (сьогодні це до 24 квітня 2020 року), запровадженого на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [3].

Основною проблематикою, яку ми виявили є те, що окремі справи не будуть розглядатися у найближчий час, дистанційний розгляд справ не зовсім

зручний (це обумовлене тим, що за такий короткий проміжок часу неможливо розробити сталу систему взаємодії суду з громадянами) [1].

Підводячи підсумки вище зазначеного, можна сказати, що законодавча влада різних країн швидко реагує на несподівано виникаючі обставини. Україна вдало позичає досвід європейських країн і розробляє необхідні конкретно для нашої держави норми. Позитивною стороною роботи судів на сьогоднішній день, є те, що суди не припиняють свою роботу. Так само виникнення дистанційної роботи, яку, з великою ймовірністю будуть практикувати і після виходу всіх країн з карантину. Негативним аспектом цієї ситуації є те, що деякі справи залишаються без розгляду і робота судів значно сповільнилася. На наш погляд, розглядаючи світову пандемію з боку судових реформ, можна зробити висновок що закон не стоїть осторонь від світової проблеми, нововведення приймаються і значно впливають на життя суспільства. Але це досвід, який дозволяє державам забезпечувати безпеку своїх громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іван Боков, юрист практики вирішення комерційних спорів Arzinger, адвокат, Світлана Лапіцька, юрист практики вирішення комерційних спорів Arzinger, адвокат//Стаття «Як здійснюється правосуддя в період карантину?» [Електронний ресурс] Режим доступу: https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/194378_yak-zdysnyutsya-pravosuddya-v-perod-karantinu

2. Роман Куйбіда, заступник голови правління Центру політико-правових реформ//Стаття «Як COVID-19 змушує суди працювати креативно в нових умовах?» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://rpr.org.ua/news/yak-covid-19-zmushuie-sudy-pratsiuvaty-kreatyvno-v-povykh-umovakh/>

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» //від 30.03.2020// № 540-IX(статус: чинний) [Електронний ресурс] Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/view/t200540?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.243372293.1417557158.1586789547-1449506159.1586789547

4. Кабінет Міністрів України постанова «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» //від 11 березня 2020 р. //№211 [Електронний ресурс]Реж.доступу:https://ips.ligazakon.net/document/view/kp200211?_ga=2.243372293.1417557158.1586789547-1449506159.1586789547

Войцехівська Діана Богданівна,
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д.ю.н., професор Чанишева А. Р.

ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ COVID-19

Актуальність теми полягає в тому, що на даний момент карантинні заходи мають великий вплив на реалізацію людиною своїх прав та не всі громадяни усвідомлюють, які вони мають права та чи обмежені вони в умовах COVID-19, тому потрібно розглянути саме основоположні конституційні права такі, як право на життя та право на охорону здоров'я.

Звісно, обмеження, які встановлює Уряд викликають незадоволення у багатьох людей. Більшість незгодних з таким режимом навіть не намагаються дотримуватись введених правил карантину, адже вважають такі заходи порушенням їх конституційних прав. Багато підприємств, фізичних осіб – підприємців втрачають прибуток, учні та студенти змушені навчатись дистанційно, що є менш ефективним, ніж очна форма навчання, багато людей не можуть ходити на роботу, а вихід працівника на карантинну відпустку не оплачується роботодавцем, що призводить до фінансових проблем громадян. Такі обмеження у всьому світі чи не вперше за історію людства. Алгоритму дій немає, а тому Уряд повинен швидко та ефективно протидіяти вірусу будь-якими способами, що не суперечать законодавству.

На даний момент в Україні діє режим надзвичайної ситуації введений Розпорядженням КМУ від 20 березня 2020 р. Варто звернути увагу на таке обмеження, яке було встановлено від 6 квітня 2020 р. постановою Кабінету Міністрів №255, а саме: знаходження в громадських місцях без засобів індивідуального захисту (маска, респіратор, в т.ч. виготовлені самостійно).[1]

Такий захід є необхідним для того, щоб вберегти себе та інших від вірусу. 6 квітня 2000 р. був прийнятий Закон «Про захист населення від інфекційних хвороб». Саме цей закон регулює повноваження державних органів щодо дій по боротьбі з епідемією. В ньому зазначено, що масками чи респіраторами громадяни повинні бути забезпечені за державні кошти, але на даний момент такий механізм не налаштований, тому усі змушені купувати засоби індивідуального захисту за власний кошт. За недотримання пунктів постанови КМУ порушник повинен понести адміністративну відповідальність. Тобто виникають суперечливі випадки при вирішенні справ щодо порушення Постанови КМУ. Прикладом є судові рішення від 08.04.2020 № 717/422/20 Кельменецького районного суду. Згідно цієї справи, чоловіку було висунуто обвинувачення за знаходження у громадському місці без маски, що порушує

п.2 Постанови КМУ, проте цей громадянин не мав змоги у своєму населеному пункті придбати такий засіб захисту або виготовити його. Справу закрили через відсутність складу адміністративного правопорушення, адже в нормативно-правових актах не є встановлено обов'язковість засобів індивідуального захисту, проте як уже зазначалось, ними повинна забезпечувати громадян саме держава за державний кошт. Тобто Уряд встановленням таких заходів намагається забезпечити право на життя та охорону здоров'я, але через невідповідність, недоліки в механізмі здійснення та дотримання законів України самою владою, недостатність потрібного обладнання, матеріалів та коштів для даної ситуації не дають можливості в повній мірі боротись з COVID-19.

Поки Урядом не введений режим надзвичайного стану, проте, якщо ситуація буде погіршуватись і поширення COVID-19 відбуватиметься значними темпами, то такий метод протидії також повинен бути застосований. Кожен повинен розуміти необхідність таких мір, проте громадськість, скоріш за все, буде мати думку, що влада цими обмеженнями порушує їх права та свободи. Слід зазначити, що такі обмеження не суперечитимуть законодавству, адже в ст. 64 Конституції України вказано, що при введенні надзвичайного стану можуть бути обмежені певні права, але обов'язково повинні бути зазначені строки такого обмеження. Адже щоб захистити таке основоположне конституційне немайнове право, як право людини на життя та охорону здоров'я, такі заходи є необхідними. Тому що право на життя ніхто і ніколи не може обмежувати, адже воно гарантує фізичне існування і є умовою забезпечення здійснення всіх інших прав людини.[2] Тобто іноді певні права фізичної особи можуть зазнавати обмежень, що зумовлено потребою охорони громадського здоров'я. Прикладом може бути практика ЄСПЛ, а зокрема рішення в справі «Соломахін проти України», в якому було зазначено, що обмеження прав фізичної особи може бути виправдане, якщо це допоможе уникнути поширення інфекційної хвороби та забезпечить охорону здоров'я населення. [3]

Отже, на підставі даного дослідження можна зробити такі висновки: на даний момент Уряд прагне максимально забезпечити фундаментальне право на життя та охорону здоров'я, адже саме воно є умовою забезпечення здійснення всіх інших прав людини. Але щоб у громадян не виникало сумнівів, щодо законності здійснюваних владою заходів, ст. 64 Конституції України потребує перегляду та чіткого визначення в ній причин, через які їхні права можуть бути обмежені, адже на даний момент там вказано лише воєнний та надзвичайний стан, а обмеження існують і без введення цих станів, через що і виникають сумніви.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коронавірус в Україні: юридичні аспекти. За редакцією М. Лебедев, О. Мельник тощо. – 2020. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.golaw.ua/uk/article/coronavirus-in-ukraine-legal-aspects
2. Лещенко В.В Права людини на життя та охорону здоров'я – методологічна основа державного управління здравооохоронною сферою: вступ до проблеми // Державне управління: теорія та практика. – 2013. – №1 – с. 203.
3. Сенюта І. Чи законне обмеження на карантин за умов коронавіруса 2019 // Юридична газета online. – 2020. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-zakonne-obmezheniya-na-karantin-za-umov-koronavirusa-2019.html
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. – № 30. – ст. 141.
5. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000. – № 29. – ст. 228.

Іващенко Марія Михайлівна, Назарець Діана Богданівна,
*Студентки 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Деревнін В.С.*

АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЗГІДНО ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19, СПРИЧИНЕНОЇ КОРОНАВІРУСОМ SARS-COV-2»

Спалах пандемії COVID-19 вразив більшість країн світу та, на жаль, не оминув й Україну. Боротьба з цією інфекційною хворобою спричинила певні зміни до законодавства, на які слід звернути увагу.

11 березня 2020 року була прийнята постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-COV-2» [1]. Ця постанова містить перелік обмежень, необхідних для боротьби з поширенням вірусу. Водночас слід наголосити на деяких аспектах, що ставлять під сумнів законність діяльності уряду.

Перш за все, обмеження, введені згаданою постановою, зокрема, стосуються права на свободу пересування, гарантованого Конституцією України, де зазначається: «Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень,

які встановлюються законом» (стаття 33 Конституції України) [2]. Право на свободу пересування також встановлено статтею 313 Цивільного кодексу України [3].

Звісно, право на пересування не може бути абсолютним, як з точки зору суспільних інтересів, так і з точки зору прав та свобод інших осіб. Саме тому, законодавцем було зазначено, що свобода пересування підпадає під «обмеження, які встановлюються законом» [2]. При цьому стаття 33 Конституції України не делегує право визначати такі обмеження права на свободу пересування поза законом, оскільки це б суперечило положенням частини 1 статті 92 Конституції [2].

Щодо змін про право на вільне пересування, можна виділити основні аспекти:

- пересування по вулиці лише з документами. Наявність у людини документів дозволить перевірити, чи не мусить вона бути на самоізоляції, або в обсервації. А також це дасть можливість органам правопорядку застосовувати адміністративну відповідальність для порушників правил карантину;

- вулицею можна пересуватися лише вдвох. Виняток – супроводження дітей незалежно від їх кількості [1].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 року «Про переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим надзвичайної ситуації» на всій території України був встановлений режим надзвичайної ситуації [4].

Надзвичайна ситуація, згідно Кодексу цивільного захисту України, обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [5].

В свою чергу Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» передбачає такі можливі межі обмеження свободи пересування при встановленні карантину в умовах надзвичайної ситуації: 1) до відміни карантину, його територію можуть залишити особи, які пред'явили довідку, що надає право на виїзд за межі території карантину (частина 4 статті 29); 2) місцеві органи влади та органи місцевого самоуправління мають право установлювати особливий режим в'їзду на територію карантину та виїзду з нею

громадян і транспортних засобів, а у разі необхідності – проводити санітарний огляд речей, багажу, транспортних засобів та вантажів (частина 5 статті 30); 3) обов’язковій госпіталізації у спеціалізовані лікарні підлягають хворі на особливо небезпечні та небезпечні інфекційні хвороби, а також особи з симптомами таких хвороб [6]. Відтак, постанова уряду може вважатися лише такою, що носить рекомендаційний характер.

Водночас, згідно з постановою Кабінету Міністрів України №211, заборонено перебування в усіх громадських місцях без вдягнутих засобів індивідуального захисту [1].

Також актуальним є питання щодо перевезень. На період карантину заборонили регулярні та нерегулярні перевезення, перевезення пасажирів метрополітенами та залізничним транспортом, окрім легкових автомобілів як власного та приватного нерухомого майна, службових транспортних засобів, працівників державної служби та працівників важливих послуг як енергопостачання, водозабезпечення, банківських та фінансових послуг, лікарів при умові забезпечення водіїв та пасажирів засобами індивідуального захисту. [1].

Аналізуючи актуальні питання цивільних правовідносин під час поширення COVID-19, слід зазначити ті, що стосуються кредитних договорів та оренди.

На період дії карантину заборонено підвищувати процентні ставки за кредитними договорами [1]. Ця норма також передбачена змінами до Закону України «Про банки і банківську діяльність» (ч. 9 Розділ VII Прикінцеві положення): «У період здійснення в Україні заходів щодо запобігання виникненню, поширенню і розповсюдженню епідемій, пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19) забороняється підвищення процентної ставки за кредитним договором» [7].

Також, згідно з частиною 6 статті 762 Цивільного кодексу України: «Наймач звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає» [3]. Обставини, що є причиною неможливості використовувати найняте майно наймачем, можуть бути пов’язані як з діяльністю наймодавця, так і з певними об’ставинами – наприклад, непереборною силою. Карантин, постановою Кабінету Міністрів України № 211, віднесено саме до такої обставини. Отже, на період дії карантину наймач може бути звільнений від плати за користування майном за виключенням, якщо майно частково використовується.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-COV-2» № 211 від 11 березня 2020 року зі змінами від 02 квітня 2020 року
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30
- 3 Цивільний кодекс // Відомості Верховної Ради України, 2003, №№40-44. [Електронний ресурс]: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perevedennya-yedinoyi-derzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-u-rezhim-nadzvichajnoyi-situaciyi-338250320>
5. Кодекс цивільного захисту України // Відомості Верховної Ради, 2013, № 34-35
6. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» // Відомості Верховної Ради України, 2000, №29
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради, 2001, № 5-6

Замковенко Ольга Богданівна,
студентки I курсу магістратури соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Адамова О.С.

ОПЛАТА ОРЕНДИ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

На даний час по всій території України було оголошено карантин у зв'язку з пандемією коронавірусу. Через це, в нашій державі великих збитків зазнають заклади харчування, туризм, кінотеатри, салони краси, а також було скасовано багато різних масових заходів та свят. Тому виникає питання, як бути підприємцям з оплатою оренди приміщень для підприємницької діяльності, які вони на даний час не в змозі використовувати?

Відповідно до Постанови КМУ від 16.03.2020 року № 215, з 17.03.2020 року в країні забороняється робота торговельно-розважальних центрів, закладів громадського харчування, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного і побутового обслуговування населення.[1]

У зв'язку з тим, що влада дозволила працювати лише аптекам, автозаправним станціям та продуктовим магазинам, очевидно, що інші підприємства не можуть використовувати орендну площу, а це означає, що вони втратять свій прибуток. Тому для кожного підприємця актуальним є питання оплати орендних платежів в період карантину та особливостей використання форс-мажору як обставини, що звільняє від сплати таких платежів.[2]

Відповідно до ст. 283 ГК України, за договором оренди одна сторона передає другій стороні за плату на певний строк у користування майно для

здійснення господарської діяльності. Така ж норма закріплена й у ч. 1 ст. 759 ЦК України, відповідно до якої наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.

Щоб вирішити проблему з орендною платою і з виконанням своїх зобов'язань певними категоріями малого і середнього бізнесу, парламент офіційно визнав карантин форс-мажором. Відповідно до ст. 14¹ ЗУ «Про торгово-промислові палати в Україні», форс-мажором визначається, як надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами.[3]

Але, на думку ТТП України карантин не являє собою форс-мажорну обставину. Форс-мажорними обставинами можуть визнаватися лише ті наслідки, які настали після введення карантину, тобто конкретні перешкоди, які призвели до невиконання зобов'язань.

Як і будь-яка непередбачена подія, введення карантину створює певний ефект раптовості і непередбачуваності для багатьох підприємців. Будь-який бізнес, країна чи світова економіка проходить в своєму розвитку три етапи : турбулентність, статику і динаміку. По суті, це і є те, що зараз відбувається у зв'язку з епідемією коронавірусу – це чергова турбулентна подія, яка призводить до того, що руйнуються раніше створені системи і інститути, втрачається стійкість і створюються нові елементи взаємодії.[4]

Слід підкреслити, що законодавство України передбачає підстави зменшення плати або звільнення від сплати оренди. Так, відповідно до ч. 4, ч. 6 ст. 762 ЦК України, наймач має право вимагати зменшення плати, якщо через обставини, за які він не відповідає, можливість користування майном зменшилася; наймач звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не було використане ним через обставини, які від нього не залежали.

Для того, щоб зрозуміти зміст вказаних норм, необхідно визначити, що означає «неможливість користуватись майном», в контексті ч. 6 ст. 762 ЦК України. Саме Велика Палата Верховного Суду дала відповідь на це запитання. Так, неможливістю користування орендованим майном є «безпосередня неможливість використовувати передане у найм майно, бути допущеним до приміщення, знаходитися у ньому та інше». Тобто орендар звільняється від сплати орендної плати, якщо він з підстав об'єктивної неможливості не був в змозі реалізувати жодну правомочність орендаря майна, зокрема правомочність бути допущеним до приміщення, знаходитись у ньому, зберігати у ньому речі. При цьому, якщо орендар може реалізувати хоча б одну з своїх правомочностей, то він не може бути звільненим від обов'язку сплачувати

орендну плату. У такому випадку, наймач може лише вимагати зменшення орендної плати, відповідно до ч. 4 ст. 762 ЦК України.[5]

Отже, у зв'язку зі складною ситуацією в країні, яка викликана епідемією коронавірусу, орендар може бути звільненим від сплати орендної плати в період карантину лише у випадку, якщо він не може використовувати це майно, а саме: мати доступ до приміщення, знаходитися у ньому, зберігати свої речі чи використовувати для власних потреб. Перелічені положення чинного законодавства також дають право орендарю ініціювати зміни до договору оренди, зменшення орендної плати або ж звільнення від неї в період карантину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 // Офіційний вісник України. – 2020. – № 27. – Ст. 994.
2. Онищенко О. Оренда від час карантину : платити не можна домовитись [Електронний ресурс] // Ліга: Закон Бізнес. – 2020. – Режим доступу: https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/194283_orenda-pd-chas-karantinu-platiti-ne-mozhna-domovitisya.
3. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 17. 03. 2020 р. // Відомості Верховної Ради України від 03. 04. 1998. – № 13. – Ст. 52.
4. Шкарапута В. Карантин – большой форс-мажор для бизнеса. Но этим не стоит злоупотреблять [Електронний ресурс] // Ліга.Бізнес. – 2020. – Режим доступу: <https://biz.liga.net/ekonomika/all/opinion/karantin-bolshoy-fors-major-dlya-biznesa-no-etim-ne-stoit-zloupotreblyat>.
5. Нечваль Я. Орендна плата під час карантину: платити чи ні?. – 2020. – Режим доступу: https://protocol.ua/ru/orendna_plata_pid_chas_karantinu_platiti_chi_ni/.

Кедик Ярина Володимирівна,
*студентка 4 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцент Гофман О. Р.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Поведінка учасників судового процесу є однією з передумов реалізації принципу ефективного судового захисту. Тому, у новому Господарському процесуальному кодексі України введено інститут відповідальності за зловживання процесуальними правами, що є передумовою для реалізації своєчасного захисту порушеного права чи інтересу.

Визначення зловживання процесуальними правами не надано в господарсько-процесуальному законодавстві, проте в ч. 2 ст. 43 ГПК [1] надано

перелік дій, що вважаються зловживанням процесуальними правами. Слід зазначити, що даний перелік не є вичерпним, тому суд на власний розсуд може визнати інші дії учасників справи такими, що є перешкодою для ефективного розгляду справи.

В літературі також немає загальноприйнятої думки, щодо визначення зловживання процесуальними правами. Так, Резнікова В. В. під зловживанням правом пропонує розуміти вольову та усвідомлену діяльність (дії) суб'єкта з недобросовісної реалізації свого суб'єктивного права не за його призначенням, що заподіює шкоду суспільним інтересам та/або особистим інтересам третіх осіб чи створює реальну загрозу її заподіяння при формальній правомірності такої діяльності (дій) [2].

На думку Петренко В.С. зловживання процесуальними правами можна визначити як дії або бездіяльність учасників процесуальних правовідносин, які спрямовані на реалізацію належних їм процесуальних прав з метою заподіяти майнову або нематеріальну шкоду іншим учасникам процесу, або як діяльність, спрямовану на реалізацію належній такій особі прав всупереч закону [3, с. 16].

На нашу думку, зловживання процесуальними правами являє собою задоволення учасниками процесу своїх інтересів, що стосуються господарського спору, шляхом використання наданих ним прав не за призначенням. Тобто зловживання процесуальними правами являє собою дії учасників, що направлені на затягування процесу розгляду справи, спричинення іншій стороні негативних наслідків, введення в оману суду або вплив на неупередженість суду.

В ст. 43 ГПК [1] зазначається, що будь-які учасники судового процесу, представники учасників зобов'язані добросовісно користуватися своїми процесуальними правами, крім того, не допускається зловживання процесуальними правами. Але, на жаль, з боку учасників судового процесу, наведена норма виконується не завжди і в цьому випадку нагальною стає потреба в механізмі впливу на цих недобросовісних суб'єктів.

Найефективнішим способом боротьби з будь-якими негативними явищами, в тому числі з правопорушеннями, є превенція. Проте, в законодавстві немає визначеного переліку заходів з попередження, тому не завжди є можливість точно визначити, чи були намагання запобігти зловживанню. Тому, для превенції зловживання процесуальними правами є обов'язковим конкретизація дії суду, що буде сприяти недопущенню таких зловживань.

Також механізмом, що має вплив на дотримання процесуального законодавства є штраф, застосування якого для даного випадку передбачено п. 2, ч. 1 ст. 135 ГПК [1].

Відповідальність, що встановлюється в грошовій формі, передбачена також в ч. 9 ст. 129 ГПК [1], де зазначено, що в разі зловживання стороною або її представником процесуальними правами, суд вправі покласти на цю сторону судові витрати незалежно від результату вирішення спору.

Ми вважаємо, що грошові санкції сприятимуть дотриманню процесуального порядку розгляду справи з боку учасників, але, слід зазначити, що матеріальні зобов'язання будуть дієвим і матимуть змогу вплинути на бажання застосувати права не за призначенням лише у випадку суттєвого стягнення з учаснику процесу.

Також, одним з методів боротьби зі зловживанням процесуальними правами є повернення або залишення без розгляду заяви учасника. Такі дії доцільно застосовувати під час зловживань на етапі, наприклад, подання позовної заяви, коли з метою маніпулювання автоматизованою системою розподілу судових справ подається кілька позовів до одного й того ж відповідача з тим же предметом та за тих самих підстав.

Наступним механізмом боротьби з зловживанням процесуальними правами, що стосується представників, є постановлення судом окремої ухвали, в випадку порушення законодавства адвокатом або прокурором, яка направляється до дисциплінарних органів за місцем їх роботи.

Таким чином, можна сказати, що застосовуючи до учасників процесу, які зловживають своїми процесуальними правами, примусових заходів суд матиме змогу захистити від неправомірного впливу не лише себе, а, головне, і суб'єктів судового процесу, які дотримуються законодавчих приписів і користуються своїми правами за призначенням, а зазначені в законодавстві види відповідальності за зловживання процесуальними правами, якщо і не є абсолютним виключенням їх виникнення, але точно сприяють зменшенню кількості таких зловживань. Хоча і існують моменти, що потребують доопрацювання, зокрема, визначення розміру грошових санкцій за зловживання процесуальними правами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
2. Резнікова В. В. Відповідальність учасників господарського процесу за зловживання правами та невиконання процесуальних обов'язків [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://univer.km.ua/visnyk/1653.pdf>
3. Петренко В.С. Механізм запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами у цивільному судочинстві / В.С. Петренко//Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії: матеріали круглого столу. – Одеса : Фенікс, 2015. – 90 с.

Максютенко Євгеній Володимирович,
*студент 1-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської
юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Цибульська О.Ю.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НА ПЕРІОД КАРАНТИНУ У ЗВ'ЯЗКУ З COVID-19

Актуальною проблемою, з якою зіткнулися всі учасники цивільних правовідносин (без виключення), на сьогодні є епідемія так званого «Коронавірусу» по всій нашій планеті. Україна, як і більшість країн світу, зазнала значних втрат в усіх сферах у зв'язку із поширенням «COVID-19». В нашій країні було введено карантин на всій території держави, яким було запроваджено велика кількість обмежень та заборон, внаслідок чого виникло безліч проблем щодо продовження виконання договірних зобов'язань під час карантину. Оскільки діяльність великої кількості фізичних та юридичних осіб була призупинена, то виникає запитання, як бути з відповідальністю за невиконання зобов'язань у цей складний для всіх час? Чи можливо уникнути відповідальності за порушення умов договору, якщо його невиконання було спричинено карантинном? Ці та багато інших питань турбують безліч осіб, які втрачають можливість для нормального функціонування своєї підприємницької діяльності. Таким чином, ця тема, в умовах карантину, є надзвичайно актуальною.

В березні цього року було прийнято та вступив в силу Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». Водночас, цим законом було внесено зміни до Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», якими в ч.2 ст. 14-1 карантин було віднесено до переліку форс-мажорних обставин. Таким чином, на законодавчому рівні було зафіксовано те, що карантин є форс-мажорною обставиною [1].

Однак, слід зазначити, що такі зміни не означають, що сторона в договірному зобов'язанні, яка його порушила, автоматично звільняється від відповідальності перед іншою стороною. Оскільки для засвідчень форс-мажорних обставин необхідно довести одночасно як наявність форс-мажорних обставин, які можуть бути передбачені як законом чи договором, так і неможливість виконання зобов'язання саме у зв'язку із настанням таких обставин [2].

Також необхідно вказати, що у зв'язку із визнанням карантину форс-мажорною обставиною, особу може бути звільнено саме від відповідальності за неналежне виконання зобов'язання, а не від виконання самого зобов'язання. Наприклад, якщо підприємство не буде працювати у період карантину, його

буде звільнено від сплати неустойки (штрафу чи пені) за прострочення, зокрема, орендної плати, але відповідно до договору оренди воно все ще буде зобов'язано сплачувати плату за цим договором.

Однак, щодо самої орендної плати було внесено зміни до Цивільного кодексу, в яких зазначається, що до завершення карантину, згідно з установленим законом порядком, наймач має право на звільнення від орендної плати. Це означає, у разі якщо орендар був позбавлений можливості в користуванні майном за його призначенням (також і в тому випадку, якщо законом було заборонено діяльність, яка проводилась орендарем до карантину), то він буде звільнений від сплати орендної плати, яка була встановлена договором. Можна зробити висновок, що в даній ситуації карантин не виступає форс-мажорною обставиною, тобто можливо стверджувати, що відсутня необхідність в отриманні сертифікату ТПП України для кожного окремого договору, оскільки карантин виступає як окрема підстава для звільнення від сплати орендної плати [3] .

Необхідно також сказати, що у випадках фінансової та економічної кризи, зростання курсу іноземних валют відповідно до національної валюти України, відсутність на ринку товару, який є необхідним для виконання зобов'язання та інших негативних наслідків, викликаних «Коронавірусом», не йдеться мова про визнання їх форс-мажорними обставинами.

Отже, можливо зробити висновок, що на період карантину введеного на території України, сторона в договорі, яка не виконала або неналежно виконала свої зобов'язання відповідно до умов договору, може бути звільнена від відповідальності за таке порушення, але тільки в тих випадках, якщо таке порушення було викликане саме у зв'язку із настанням карантину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 року № 530-IX// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20>
2. Цивільне право України: Підручник // Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова. – К.: Істина, 2003
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003 – №№ 40-44 – ст.356 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

*Мала Олена Михайлівна,
студентка 2 курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Костова Н.І.*

ЯК COVID-19 ЗМУШУЄ СУДИ ПРАЦЮВАТИ КРЕАТИВНО В НОВИХ УМОВАХ

Через швидке розповсюдження інфекції (COVID-19) спричинило стрімкі судові реформи, як в Україні так і за її межами, для того щоб в таких складних умовах забезпечити доступ до правосуддя. З'ясувалося, що держави із прецедентною системою права найбільш пристосовані. У той час як уряди і парламенти різних держав статутного повноваження ще розмірковують, як забезпечити службу судів так щоб це було безпечно і швидко [1].

Відомо, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню коронавірусу COVID-19 в Україні» від 11.03.2020 р. № 211, відповідно до ст. 29 Закону «Про захист населення від інфекційних хвороб» для запобігання поширенню коронавірусу в Україні. Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій з 10.03.2020 було прийнято рішення. З 12.03.2020 р. по 3.04.2020 р. по всій Україні створено карантин.

Зокрема, судових процесів у судах практично немає, при цьому переважна більшість суддів скасовують судові слухання, щоб запобігти виникненню та поширенню гострого респіраторного захворювання, спричиненого коронавірусом COVID-19. У деяких судах введено окремий графік роботи судової контори, а саме до 13:00 та охорона не дозволяє бути великій групі людей в офісі, або забезпечує доступ приміщення для відвідування кількох працівників. Всі відвідувачі суду обстежуються на ознаки респіраторних захворювань, а саме шляхом вимірювання температури [2].

30 березня під час засідання Верховної Ради було здійснено спробу вирішити проблеми, пов'язані з роботою судів під час пандемії коронавірусу. Нарешті, члени парламенту прийняли закон, що дозволяє проводити відео конференції в адміністративних, цивільних та господарських процесах, а також у кримінальних справах – поки що лиш у першому читанні.

Рішенням може бути використання інших загальнодоступних систем відео конференцій (Skype, Zoom, Google Meets тощо), але суди, можливо, не захочуть давати «творчого» тлумачення процесуальному законодавству, – пояснює ЦППР.

На перший погляд, запропонований метод здається здійсненим, але проблеми можуть виникнути під час спілкування у так званому «судовому

процесі» – технічних проблемах таких як переривання зв'язку», – написав суддя Київського окружного адміністративного суду Руслан Арсірій у Facebook.

Державна судова адміністрація у відповідь на критику намагається швидко вирішити проблему. У відомстві зауважують, що підготовка всього законодавства щодо переходу на віддалену роботу правосуддя та доопрацювання системи «Електронного суду» вже до 1 червня може бути завершена.

США та багато європейських країн ще з початку карантину перенесли свої системи на дистанційну роботу. Однак в Україні бюрократичні затримки, а також традиційна відсутність фінансово-технічних можливостей цього не припускають. До цих пір масовий переказ справ «на потім» є найбільш широко використовуваним і фактично єдиним доступним методом для українських суддів [3].

Вища рада правосуддя зробила крок до того щоб було простіше в умовах пандемії коронавірусу. Лише 26 березня, через два тижні після початку карантину, суд дав такі рекомендації: безперервне судочинство у невідкладних справах відповідно до процесуального кодексу; проведення судових засідань у режимі реального часу через Інтернет; організація під час карантину гнучких графіків роботи суддів та працівників суду, нарад суддів для визначення призначення суддів для вирішення процедурних проблем та невідкладних справ у конкретних видах проваджень;

обмежити доступ до судових справ осіб, які не є учасниками провадження; індивідуально проводити судові слухання з використанням суддями та сторонами; перехід на обробку електронної кореспонденції; звернення уваги сторін суперечки на можливість перенесення справ у зв'язку карантинном.

Верховна Рада України 30 березня прийняла закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)». Також, закон передбачав на карантинний період: автоматичне продовження строку звернення до суду та тривалості провадження у цивільних, господарських та адміністративних справах на час карантину; надання учасникам цивільних, господарських та адміністративних справ права брати участь у спорах щодо відео конференцій, використовуючи власні технічні засоби за межами суду; особистість учасника підтверджується за допомогою електронного цифрового підпису, у разі його відсутності у порядку, встановленому актом про єдиний державний реєстр та документами, що підтверджують громадянство України, що засвідчують особу або її спеціальний

статус; надання суду права обмежити доступ до слухання особам, які не є учасниками судового розгляду, якщо участь у слуханні є загрозою життю чи здоров'ю даної особи. Для подолання цих проблем судова влада повинна продемонструвати єдність у розробці заходів реагування на COVID-19. Нам потрібна максимальна відкритість не тільки в публікації рішень, але і в поясненні їх логіки та оперативної комунікації, використовуючи створені засоби комунікації. Правила легше дотримуватися, якщо їх розуміють і люди розуміють їх переваги. Не повинні недооцінювати право на громадські слухання, фактично закриваючи судові слухання від «сторонніх людей». Обмеження можливі лише виходячи з необхідності дотримання соціальної відстані між людьми в залі суду (1, 5-2 м) та використання засобів захисту. Переконатися, що якщо суд обмежить доступ до судових слухань для відвідувачів, то обов'язкова відео конференція цієї зустрічі повинна бути надана в Інтернеті. Для запобігання широкомасштабному припиненню правосуддя можливим варіантом законодавчого карантину судового провадження є створення судового органу для встановлення поважної причини пропущення покарання якщо воно підпадає під карантин. Те саме має стосуватися кримінальних справ, якщо прокуратура не дотрималася цього терміну. Його слід продовжувати лише на період карантину, оскільки зазвичай немає сенсу продовжувати, наприклад, однорічний період, який розпочався незадовго до введення карантину. Крім того, закон повинен передбачити, що за адміністративними правопорушеннями дисциплінарні справи карантинні строки не включаються до строку давності та тривалості провадження. Для віддаленого управління справами покладайтеся на досвід інших країн, які використовували загальнодоступні програми відео конференцій (Skype, Zoom, Google Meet тощо) та дозволяють учасникам віддалено брати участь, розширюючи, таким чином, сферу питань, які суди можуть слухати навіть під час карантину [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Як COVID-19 змушує суди працювати креативно в нових умовах? [Електронний ресурс].- Режим доступу: https://lb.ua/blog/roman_kuibida/453985_yak_covid19_zmushuie_sudi_pratsyuvati.html
2. Як працюють органи судової влади в умовах карантину [Електронний ресурс].- режим доступу: https://zib.com.ua/ua/141910_yak_pracyuyut_organ_sudovoi_vladi_v_umovah_karantinu.html
3. Вірусна повістка: як українські суди працюють під час карантину [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/virusnaya-povestka-ukrainskie-sudy-rabotayut-1585727224.html>

4.ВРП рекомендує у невідкладних справах здійснювати судочинство безперервно [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/vrp-rekomenduye-u-nevidkladnyh-spravah-zdijsnyuvaty-sudochynstvo-bezperervno/>

*Мархайчук Дарія Миколаївна,
студентка 3-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Вороніна Н.В.*

ПОНЯТТЯ НЕУСТОЙКИ ТА ЇЇ СПЛАТА В УМОВАХ COVID-19

Засоби забезпечення виконання зобов'язань визначаються як засновані на законі, способи впливу на суб'єктів з метою їх примушення до дотримання прав та законних інтересів інших осіб та належному виконанню зобов'язання, які регулюється главою 49 Цивільного кодексу України.

Право на неустойку виникає незалежно від завдання збитків кредиторі невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання. У разі, якщо боржник не відповідає за порушення зобов'язання, кредитор не має права на неустойку відповідно до ст.617 ЦК України [1].

У чинному ЦК України виділяються такі форм неустойки, як штраф та пеня. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання.

Враховуючи це положення, виділяють такі особливості штрафу: обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, може встановлюватися у різних випадках порушень зобов'язань (виконання неналежним способом, порушення умов про кількість, якість товарів, робіт, невиконання зобов'язання).

Законодавством передбачені такі види штрафу: 1) штраф у конкретній грошовій сумі; 2) штраф у відсотковому відношенні до суми всього зобов'язання або до не виконаної його частини; 3) штраф у розмірі всієї вартості предмета зобов'язання; 4) штраф у кратному розмірі до вартості предмета зобов'язання. Використання одного з цих видів визначається договором сторін у кожному конкретному випадку.

Інша форма неустойки – пеня, яка обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Їй притаманні такі ознаки: застосовується лише у грошових зобов'язаннях, може встановлюватися тільки за порушення умови про строки виконання зобов'язання, обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно

виконаного зобов'язання, має триваючий характер, нараховується за кожний день прострочення.

Таким чином, законодавче закріплення ознак штрафу та пені носить імперативний характер. Існують також такі види неустойки, які законодавством чітко не регламентовані, але можуть застосовуватися за домовленістю сторін. Це неустойки, що визначаються у твердій сумі або у кратному розмірі до суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, триваючі неустойки за прострочення виконання негрошового зобов'язання; неустойки, що нараховуються за певний період прострочення тощо.

ЦК України закріплює широке коло предметів, що можуть виступати в якості неустойки. Наприклад, ч. 1 ст. 551 ЦК України визначає грошову суму, рухоме і нерухоме майно, як можливий предмет неустойки. А поняття «майно» включає в себе не тільки речі, а і майнові права та обов'язки, згідно ст. 190 ЦК України.

Розмір грошової суми, яка є предметом неустойки, встановлюється договором або законом і може бути змінений домовленістю сторін, чи судовим рішенням. Сплата неустойки не є тотожною виконанню основного зобов'язання та відшкодуванню збитків, а використовується додатково, як міра відповідальності боржника за неналежне виконання своїх обов'язків.

Оскільки штраф встановлюється у відсотковому відношенні до вартості предмета зобов'язання, або у конкретній сумі, тому він може бути встановлений як у вигляді індивідуально-визначеної речі (ч. 1 ст. 184 ЦК), так і у вигляді родових речей (ч. 2 ст. 184 ЦК) [1]. На відміну від штрафу, пеня має триваючий, зростаючий характер, а її остаточний розмір наперед невідомий і змінюється залежно від часу прострочення. Тому в якості пені можна застосовувати лише родові речі.

Розрізняють чотири види неустойки за співвідношенням до збитків:

Залікова неустойка передбачає, що кредитор стягує в повному обсязі неустойку в залік збитків, а якщо вона не покриває всіх збитків, то додатково стягується частина збитків, що не була покрита неустойкою. Цей вид є найбільш поширеним.

Штрафна неустойка передбачає право кредитора стягнути і неустойку, і збитки в повному обсязі. Таким чином, на боржника покладається додаткова відповідальність.

Виключна неустойка передбачає стягнення з боржника лише неустойки, а вимоги кредитора щодо відшкодування збитків не допускаються.

Альтернативна неустойка, передбачена договором, надає кредиторіві право вибирати чи вимагати відшкодування збитків, чи стягувати визначену неустойку [4, с.230-231].

Зважаючи на швидке поширення коронавірусної хвороби та значний відсоток смертності серед хворих у деяких зарубіжних країнах, влада України виправдано вдалася до запровадження карантину для убезпечення своїх громадян. Водночас, в умовах дії широкого кола обмежень значна кількість підприємств і установ стоять під загрозою закриття, а отже і їх працівники – під загрозою залишитися без засобів для існування. Саме тому законодавець намагається захистити платників податків і споживачів кредитів від деяких фінансових проблем, це стосується і сплати неустойки у період карантину.

Крім іншого, Законом «України Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 № 533-IX було введено додатковий пункт до «Прикінцевих та перехідних положень» Закону України «Про споживче кредитування». Нове положення передбачає, що споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за прострочення виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період з 01 березня 2020 року по 30 квітня 2020 року (в тому числі, прострочення виконання зобов'язань зі сплати платежів). Таким чином, виключається і обов'язок сплати неустойки (штрафу, пені), передбаченої договором за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) зобов'язань [2].

Крім цього, норми цього пункту поширюються у тому числі на : споживчий кредит у формі кредитування рахунку зі строком погашення до одного місяця, та кредити на строк до одного місяця; договори позики, що не передбачають сплати процентів; кредити, метою яких є надання споживачу права вчиняти правочини з фінансовими інструментами за участю кредитодавця; кредити за договорами, укладеними в результаті мирової угоди, затвердженої судом; кредити, що надаються в рамках державних програм або програм органів місцевого самоврядування; несанкціонований овердрафт; кредитні договори, загальний розмір кредиту за якими не перевищує однієї мінімальної заробітної плати; кредити, що надаються ломбардами у разі передання предмета застави на збереження [3].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003 р. № 435-IV. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – ст.356.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 р. № 533-IX. // Офіційний вісник України. – 2020. – № 26. – Ст. 958.

3.Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 1. – ст.2.

4.Яновицька Г.Б., Кучер В.О. Цивільне право України: навч. посібник / Г.Б. Яновицька, В.О. Кучер. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. – 2011. – 468 с. – С.230-231.

Нестеренко Яна Олександрівна,
студентка I курсу магістратури факультету цивільної та господарської
юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Адамова О.С.

ВИЗНАННЯ КАРАНТИНУ ФОРС-МАЖОРОМ

На сьогодні часто зустрічається обставина, в якій, при укладанні договору, сторони приділяють недостатньо уваги окремому розділу договору як «Обставини непереборної сили (форс-мажор)». При цьому детальний перелік в договорі обставин, які будуть вважатися форс-мажорними, визначення порядку підтвердження настання форс-мажорних обставин мають надзвичайно важливе значення. Таким чином, спори з приводу звільнення винної сторони від відповідальності, у зв'язку з форс-мажорними обставинами, достатньо розповсюджені в судовій практиці. Декілька місяців тому, жоден із нас не міг передбачити масштабів та наслідків розгортання пандемії вірусу COVID-19, що поглинув весь світ. На превеликий жаль, Україна також на собі відчула його руйнівну дію. Епідемія коронавірусу у світі є форс-мажором, тому цілий ряд домовленостей, контрактів та гарантій підлягають терміновому перегляду. Обмежувальні заходи, що застосовуються для недопущення поширення COVID-19 в Україні унеможлиблює виконання багатьох контрактів. Під час позачергового засідання Верховна Рада 17 березня 2020 року ухвалила Закон України « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (Covid-19)», яким карантин визнається « форс-мажорною обставиною » [1].

Поняття форс-мажорних обставин закріплено в Регламенті Торгово-промислової палати України (ТПП), відповідно до якого, форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) – це надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливляють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди), обов'язків згідно із законодавчими та іншими актами. Але паралельно визначено, не вважаються форс-мажорними обставинами:

- фінансова та економічна криза;
- дефолт;

- зростання офіційного та комерційного курсів іноземної валюти до національної валюти;

- недодержання або порушення своїх обов'язків контрагентом боржника;

- відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів;

- відсутність у боржника необхідних коштів [2].

Згідно з Цивільним кодексом України, особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [3].

У Господарському кодексі України зазначено, що у разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто, надзвичайних та невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності [4].

Таким чином можна встановити, що будь-які обставини, що перешкоджають здійсненню обов'язків за договором внаслідок введення карантину є форс-мажорними, якщо вони прямо негативно впливають на виконання конкретного обов'язку. До таких обставин, які наразі існують у нашій державі можна віднести:

- закриття авіа-, залізничного та автобусного сполучення;

- закриття усіх дитячих садків, шкіл, вищих навчальних закладів;

- заборона відвідувати спортивні та дитячі майданчики, парки, сквери, зони відпочинку;

- заборона проведення будь-яких масових заходів: культурних, спортивних, релігійних, громадських тощо [5].

У разі неможливості виконати умови договору у зв'язку з вищевикладеними обставинами, особа має право звернутися до контрагента з проханням про продовження строків виконання договору без застосування штрафних санкцій за прострочення, що виникло завдяки введенням карантину. У даній ситуації необхідно проаналізувати укладений договір, наявність домовленостей з питань форс-мажорних обставин, підготувати потрібні докази впливу заборон на неможливість здійснення конкретного договору та звернутися до ТПП України за отриманням сертифікату про форс-мажорні обставини [2].

Відповідно до Регламенту ТПП України передбачено, що сертифікат повинен бути в обов'язковому порядку внесений до реєстру сертифікатів форс-мажорних обставин, а також підписаний першим віце-президентом або віце-

президентом ТПП України та уповноваженою особою, яка приймала рішення щодо засвідчення форс-мажорних обставин, а потім на сертифікаті ставиться печатка ТПП України або регіональної ТПП України.

Якщо контрагент погодився добровільно продовжити дію Договору без застосування штрафних санкцій, сторони можуть укласти додаткову угоду, якою строки та умови будуть змінені за згодою сторін [1]. При цьому, доказом настання форс-мажорних обставин в суді є саме сертифікат ТПП України [2].

У свою чергу, з метою сприяння у засвідченні обставин непереборної сили в умовах боротьби з епідемією, Торгово-промислова палата України офіційно заявила, що спрощує процедуру подачі документів, скоротивши перелік паперів, а також зазначає, що подача документів може здійснюватися в електронному форматі на офіційні електронні адреси відповідних ТПП України. Після отримання сертифікату ТПП України про посвідчення форс-мажорних обставин, особа може звернутися до суду з позовом про розірвання договору [6].

Так, у постанові від 24 січня 2019 року по справі №805/2342/16-а Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду зазначив, що для визнання податкового боргу безнадійним має бути встановлений причинно-наслідковий зв'язок між податковим боргом та форс-мажорними обставинами [7]. Наявність обставин непереборної сили є загальновідомим фактом, проте саме по собі існування не доводить безнадійності податкового боргу, неможливості здійснити сплату самостійно визначених податкових зобов'язань платником податків.

Отже, визнання карантину обставиною непереборної сили є дієвим механізмом захисту діяльності, правовідносин від сплати надмірних штрафів за прострочення зобов'язань, однак потребує доказування зв'язок між заходами введення карантину та конкретним випадком порушення обов'язків за визначеним договором. Тому з метою уникнення можливих неприємних ситуацій в майбутньому сторонам необхідно від самого початку визначитися, що розглядатиметься як форс-мажорна обставина, чим буде підтверджуватися (засвідчуватися) виникнення такого становища, строки повідомлення іншої сторони про такі випадки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» №530-IX від 30.03.2020 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20>

2. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) №44(5) від 16.07.2018 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044571-14>

3.Цивільний кодекс України №435-IV від 02.04.2020 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

4.Господарський кодекс України №436-IV від 02.04.2020 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

5.Постанова Кабінету Міністрів України « Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року №211» №255 від 02.04.2020 р. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrm020420ayini-vid-11-bereznaya-2020-r-211>

6.Господарський процесуальний кодекс України №1798-XII від 02.04.2020 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> 7.Постанова Верховного Суду від 24.01.2019 р. по справі №805/2342/16-а. –Режим доступу: <http://verdictum.ligazakon.net/document/79409686>

Паламарчук Олексій Олександрович,
студент 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного Університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д.ю.н., професор Сафончик О.І.

ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДНОСИН В СФЕРІ СПОРТИВНОГО ПРАВА В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19

Спорт є однією з найважливіших сфер суспільного життя. Спортивні досягнення громадян конкретної держави завжди вважалися індикатором його могутності, гідності соціальної системи, рівнем потенціалу країни в цілому.

Спортивні змагання привертають увагу все більшого числа людей, в спорт вкладається все більше коштів. Відповідно підвищуються вимоги до організації спортивних заходів, діяльності їх учасників, з'являється потреба в більш чіткому правовому регулюванні відносин у сфері спорту. В даний час підсумки міжнародних змагань залежать не тільки від успіхів і результатів спортсменів, але і від юридичного тлумачення цих результатів і виникають при цьому колізії.

Зараз в правовій системі України створено значний масив правових приписів – норм законодавчого, підзаконного і локального рівнів щодо врегулювання суспільних відносин в галузі фізичної культури, масового спорту, спорту вищих досягнень, професійного спорту та інших областей фізкультурно-спортивного руху, а також в суміжних з ними сферах суспільної діяльності. Основним нормативно-правовим актом, який регламентує спортивну галузь в Україні, є Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року № 3808-XII [3].

Процес системного вдосконалення нормативно-правової бази фізичної культури і спорту триває. Спортивна сфера в Україні не може ефективно функціонувати без врахування міжнародного досвіду.

Нинішня епідемія Covid-19 істотно змінила життя громадян. Побояючись зараження або не бажаючи стати рознощиками вірусу, багато українців добровільно перестали залишати житло і перейшли на «дистанційну працю» або «самоізоляцію». Велика кількість наших співвітчизників потрапило в контакти 1-го або 2-го рівня і відправлені на карантин адміністративно – за порушення влада передбачила покарання та штрафні санкції.

Прогнози про майбутнє коронавірусу будувати поки передчасно. Але вже зараз потрібно розуміти, що він торкнувся усіх сфер життя сучасної людини, в тому числі і професійного спорту, який в якійсь мірі виявився не готовий до такого серйозного супротивника.

Для громадян України, які займаються спортом, особливо професійним спортом, обмеження введені постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [4], стали важким тягарем, так як відповідно до вказаного акту на час дії карантину громадянам заборонено відвідування закладів освіти (спортивні школи), відвідування спортивних майданчиків, спортивних закладів, тренажерних залів, спортивних та фітнес клубів тощо.

На цьому досить похмурому тлі є лише одна обнадійлива обставина, здатна запобігти катастрофі. Це інтенсивне і цілеспрямоване використання засобів спорту (фізичної культури) для задоволення природної потреби людського організму в русі.

У своїй основі спорт має доцільну рухову діяльність в формі фізичних вправ, що дозволяють ефективно формувати необхідні вміння та навички, фізичні здібності, оптимізувати стан здоров'я і працездатність.

На разючу ефективність спорту, зокрема фізичних вправ і їх виключно благотворний вплив на людину вказував знаменитий французький лікар XVIII століття Симон-Андре Тіссо [7]. Це йому належить дивовижне по глибині і прозорливості висловлювання про те, що рух як такий може за своєю дією замінити будь-яких заходів, але всі лікувальні засоби світу не можуть замінити дію руху.

Зараз, в умовах процвітання епідемій раніше невідомих хвороб, зокрема гострої респіраторної хвороби COVID-19, ці слова звучать надзвичайно переконливо і своєчасно. Однак, все ж таки, держава прийняла рішення тимчасово обмежити фізичних осіб, на час карантину, у зайнятті спортом. Спортсмени, природно, не готові ризикувати здоров'ям, а то й

життям (смертність від коронавірусу досягає 2, 2% від числа хворих), тому змушені змиритися з прийнятими рішеннями.

При цьому, держава врахувала потреби професійних спортсменів і у період карантину Кабінет міністрів України дозволив спортсменам штатних команд національних збірних України проводити індивідуальні тренування в умовах карантину[5].

Зокрема, уряд вніс індивідуальні тренувальні заняття (біг, ходьба, їзда на велосипеді, рух на візках) спортсменів штатних команд національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських, національних видів спорту і видів спорту осіб з інвалідністю до переліку винятків, на який не діють заборони, передбачені заходами запобігання поширенню на території України на гострі респіраторні хвороби COVID-19.

Таке виключення діє за умови забезпечення учасників таких тренувань засобами індивідуального захисту. Таке рішення прийнято для забезпечення безперервності тренувального процесу українських спортсменів.

Таким чином, нинішня ситуація з поширенням по всьому світу коронавірусу показує здатність до дії держав і ефективність законодавства в екстремальній ситуаціях. Епідемія нового коронавірусу глибоко підірвала галузь спорту. На даний час ці добре простежується ефективність інститутів державного управління, ефективність захисту фізичних осіб, а також – ефективність чинного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 45-46. Ст. 356. (дата звернення: 15.04.2020).
3. Про фізичну культуру і спорт: Закон України № 3809-XII від 24.12.1993, ВВР, 1994, № 14, ст. 8 // URL: <http://www.hortling.org.ua/node/822>
4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF> (дата звернення: 15.04.2020).
5. Про внесення зміни до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211, постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2020 р. № 284 // URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmini-do-punktu-2-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-11-bereznya-2020-r-211-i150420-284>
6. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: [підручник] [С. С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.]; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 3-тє вид., змін, та допов. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.
7. Тиссо, Симон Андре (1728-1797). Наставление народа в разсуждении его здоровья, / Сочиненное г. Тиссотом, доктором и профессором медицины, членом

Лондонского королевского общества, Базельской физико-медицинской академии и Бернского экономического общества; С французского на русский язык перевел, и местами свои примечания присовокупил медицины доктор, Санктпетербургской Импер. Академии наук адъюнкт и Бернского экономического общества член Николай Озерецковский. – СПб.: При Импер. Акад. наук, 1781. Изд. Собр., старающегося о пер. иностр. кн. Роспись материй в книге сей содержащихся (С. 528-548).

Порохова Ольга Євгенівна,
студентка 4 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к. ю. н., доцент Гофман О. Р.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Велике значення і широке застосування в сучасному світі електронної інформації обумовлено стрімким розвитком інформаційних технологій, що в свою чергу призводить до модернізації системи судочинства. Так, однією з важливіших новел в оновленому Господарському процесуальному кодексі [1] є доповнення переліку засобів доказування електронними доказами.

Стаття 96 Господарського процесуального кодексу визначає електронні докази як інформацію в електронній формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи. Важливим є також включення до цієї статті широкого переліку видів електронних доказів, в їх числі, наприклад, електронні документи, веб-сайти, бази даних. Крім того, на практиці все частіше застосовується такий спосіб доказування як електронна переписка, що пов'язано з активним поширенням в останній час, наприклад, партнерських переговорів в режимі онлайн через мережу Інтернет, переписки між контрагентами що стосується укладення договорів, пересилання актів прийому-передачі, всіляких підтверджень та інше. Зазначений законодавцем також перелік технічних пристроїв, де такі докази можуть бути збережені, зокрема це карти пам'яті, мобільні телефони, системи резервного копіювання і інші. Перелік електронних доказів в Кодексі не є вичерпним, що є позитивним моментом, беручи до уваги швидкі темпи технічного прогресу а також виникнення інших видів електронних доказів та джерел, на яких ці докази можуть бути збережені.

Визнання «електронних доказів» самостійним засобом доказування в Господарському процесі можна вважати значним прогресом, але практично

застосовуватись такі докази можуть лише за умови наявності певної процедури їх застосування, тобто подання доказів.

Статею 96 ГПК передбачається подання електронних доказів в оригіналі чи в вигляді електронної копії, що повинно бути засвідчено електронним цифровим підписом, який прирівнюється до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Застосування законодавцем поняття «електронна копія електронного доказу» вимагає доопрацювання, адже в Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2] зазначено, що оригіналом електронного документа можна вважати електронний примірник документа, що містить обов'язкові реквізити, в тому числі електронний підпис автора або підпис, що прирівняний до власноручного підпису. Таким чином, в електронному просторі не доцільно вести мову про оригінал чи копію даних, адже їх неможливо відрізнити. Теж стосується і, наприклад, таких електронних доказів як відеозаписи чи цифрові зображення, адже вони можуть бути скопійовані без зайвих труднощів і перенести на інший носій, що не призведе до втрати їх якостей і, в даному випадку також неможливо буде ідентифікувати – де копія, а де оригінал.

Крім того статтею 96 ГПК передбачається, що в випадку подання копії електронного доказу, суд або за клопотанням учасника справи, або з власної ініціативи має право витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. В разі не подання оригіналу електронного доказу і у випадку, якщо учасник справи чи суд ставить під сумнів відповідність поданої копії оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги. Зазначена норма також викликає питання, адже не виключені випадки, коли на момент розгляду справи оригінали електронних доказів можуть бути вже видалені, чи доступ до них буде обмежений і за таких умов, учасник справи, що не надає оригінал доказу через причини що від нього не залежать, фактично позбавляється можливості довести обставини, які можуть вплинути на результат вирішення справи.

Відкритим залишається питання щодо відрізнення справжнього електронного доказу від підробки. Так, при безпосередній демонстрації, наприклад, сайту в залі судового засідання інша сторона може підготуватися і змінити вміст цього сайту, тим самим спотворити відомості, що є доказами. В цьому випадку може бути доречним звернення до інших способів доведення інформації з сайту. Наприклад, Найченко А. М. [3] виділяє наступні: 1) складання протоколу огляду з підписами свідків; 2) забезпечення доказів нотаріусом (в цьому випадку забезпечення доказів здійснюється через складання протоколу огляду, де зазначаються адреса сайту, мета огляду, час огляду, характеристики комп'ютера, який використовується, провайдер,

принтер, за допомогою якого був проведений друк фотографії сайта); 3) фіксація за допомогою оператора зв'язку.

Врегулювання моменту з відрізнення справжнього електронного доказу від підробки є важливим, адже від цього залежить виконання судом завдання господарського судочинства – справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення спорів. Крім того, застосування фальшивого доказу та ухвалення на його підставі судового рішення тягне за собою його перегляд у майбутньому, що негативно вплине на ступінь навантаженості господарських судів. На сучасному етапі також існує проблема отримання доказів.

Крім того, існують проблеми пов'язані з технічною невідповідністю суду, що перешкоджатиме розгляду електронних доказів як прямих доказів. В цьому випадку суд буде оцінювати як прямий доказ копію електронного документа на паперовому носії (в випадку, коли електронний документ містить в собі текстові або графічні відомості) чи висновок експерта (в випадку, коли оскаржується електронний цифровий підпис на електронному документі і призначається експертиза).

Отже, можна зробити висновок, що категорія електронних доказів потребує додаткової уваги з боку законодавця для більш чіткої регламентації процедури подання таких доказів задля усунення ризиків та перешкод для учасників справ на шляху до ефективного використання таких доказів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
3. Найченко А. М. Правова природа електронних доказів у господарському судочинстві/ А. М. Найченко // Часопис Київського університету права. – № 4 – 2017р.

*Рутковська Анастасія Русланівна, Сагайдак Карина Іванівна,
студентки 3 курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Деревнін В.С.*

ЩОДО СТРОКІВ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ В ПЕРІОД КАРАНТИНУ

У зв'язку зі поширенням епідемії COVID-19 в усьому світі ми споглядаємо надзвичайно несприятливі та моторошні наслідки, які впливають на усі сфери суспільного життя. Поширення хвороби COVID-19 майже

паралізувало діяльність органів державної влади не тільки України, а й навіть найрозвиненіших країн світу. Тим не менш, швидке прийняття низки ефективних нормативно-правових актів щодо діяльності багатьох гілок влади різноманітних сфер у період карантину допомогло запобігти повному краху функціонування цих державних органів.

У нашій роботі ми розглянемо та проаналізуємо відмінності та схожості строків позовної давності в період карантину від стандартних строків. Як відомо, при COVID-19 запровадженні досить суттєві карантинні обмеження. Одним з основних є заборона знаходитись у великому скупченні людей. Проте, що робити, до прикладу, судам, у яких величезний потік людей щодня, адже саме вони і дають змогу реалізувати судам їхню основну функцію – правосуддя? Заборонити людям приходити до суду категорично не можна, так як це, в першу чергу, буде пряме порушення важливого конституційного права на судовий захист громадянина.

Тому, є логічним те, що перед судами і вищими органами влади України досить гостро постало питання про те, як забезпечити людям можливість повною мірою використовувати вищевказане конституційне право і при цьому дотримуватись норм і правил карантину та залишити в повній безпеці осіб, які працюють в судовій гілці влади в Україні – від суддів до службового персоналу судів.

Тому задля ефективного вирішення питання щодо подальшого розумного зменшення кількості людей в суді, тим самим не порушивши їхні законні конституційні права, було прийнято досить виважене рішення – продовжити строки загальної позовної давності. Як результат, особі не потрібно буде ризикувати як своїм життям і здоров'ям, так і життям і здоров'ям оточуючих її осіб, ідучи на судові засідання чи подаючи клопотання у канцелярію, оскільки вона може продовжувати залишатись на самоізоляції вдома на визначений законодавством України строк. Головним аспектом цих змін є те, що оспорюване, порушене чи невизнане право громадянина можна буде захистити і після закінчення пандемії в стандартному порядку і без втрат, як для особи, так і для суду. Таким чином, це рішення значно зменшило щоденний потік людей, які ходять до суду і тим самим зробило досить значний вклад у боротьбі з широким поширенням COVID-19 в Україні.

Так, дане рішення мало відображення у законі № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», який був прийнятий в першому позачерговому засіданні Верховної Ради України 30 березня 2020 року [1]. Цей закон був опублікований в офіційному виданні Верховної Ради «Голос

України» від 2 квітня 2020 року та набрав чинності з моменту його офіційного оприлюднення. Тобто, необхідно зазначити, що з 2 квітня уже чинні нові редакції (з внесеними змінами) низки законів і кодексів України. За даним законом строки позовної давності подовжуються поки що на період карантину, тобто до 24 квітня (інформація актуальна станом на 20.04.2020). Проте не виключено, що якщо карантин, у зв'язку з епідеміологічною ситуацією в країні, буде все ж таки подовжено і після 24 квітня, то деякі процесуальні строки знову можуть бути подовжені або навіть будуть випробовуватись нові способи розгляду заяв і вирішення справ по суті.

Зокрема, на строк дії карантину цим Законом передбачено суттєве продовження:

- строків для звернення до суду в цивільних та адміністративних справах;
- строків загальної та спеціальної позовної давності для звернення до суду за захистом своїх прав.

Наприклад, в Господарському кодексі України були продовжені такі строки, як строки нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, що передбачені статтею 232 цього ж Кодексу [3]. Відповідно до нього, цей строк припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано.

Окрім того, в Сімейному кодексі продовжений строк позовної давності до вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу (стаття 72 СКУ) [4]. Тепер такий строк складає аж три роки.

Проте найбільше було внесено змін до строків позовної давності відповідно до Цивільного кодексу України. Це знайшло своє відображення у статтях 257, 258, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 ЦКУ [2]. Зокрема змінились процесуальні строки щодо зміни предмета або підстави позову, подання доказів, збільшення або зменшення розміру позовних вимог, витребування доказів, забезпечення доказів, подання відзиву та відповіді на відзив, заперечення, пояснень третьої особи щодо позову або відзиву, залишення позовної заяви без руху, пред'явлення зустрічного позову, розгляду цивільної справи, повернення позовної заяви, апеляційного оскарження, розгляду апеляційної скарги, касаційного оскарження, розгляду касаційної скарги, подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Тепер такі строки продовжуються на строк дії такого карантину. А також строк, який встановлюється судом при винесенні рішення, ні в якому разі не може бути меншим, ніж строк дії карантину, відповідно, який пов'язаний, знову ж таки, із запобіганням подальшому поширенню хвороби (COVID-19) в країні.

Отже, як уже ми зазначали вище, окрім деяких процесуальних строків, продовжено загальну та спеціальну позовну давність, які передбачені безпосередньо статтями 257 та 258 Цивільного кодексу [2]. Раніше, до внесення змін, загальна позовна давність була встановлена тривалістю в 3 роки. Тепер же, у Законі № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій...» чітко вказано те, що строки продовжуватимуться НА увесь строк дії карантину [1]. Аналізуючи це, можна зробити висновок, що ці строки, ймовірно, подовжено на кількість днів, що дорівнює всьому строку карантину. А отже, якщо карантин триватиме по 24 квітня (із 11 березня), що сумарно буде 44 дні, то строки, відповідно, і будуть продовжені на 44 дні.

Ми вважаємо за доцільне пояснити на прикладі з загальною позовною давністю, як ці зміни впливають на практичне вирішення цивільних справ. Припустимо, що за правомірним договором позики позовна давність спливає 15 квітня 2020 року. А як ми уже зазначили вище, позовна давність під час карантину продовжується на 44 дні. Тому в даній ситуації останнім днем позовної давності буде 29 травня 2020 року.

Тобто, по суті тривалість усіх тих строків, вплив яких припав на час карантину, визначатиметься за так званою схемою – базовий строк, до запровадження карантину (наприклад, 3 роки щодо загальної позовної давності) + строк дії карантину.

Також необхідно зазначити, що деякі важливі строки в цивільному праві не продовжені цим Законом, а саме: строк для прийняття спадщини; строк заяви кредиторами своїх вимог до юридичної особи, що припиняється; строк на пред'явлення вимог конкурсного кредитора у процедурі банкрутства і строк чинності майнових прав інтелектуальної власності.

Отже, загалом внесення змін до Цивільного кодексу у зв'язку з карантинном, які мають на меті подовження строків загальної та спеціальної позовної давності на період карантину є дуже позитивним кроком. Тому що, в осіб, чиї майнові права порушенні, є можливість безпечно захистити їх і після завершення карантинних обмежень, не наражаючи себе та оточуючих їх людей на небезпеку. Ми вважаємо, що на даний момент, влада в Україні діє виключно в інтересах своїх громадян, і саме це сприятиме швидкому соціальному та економічному відновленню після наслідків епідемії COVID-19.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням

коронавірусної хвороби (COVID-19) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>.

2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

4. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

Середенко Марина Петрівна,
студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Деревнін В.С.

ОБСЕРВАЦІЯ – ЯК ОБМЕЖЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

На сьогодні тема щодо впровадження заходів для запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 набирає обертів. В світлі останніх подій, влада зобов'язана приймати відповідні заходи аби вберегти життя та здоров'я українського населення від пандемії коронавірус і тому важливо з'ясувати законність таких заходів.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 року передбачає перелік заборонних меж, які повинні дотримуватися всі громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України [4].

Досить важливим є питання обсервації (ізоляції). Обсервацією вважається система заходів, спрямованих на попередження поширення інфекційного захворювання. Попри те, що уряд офіційно запровадив обов'язкову обсервацію своєю постановою, в українському законодавстві немає визначення цього поняття. Як демонструє світова практика, зазвичай, йдеться про обмеження контактування потенційно інфікованих людей.

Українські громадяни, які повертаються з-за кордону, відтепер повинні проходити обов'язкову обсервацію, строк якої відповідно до вищезазначеної Постанови КМУ становить 14 діб, під час цього терміну людям забороняється самовільно залишати місця обсервації (ізоляції). Згідно з постановою КМУ, усі особи, що відвідували країни із випадками вірусу, вважаються такими, що мали контакт із хворим на COVID-19, а значить потребують обсервації. Винятки стосуються водіїв та обслуговуючого персоналу вантажного транспорту, членів екіпажів повітряних і морських, річкових суден, членів поїзних і локомотивних

бригад, якщо немає підстав вважати, що вони були в контакті із хворою особою [4].

Обсерваційні заходи в деякій мірі обмежують особисті немайнові права особи. У Розділі II Конституції України та Книзі Другій Цивільного Кодексу України, а саме у ст. 270 ЦК передбачається перелік особистих немайнових прав. Відповідно осіб, що перебувають в умовах обсервації обмежують у праві на свободу та особисту недоторканість, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування. Варто зазначити, що даний перелік не є вичерпний[3].

Аналізуючи ст.313 ЦК України фізична особа має право на свободу пересування. Проте, необхідно зазначити, що ст.64 Конституції України передбачає, що окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дій цих обмежень можуть встановлюватися в умовах воєнного або надзвичайного стану. Виходячи з цього, право свободи пересування може бути обмежено лише у випадках передбачених Конституцією України [1]. Більш того, на сьогоднішній день в Україні не введено воєнного чи надзвичайного стану. Наразі введений режим надзвичайної ситуації, яку не потрібно плутати з надзвичайним станом, оскільки він не має наслідків для обмеження конституційних прав громадян. Отже, можна зробити висновок про незаконність дій уряду по впровадженню обов'язкової обсервації при відсутності необхідних умов, передбачених в Конституції України.

Також, згідно з п. 4 ст. 2 Протоколу №4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлює, що право вільного пересування в певних місцевостях може підлягати обмеженням, що встановлено законом і виправдано суспільними інтересами в демократичному суспільстві.

Тому з одного боку, ми бачимо, що обмеження особистих немайнових прав має місце в даній ситуації, проте з іншого – держава зобов'язана була здійснити вимушені заходи аби не допустити поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, що може спричинити збільшення кількості інфікованих. Якщо говорити про моральний обов'язок особи перед суспільством у контексті дії карантину, то обсервація – досить складна, але необхідна міра для збереження життя та здоров'я суспільства в цілому.

Додатково варто звернути увагу, що законодавством встановлюється адміністративна, цивільно-правова та кримінальна відповідальність за порушення санітарного норм. Статтею 325 Кримінального кодексу України встановлена відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням у вигляді штрафу, а в окремих випадках – навіть позбавленням волі [2].

Виходячи з цього, постає багато питань з приводу збалансованості права та відповідальності осіб під час надзвичайної ситуації та допустимість обмеження прав людини задля суспільного блага, на які досить складно надати однозначну відповідь.

Отже, відповідальність за порушення норм санітарно-епідемічного законодавства встановлюється враховуючи пріоритетність здоров'я нації. Важливим є розуміння, що відповідальність за свої дії починається з кожної людини як частини суспільства. Законодавство може лише встановлювати її за порушення правил та норм. Все інше – свідомо відповідальність людини за свої дії перед собою та суспільством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96 – ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний Кодекс: Закон України від 05.04.2001 №2341 – III. База Даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Цивільний Кодекс: Закон України від 16.01.2003 №435 – IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 №211 База даних «Законодавство України».

*Слюсарчук Руслана Павлівна,
студентка 2 курсу факультету прокуратури та слідства
Національний університет «Одеська юридична академія»
Науковий керівник к.ю.н. професор Калітенко Оксана Михайлівна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ ЇХ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Важливою складовою європейської інтеграції та необхідною умовою розвитку й функціонування сучасної держави є забезпечення верховенства права у суспільстві. Зміст верховенства права полягає у неухильному дотриманні вимог законодавства органами державної влади, їх посадовими особами, пріоритетності прав, свобод та законних інтересів людини перед формальними положеннями, чіткості, логічності та передбачуваності у правотворчій та правозастосувальній діяльності. При цьому, діяльність органів державної влади та їх посадових осіб обмежена повноваженнями та способом, що визначені законом. На жаль, на практиці досить часто трапляються порушення з боку органів державної влади та їх посадових осіб, внаслідок яких

завдається шкода правам та законним інтересам фізичних осіб. Саме тому питання захисту прав та інтересів фізичних осіб від порушення їх органами державної влади є актуальним та потребує окремої уваги [1, 8].

Частиною другою ст. 16 ЦК України визначаються загальні способи захисту, серед яких в тому числі визнання права, припинення правопорушення, відновлення попереднього становища, зміна чи припинення правовідношення, відшкодування майнової чи моральної шкоди, та визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу владних повноважень та їх посадових і службових осіб.

Очевидно, що з огляду на особливість правовідносин за участі органів владних повноважень не всі загальні способи захисту можуть використані у досліджуваних правовідносинах. Наприклад, не може бути використаний такий спосіб захисту як визнання правочину недійсним. Водночас, законодавець визначає як окремий спосіб захисту визнання незаконними дій чи бездіяльності органу владних повноважень та скасування правового акту.

Так, одним із способів захисту є звернення до суду із вимогою про скасування правового акту індивідуального чи нормативно характеру, виданого органом державної влади, якщо такий не відповідає актам цивільного законодавства і порушує цивільні права або інтереси особи [5].

Реалізуючи таку форму захисту, фізична особа може визнати за собою право, наприклад, право на отримання відповідної соціальної допомоги чи пенсії у разі незаконної відмови органу владних повноважень, відновити попереднє становище (у випадку накладення стягнення на майно фізичної особи у незаконний спосіб) чи досягти виконання уповноваженим суб'єктом свого обов'язку (зокрема, вчинення реєстраційних дій).

Другим способом захисту прав та законних інтересів може бути звернення фізичної особи із скаргою в адміністративному порядку. Можливість захисту цивільних прав та законних інтересів передбачена ст. 17 ЦК України. Так, особа може звернутися із скаргою в адміністративному порядку до Президента України чи вищестоящих органів державної влади. Наприклад, у разі відмови особі в наданні безоплатної правової допомоги чи реєстрації статусу безробітного фізична особа може звернутись до відповідного вищого за рівнем адміністративного органу державної влади, який може в межах повноважень зобов'язати уповноваженого суб'єкта вчинити передбачені законом дії [5, 8].

Порівняно новим способом захисту прав та інтересів особи є конституційна скарга, яка передбачає оскарження конституційності положень відповідного закону до Конституційного суду. Така форма захисту прав та законних інтересів спрямована на встановлення Конституційним Судом

України порушення прав та інтересів особи відповідним законом, застосованим у остаточному рішенні суду [2].

Ще однією формою захисту є відшкодування майнової та моральної шкоди. Слід відзначити, що особливістю зазначеної форми захисту є відшкодування шкоди державою незалежно від вини посадових і службових осіб цих органів. При цьому, аналогічна конструкція застосовується законодавцем й по відношенню до судових та правоохоронних органів. Так, у разі порушення ними передбачених кримінально процесуальних процедур шкода потерпілій особі відшкодовується державою, а не відповідним органом, а наявність вини посадової чи службової особи до уваги не береться. Вбачається, що у разі встановлення вини відповідної посадової чи службової особи доцільно застосовувати інструмент регресної вимоги, коли відповідна особа відшкодує в подальшому державі кошти, витрачені нею у зв'язку із порушенням прав та законних інтересів фізичних осіб. Такий підхід є цілком виправданий та сприятиме підвищенню відповідального ставлення уповноважених осіб до своїх обов'язків [5].

Однак, слід відзначити, недосконалість процедури відшкодування шкоди, завданої органами державної влади.

По-перше, така процедура регламентована законом лише по відношенню до дій чи бездіяльності, вчинених судовими та правоохоронними органами. Зокрема, про це свідчить підхід у визначенні підстав для виникнення права на відшкодування шкоди, встановлений у ст. 2 відповідного закону. Однак, регламентація порядку відшкодування шкоди державою в інших випадках на рівні законів не визначається [3].

По-друге, склалась досить неоднозначні правове регулювання та судова практика вирішення подібних справ. Так, відповідно до ч. 5 ст. 21 Кодексу адміністративного судочинства такі справи підлягають розгляду адміністративним судом, якщо вимога про відшкодування шкоди супроводжується вимогою публічно-правового характеру, зокрема, про визнання незаконним та скасування певного правового акту. Якщо ж заявлена вимога лише про відшкодування шкоди, то вона має розглядатися в порядку цивільного або господарського судочинства [4].

Водночас, положення ЦПК та ГПК України містять положення, згідно з якими окремі питання, в яких наявний публічно-правовий спір, можуть розглядатись загальними та господарськими судами, якщо такі спори походять, наприклад, із майнових прав громадян [6].

Досить цікаво у цьому контексті складається судова практика. Тривалий час Верховний Суд України дотримувався позиції, згідно якої важливою умовою відшкодування шкоди є наявність судового рішення про незаконність

правового акту чи діяльності органу державної влади. Однак, така позиція не витримує критики, адже відсутня норма щодо наявності вже постановленого рішення як необхідної умови для звернення до суду за відшкодування шкоди.

Сьогодні практика Великої Палати Верховного Суду виходить із інших міркувань. У постанові №920/715/17 від 12.03.2019 ВП ВС дійшла висновку, що спори щодо відшкодування шкоди органами державної влади лежать у площині цивільних правовідносин, а тому такі спори мають розглядатися загальними та господарськими судами, а обов'язкове попереднє рішення адміністративного суду не вимагається [7].

Таким чином, вимоги про відшкодування шкоди органами державної влади, заявлені із вимогою про визнання незаконними актів чи діяльності органів державної влади мають розглядатись адміністративними судами. У разі якщо вимоги стосуються лише відшкодування шкоди, особа має звертатися до загального чи господарського суду, однак під час такого провадження позивач зобов'язаний довести факт завдання шкоди, її наявність та логічний зв'язок між ними.

Основна проблематика закріпленої судової процедури захисту прав та законних інтересів є її складність для розуміння пересічного громадянина. Водночас, важливою вимогою в контексті верховенства права є чіткість та зрозумілість законодавчих норм. Недотримання такої вимоги може призвести до ускладнення можливості захисту громадянами своїх прав та законних інтересів [1, 8].

Враховуючи зазначене, виникає необхідність більш чіткої регламентації порядку оскарження актів органів державної влади та відшкодування шкоди. Вирішення такого питання може бути здійснене шляхом доповнення відповідних положень ЦК України нормою щодо компетентного суду для вирішення такого спору, проведення широкої інформаційної кампанії для підвищення правової грамотності людей, або доповнення процесуального законодавства нормою про автоматичну передачу справ компетентним судам на етапі звернення особи до суду та відкриття провадження із роз'ясненням особі підстав для такої передачі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про Конституційний суд України» від 13.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
3. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів

досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>

4. Кодекс адміністративного судочинства України. Закон України від 06.07.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

5. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

6. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон України від 18.03.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/>

7. Бортман О., Качмар О. Dreams come true: стягнення шкоди з держави в господарському суді без рішення адмінсуду. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/dreams-come-true-styagnennya-shkodi-z-derzhavi-v-gospodarskomu-sudi-bez-rishennya-adminsudu.html>

8. Судовий захист прав і свобод осіб від порушень з боку вищих органів влади. URL: <https://pravo.org.ua/ua/news/2387->

*Чуфай Лілія Романівна, Марон Маргарита Анатоліївна,
студенти 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – асистент Спасова К.І.*

ПРОБЛЕМИ СПЛАТИ ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ НА ПЕРІОД КАРАНТИНУ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ПОШИРЕННЯМ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ (COVID-19)

Швидке поширення Covid-19 примусило вжити заходів задля протидії масового ураження українців смертельною недугою. Передусім, законодавець прийняв низку постанов та законів, які регулюють безліч важливих суспільно-економічних відносин. Враховуючи те, що дозвіл працювати отримали лише аптеки, автозаправні станції та продуктові магазини (супермаркети), а торговельно-розважальні центри, ресторани, фітнес-центри та заклади культури, потрапили в зону обмежень, постає проблема використання орендованої площі, при очевидній збитковості. Відтак, підприємці почали цікавитись вирішенням такого важливого питання, як відстрочка оплати орендних платежів за договором найму (оренди).

Відповідно до ч. 6 ст. 762 Цивільного кодексу України: «Наймач звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає» [1]. Проте, згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» (від 30.03.2020

року) з моменту встановлення карантину, введеного постановою Кабінету Міністрів України «від 11 березня 2020 року № 211 (з наступними змінами і доповненнями), і до його завершення в установленому законом порядку наймач може бути звільнений від плати за користування майном відповідно до ч. 6 ст. 762 цього Кодексу»[3].

Тому, складається певна колізія: звільнення є не обов'язковим, а можливим. Перш за все, потрібно звернути увагу на те, чому законодавець обрав саме таке формулювання та як відповідно до нових обмежень захистити власні права відповідно до договору оренди.

Голова економічного комітету ВР Дмитро Наталуха дав пояснення з цього приводу. Згідно його коментарів, при попередньому формулюванні залишався певний ризик, який полягав у випадковому звільненні від орендної плати всієї країни на будь-яке майно. Тобто, звільненими від сплати оренди стали не лише малі та середні орендарі, але і наймачі: державного майна; комунального майна; земельних паїв; житлових приміщень; рухомого майна (автомобілів тощо) та будь-якого іншого майна. Дане звільнення могло призвести до загальнонаціонального колапсу, саме тому й відбулася зміна [4].

Варто зазначити, що звільнення від орендної плати не є автоматичним. Для того, щоб скористатись даною можливістю, потрібно обов'язково письмово повідомити орендодавця про такий намір та внести до договору необхідні зміни. Звісно йде мова про правильну аргументацію задля досягнення результату, адже закон фактично залишає на розсуд сторін правильність врегулювання даного питання. Не виключено, що орендарям, які не досягнуть згоди з орендодавцем, потрібно буде захищати власні права в судовому порядку, щоб уникнути даної перспективи, першим кроком є діалог з орендодавцем. Слід роз'яснити на якій підставі виникає неможливість використання орендованого приміщення. Прикладом може бути заборона роботи підприємства або неможливість приймати відвідувачів (досить цікава ситуація виникла з питанням оренди приміщення ресторану. В умовах карантину, більшість рестораторів та й взагалі власників закладів громадського харчування, активізували роботу у сфері доставки. Розглядаючи питання суто з точки зору оренди приміщення, при робочій кухні, зала посадки відвідувачів-пустує. Відтак, вирішення даного питання, можливе не повним звільненням від орендної плати, а лише зниженням плати за оренду, на основі ч. 4 ст. 762 Цивільного кодексу України [1]. Що стосується строку на який має відбутись звільнення від орендної плати, або ж її зниження, то вираховуватись він має з моменту, коли використовувати приміщення було заборонено, фактично, наказом, законом, або ж постановою (введення карантину було з 12 березня

2020 р., але введення обмежень для окремих сфер бізнесу відбувалось поступово).

Також варто зазначити, що окрім основної плати за оренду, договір містить плату за обслуговування приміщень (маркетинговий платіж у торгових центрах). Орендар не буде звільнятися від сплати таких платежів, як і компенсації прямих комунальних послуг. Можлива аргументація орендаря згідно якої карантин – це форс-мажорна обставина. В цьому випадку обов'язковим буде причинно-наслідковий зв'язок (між такими обставинами і неможливістю виконання договірних зобов'язань) виражений у формі, сертифікату Торгово-промислової палати України (регіональних торгово-промислових палат). Але підтверджені форс-мажорні обставини не будуть звільняти підприємство від виконання зобов'язання за договором, а лише нададуть можливість відстрочити виконання до припинення форс-мажорних обставин [2].

Отже, у такий важкий період, коли фактично призупинена робота багатьох підприємств, фірм, організацій і загалом бізнес потерпає від значних збитків, наймачі можуть певним чином покращити своє становище. Насамперед дійти згоди із орендодавцем з приводу зменшення орендної плати та відстрочки певних договірних зобов'язань. Якщо домовленості не дають результату, то свої права можна захищати в судовому порядку, адже в такій складній ситуації правосуддя буде на стороні наймача.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 № 540-IX.
3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова КМУ від 11.03.2020 № 211.
4. Економічна правда. Як скасувати плату за оренду на карантині: буде непросто, але шанси є [Електронний ресурс] / Економічна правда // Економічна правда. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/04/3/658951/>.

Широкоступ Дарія Олександрівна,
*Студентка 4 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к. ю. н., доцент Гофман О. Р.*

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ ЯК СПОСОБУ ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Новелою Господарського процесуального кодексу відповідно до Закону України «Про внесення змін до господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» є введення інституту свідків в господарський процес [1]. Показання свідків можуть і повинні слугувати джерелом доказування. Але задля доцільності їх використання, повинна бути чітко врегульована процедура та враховані відмінності господарського процесу від інших процесів, де такий інститут використовується.

Господарський процесуальний кодекс передбачає дві умови, за наявності яких показання свідка не можуть мати доказової сили. Перша, коли свідок не може вказати джерело своєї обізнаності і другий випадок, якщо відомості, що надаються свідком, ґрунтуються на показаннях інших осіб. Виникають питання щодо першої умови, адже ГПК не передбачено процедури перевірки судом достовірності джерела показань. В такому випадку особа може вказати будь-яке джерело і в даній ситуації буде не зрозумілим, яким чином суд повинен оцінити та прийняти ці показання [2].

Не можуть показаннями свідків доказуватися обставини, які згідно з законодавством чи звичаями ділового обороту встановлюються документами. В такому випадку показання свідків не у всіх справах будуть доцільними. Наприклад, у більшості кредитних спорів, у справах пов'язаних з недійсністю угод, з питань укладення чи виконання угод за основу будуть братися лише письмові докази. Тому законодавцям також слід передбачити перелік предметів спорів де показання свідків не можуть застосовуватися.

Надання свідками своїх показань у справі можна поділити на два взаємопов'язаних етапи.

Перший етап передбачає оформлення показань в письмовій нотаріальній формі як заяви свідка. Така заява повинна містити обов'язкові реквізити, які можна поділити на загальні (дані, що посвідчують особу, обставини, які їй відомі та джерело їх походження) та спеціальні (вказівка про обізнаність свідка зі змістом закону щодо кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань та підтвердження готовності з'явитися до судового засідання для надання пояснень щодо своїх свідчень). Винятком щодо вимоги нотаріального

посвідчення підпису є випадок участі сторін, третіх осіб та їх представників як свідків.

Другий етап передбачає наступні можливі дії: суд за клопотанням однієї зі сторін про виклик свідка до судового засідання, оцінюючи всі сумніви щодо змісту, достовірності, повноти та суперечності між письмовими показаннями свідків та іншими доказами справи, може прийняти ухвалу про виклик свідка для надання пояснень щодо його показань. У випадку якщо суд не знайде підстав для виклику свідка до судового засідання, він відмовляє в задоволенні клопотання [3].

Відтак, показання свідка можуть бути подані у письмовому вигляді (окрім випадків, коли свідком є сторона спору). В такому разі, протилежна сторона не має можливості поставити свідку, що залучений іншою стороною запитання. Можливість виклику свідка залишається лише на розсуд суду і клопотання сторони щодо цього може бути незадоволеним.

Таким чином, можуть бути порушені основні засади судочинства, які гарантуються сторонам Конституцією України: принцип змагальності сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів, а також у доведенні перед судом їх переконливості та принцип рівності сторін.

Господарський процес відрізняється від інших видів процесу орієнтованістю на підтвердження обставин справи документами. Тому норма, що передбачає можливість подання заяви свідка, сформована так, щоб його викликали на засідання лише у виняткових випадках, а за основу повинна братися саме нотаріально засвідчена письмова заява.

Але незважаючи на це, на практиці можливе зловживання учасниками справи подачею численної кількості заяв свідків, в такому разі протилежна сторона може клопотати до суду про виклик таких свідків і якщо суд задовольнятиме клопотання все це призведе до затягування процесу. В такому разі господарський процес може втратити притаманну йому оперативність і простоту.

Тому безумовно поява інституту показання свідків в господарському процесі є позитивним явищем, але неврегульованість та неточність деяких аспектів може призвести до зловживань з боку учасників спору та відмінностей застосування судом норм законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.

2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

3. Е.Ю. Минюк, В.С. Андросович «Актуальні питання доказів та доказування у господарському процесуальному праві» [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/muvnudp_2018_3-4_11.pdf.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
<i>Харитонов Євген Олегович</i>	5
ПАНДЕМІЯ COVID-19 ТА ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛІСТИКИ	
<i>Харитонova Олена Іванівна</i>	8
ДЕЩО ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЛІКІВ OFF-LABEL (ПОЗА ІНСТРУКЦІЄЮ) ТА COMPASSIONATE USE (З МІРКУВАНЬ ГУМАННОСТІ), COVID-19, НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	
<i>Булеца Сібілла Богданівна</i>	12
ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ КЕРОВАНОГО ДОСТУПУ В УМОВАХ COVID- 19	
<i>Давидова Ірина Віталіївна</i>	20
ПРОБЛЕМИ ІНТЕРНЕТ-ЗАМОВЛЕНЬ ГРОМАДЯН В УМОВАХ COVID-19	
<i>Сафончик Оксана Іванівна</i>	23
ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В ПЕРІОД ДІЇ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19	
<i>Сенюта Ірина Ярославівна</i>	26
ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УМОВАХ COVID-19 КРІЗЬ ПРИЗМУ «МОТРІЙЧИНОГО» ЗАКОНОДАВСТВА	
<i>Адаховська Надія Сергіївна</i>	30
ДО ПИТАННЯ ПРО НАДАННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19 СТАТУСУ ФОРС- МАЖОРУ	
<i>Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна</i>	33
ВПЛИВ COVID-19 НА ДОГОВІРНІ ПРАВОВІДНОСИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	33
<i>Вороніна Надія Вікторівна</i>	35
ДО ПИТАННЯ ЩОДО СТРАХУВАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ	
<i>Глиняна Катерина Михайлівна</i>	37
ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	
<i>Еннан Руслан Євгенович</i>	41
СПОСОБИ ЛІКУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ПАТЕНТНОГО ПРАВА: СВІТОВИЙ ДОСВІД	
<i>Калітенко Оксана Михайлівна</i>	45
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ І ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ COVID-19	

Кривенко Юлія Василівна	48
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	
Мазуренко Світлана Вікторівна	50
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В СФЕРІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ У КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО ТОРГОВЕЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ (TRIPS)	
Менджул Марія Василівна	58
ПАНДЕМІЯ COVID-19 ТА ДОПУСТИМІСТЬ ВТРУЧАННЯ У СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ	
Найда Інна Володимирівна, Зіньова Ольга Сергіївна	62
КАРАНТИН ЯК ФОРС-МАЖОРНА ОБСТАВИНА В ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ	
Некіт Катерина Георгіївна	66
ЩОДО ДОПУСТИМОСТІ ВТРУЧАННЯ У МИРНЕ ВОЛОДІННЯ МАЙНОМ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ	
Сірко Ростислав Богданович	71
ПЕРЕВЕЗЕННЯ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ В ПЕРІОД ВВЕДЕННЯ КАРАТНИНУ, СПРИЧИНЕНОГО COVID-19: ОКРЕМІ ЦИВІЛІСТИЧНІ ПИТАННЯ	
Соцький Артур Михайлович	74
ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ДОГОВОРІВ ПРО ВИКОНАННЯ РОБІТ, В УМОВАХ COVID-19	
Тимофєєва Лілія Юріївна	76
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ КОРОНАВІРУСУ	
Ткалич Максим Олегович	79
ВИКОНАННЯ КОНТРАКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СПОРТІ В ПЕРІОД СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	
Токарева Віра Олександрівна	83
ТВОРЧІСТЬ КНР: ВІД ЗАПОЗИЧЕННЯ ДО РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ	
Халабуденко Олег Анатолійович	87
ДВА АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ СФЕРИ ВНАСЛІДОК БІОПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ COVID-19	
Чепис Олеся Іванівна	91
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ПРАВОВЛАСНИКІВ ТА СУСПІЛЬСТВА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРИМУСОВОГО ЛІЦЕНЗУВАННЯ В УМОВАХ COVID-19	
Мартинюк Едуард Іванович, Никитченко Олена Едуардівна	96
СВОБОДА РЕЛІГІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	

Галупова Лариса Ігорівна.....	99
КОНФЛІКТИ ЩОДО ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	
Бенецький Сергій Дмитрович.....	102
ДО ПИТАННЯ УМОВ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19	
Толмчевська Юлія Олегівна.....	105
ESPORT У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19: ПРАВОВІ АСПЕКТИ	
Воротинцева Інна Валеріївна	108
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ФОП В УМОВАХ БОРОТЬБИ З КОРОНАВІРУСНОЮ ІНФЕКЦІЄЮ COVID-19	
Тищук Наталія Олексіївна.....	110
ДО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВІСТЬ ВЧИНЕННЯ МАЛОЛІТНИМИ ОСОБАМИ ДРІБНИХ ПОБУТОВИХ ПРАВОЧИНІВ В УМОВАХ COVID-19	
Кучерявенко Вікторія Сергіївна	112
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ	
Колодін Артем Олексійович.....	115
ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАДАННЯ ПОСЛУГ ЧАРТЕРУ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19	
Корнілова Людмила Іванівна.....	118
ОСНОВНІ ЗМІНИ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗГЛЯДУ СПРАВ В УМОВАХ COVID-19	
Писаренко Марина Олександрівна.....	121
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ ЗА КОРИСТУВАННЯ НЕРУХОМИМ КОМУНАЛЬНИМ МАЙНОМ В УМОВАХ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ (COVID-19)	
Шагака Олександра Володимирівна.....	125
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ	
Burnosenkova Iryna Arturivna.....	126
REVERSE VEIL PIERCING IN THE DOCTRINE OF UKRAINE AND FOREIGN COUNTRIES	
Баженова Єлизавета Олексіївна, Газдюк Лілія Ігорівна.....	130
ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 В УКРАЇНІ	

Балан Вікторія Вікторівна	134
ЕКСПЕРТ З ПИТАНЬ ПРАВА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	
Білак Анатолій Анатолійович, Чуфай Лілія Романівна.....	136
ЗАБОРОНА ПІДВИЩУВАТИ ПРОЦЕНТНІ СТАВКИ ЗА КРЕДИТНИМИ ДОГОВОРАМИ НА СТРОК КАРАНТИНУ	
Білець Лілія Миколаївна, Заболотна Діана В'ячеславівна.....	138
ОБМЕЖЕННЯ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ПАСАЖИРІВ ТРАНСПОРТОМ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ COVID-19	
Брошенська-Оринник Діана Сергіївна.....	140
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТУ ГОЛОВНИМ ЛІКАРЕМ ТА ЙОГО ЗАСТУПНИКОМ З МЕДИЧНОЇ ЧАСТИНИ В УМОВАХ COVID-19	
Веденюкова Крістіна Сергіївна.....	144
СУДОВІ РЕФОРМИ В СВІТІ З ПОШИРЕННЯМ COVID-19	
Войцехівська Діана Богданівна	147
ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ COVID-19	
Іващенко Марія Михайлівна, Назарець Діана Богданівна	149
АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЗГІДНО ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19, СПРИЧИНЕНОЇ КОРОНАВІРУСОМ SARS-COV-2»	
Замковенко Ольга Богданівна.....	152
ОПЛАТА ОРЕНДИ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ	
Кедик Ярина Володимирівна.....	154
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ	
Максютенко Євгеній Володимирович	157
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НА ПЕРІОД КАРАНТИНУ У ЗВ'ЯЗКУ З COVID-19	
Мала Олена Михайлівна	159
ЯК COVID-19 ЗМУШУЄ СУДИ ПРАЦЮВАТИ КРЕАТИВНО В НОВИХ УМОВАХ	
Мархайчук Дарія Миколаївна	162
ПОНЯТТЯ НЕУСТОЙКИ ТА ЇЇ СПЛАТА В УМОВАХ COVID-19	
Нестеренко Яна Олександрівна.....	165
ВИЗНАННЯ КАРАНТИНУ ФОРС-МАЖОРОМ	
Паламарчук Олексій Олександрович	168
ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІДНОСИН В СФЕРІ СПОРТИВНОГО ПРАВА В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ	

ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ
ХВОРОБИ COVID-19

Порохова Ольга Євгенівна..... 171

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У
ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Рутковська Анастасія Русланівна, Сагайдак Карина Іванівна 173

ЩОДО СТРОКІВ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ В ПЕРІОД КАРАНТИНУ

Середенко Марина Петрівна..... 177

ОБСЕРВАЦІЯ – ЯК ОБМЕЖЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Слюсарчук Руслана Павлівна 179

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У РАЗІ ПОРУШЕННЯ
ЇХ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Чуфай Лілія Романівна, Марон Маргарита Анатоліївна..... 183

ПРОБЛЕМИ СПЛАТИ ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ НА ПЕРІОД КАРАНТИНУ,
ПОВ'ЯЗАНИМ З ПОШИРЕННЯМ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ (COVID-
19)

Широкоступ Дарія Олександрівна 186

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ ЯК СПОСОБУ
ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН
В УМОВАХ COVID-19**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції

23 квітня 2020 року

Підписано до друку 28.05.2020.
Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 11,64.
Наклад 100 прим. Зам. № 2005-12.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com